

THE INFLIGHT MAGAZINE

your complimentary copy

ON BULGARIA
AIR

Statistics and Lies

СТАТИСТИКА И ЛЪЖИ

Migration

ОБРЪЩАНЕ НА ПОСОКИТЕ

From Russia with Love

ОТ РУСИЯ С ЛЮБОВ

HOW BAD IS THE PATIENT?

What will happen to the economy after Covid-19 outbreak
Какво ще се случи с икономиката след коронавируса

OVER A
MILLION
READERS
PER YEAR!

Bulgaria Air
National Carrier www.air.bg

Уважаеми пътници,

Авиокомпанията поднася своите извинения на всички пътници, засегнати от анулициите и промените в разписанията, наложени заради разпространението на коронавирус COVID-19. „България Ер“ осигурява редица възможности за препланиране на самолетните билети и допълнителни комплименти към пътуванията.

Всеки с анулиран полет може да остави своя билет с отворени дати за пътуване до края на годината, или да избере нова директна дестинация от портфолиото на националния превозвач, до която би искал да пътува. Въвежда се и възможност пътник да преотстъпи самолетния си билет на друг, желаещ да пътува.

Всеки, който иска да промени датата на полета си или да преотстъпи мястото си на друг, получава възможност да избере безплатно и една допълнителна услуга: upgrade до бизнес класа, превоз на

1 допълнителен регистриран багаж до 23 kg, избор на седалка с повече пространство, превоз на домашни любимци или на непридружени деца.

Още информация и подробности можете да откриете на www.air.bg в секция Помощ за клиента - Обща информация.

Паралелно авиокомпанията завиши още повече хигиенните изисквания в самолетите си. Преди и след всеки полет пасажерският салон и санитарните помещения се почистват щателно и се третират със специални препарати. В тоалетните са подsigурени топла вода, сапун и дезинфектанти. Качеството на въздуха на борда се гарантира от специални филтриращи системи HEPA, които осигуряват постоянна циркулация на термично обработен въздух до над 200 градуса, ограничавайки евентуално разпространение на каквато и била зараза по въздушен път.

Dear passengers,

Bulgaria Air apologises to all passengers affected by cancellations and timetable changes imposed by the spread of the COVID-19 coronavirus. Bulgaria Air provides a number of options for flight rescheduling and more travel extras.

Anyone with a cancelled flight can leave their ticket open until the end of the year, or choose a new direct destination from the portfolio of the national carrier to which they would like to fly. Passengers can also transfer their flight ticket to other people wishing to travel. Anyone who wants to change the date of their flight or transfer their seat to another person can choose one additional free service: upgrade to business class, transportation of one extra checked luggage of up to 23 kg, choice of an extra space seat, and transportation of pets or unaccompanied children.

You can find more information and details at www.air.bg under the Customer Help - General Information section.

Meanwhile, the airline has further increased the on-board hygiene requirements. Before and after each flight, the cabin and washrooms are thoroughly cleaned and treated with special preparations. The toilets provide hot water, soap and disinfectants. The air quality on board is ensured by special HEPA filtration systems that ensure continuous circulation of heat-treated air up to over 200 degrees, limiting the possible spread of any contagion by air.

Respectfully,

The team of Bulgaria Air

FLY
GOOD
FEEL
SAFE

България Еър
Национален Превозвач www.air.bg

ПРИЯТЕН
ПОЛЕТ

ПРИЯТНИ
ЕМОЦИИ

www.air.bg

11 | BUSINESS ECONOMY

12 | Икономика на една ръка

Каква ще е кризата, зависи от две неща: от нагласата в главите ни, и от хората, които имат полза от нея

15 | One-Handed Economy

20 | Когато се клатят основите

22 | When the Foundations Are Shaking

24 | Евророната: Спасение... или за спасяване

27 | Eurozone: Salvation... or in Need of Rescue?

30 | Мами ли ни статистиката за коронавируса?

27 | Do the Coronavirus Figures Cheat Us?

35 | ANALYSIS POLITICS

38 | Истинската жертва на коронавируса

"Извънредното" положение ни кара да преглъщаме доста посегателства върху личната си свобода

41 | The Real Victim of the Coronavirus

35 | Автомобилният пазар в Европа
The Car Market in Europe

44 | Голямото завръщане
46 | The Great Return

48 | Цивилизация на прокудените
51 | Civilization of the Banished

54 | Посоките на миграцията

57 | Directions of Migration

60 | Един свят не стига
The World is Not Enough

67 | SCIENCE TECHNOLOGY

68 | Невъзпетите гении

10 учени, които може и да сме забравили, но без които светът ни нямаше да е същият

72 | Unsung Science

76 | Сърцето на мрака

78 | Heart of Darkness!

80 | Апокалипсис на колеа

84 | Apocalypse on Wheels

88 | Творение в черно

91 | A Work of Art in Black

93 | TRAVEL LIFESTYLE

102 | Чай в пустинята

Открити случайно и дълго ползвани като лекарство, днес тези листенца сплотяват цялата планета

104 | Tea in the Desert

94 | Афиш
Poster

96 | Вирусът на самотата

98 | The Virus of Loneliness

100 | Съвсем не средна хубост

101 | Not So Middling

106 | Черно и бяло

108 | Black and White

110 | От Русия с любов

114 | From Russia with Love

Viva!

CASINO

AT

SOFIA HOTEL BALKAN
THE LUXURY COLLECTION

BLACKJACK
AMERICAN ROULETTE
RUSSIAN POKER
CARIBBEAN POKER
TEXAS POKER
NOVO POKER
MAJOR POKER
NEWEST SLOT MACHINES

OPEN 24/7 FREE ENTRANCE & BAR

SOFIA HOTEL BALKAN
5, Sveta Nedelja Square 1000 Sofia Bulgaria
+359 (2) 981 5747; info@groupviva.com
www.vivacasino.biz

Bulgaria Air
National Carrier www.air.bg

THE INFLIGHT MAGAZINE

БОРДНОТО СПИСАНИЕ НА БЪЛГАРИЯ ЕР ИМА СРЕДНА МЕСЕЧНА АУДИТОРИЯ
ОТ НАД 100 000 ДУШИ, ИЛИ НАД МИЛИОН ЧИТАТЕЛИ ГОДИШНО

THE INFLIGHT MAGAZINE ENJOYS AN AVERAGE MONTHLY AUDIENCE
OF MORE THAN 100,000 PEOPLE, OR OVER A MILLION READERS PER YEAR

ГЛАВЕН РЕДАКТОР
Константин Томов
ktomov@bulgariaonair.bg

РЕДАКТОР
Кристина Нигохосян
cnigohosian@bulgariaonair.bg

ПРЕВОДАЧИ
Методи Йорганов
Радослав Генчев

АВТОРИ
Амелия Личева
Бойко Василев
Ивайло Петров
Калин Ангелов
Калин Николов
Маргарита Спасова
Стоян Панчев

ДИЗАЙН
BRAND NEW
ИЗДАТЕЛ
ИНВЕСТОР МЕДИА ГРУП

ИЗПЪЛНИТЕЛЕН ДИРЕКТОР
Виктория Мумкова

ТЪРГОВСКИ ДИРЕКТОР
Леа Бакалова
lbakalova@bulgariaonair.bg

РЕДАКЦИОНЕН АДРЕС
1540 София, бул. Броксел 1
office@bulgariaonair.bg
тел.: 02 448 40 70
www.bgonair.bg

БАНКОВА СМЕТКА

EDITOR-IN-CHIEF
Konstantin Tomov
ktomov@bulgariaonair.bg

EDITOR
Cristina Nigohosian
cnigohosian@bulgariaonair.bg

TRANSLATORS
Metodi Yordanov
Radoslav Genchev

CONTRIBUTORS
Amelia Licheva
Boyko Vassilev
Ivaylo Petrov
Kalin Nikolov
Kalin Angelov
Margarita Spasova
Stoyan Panchev

DESIGN
BRAND NEW
PUBLISHER
INVESTOR MEDIA GROUP

CEO
Victoria Mitkova

MARKETING DIRECTOR
Lea Bakalova
lbakalova@bulgariaonair.bg

EDITORIAL ADDRESS
1540 Sofia, 1 Brussels Blvd.
office@bulgariaonair.bg
phone: (+359) 2 448 40 70
www.bgonair.bg

BANK ACCOUNT

IBAN: BG57 CECB 9790 1019 1023 03
BIC: CECBGB33
Банка „ЦКБ“ АД – клон Варна

ISSN 1314-2216

Съгласно чл.7а, ал.1 от Закона за задължителното депозитиране на печатни и други произведения и за обявяване на разпространителите и доставчиците на медийни услуги (изм. и доп.ДВ бр.94 от 13.11.2018г.) действителен собственик на дружеството издател на списание "България он ер" е "Инвестор.БГ" АД, който публично дружество по Закона за публично предлагане на ценни книжа и е под надзора на Комисията за финансов надзор.

BMW 2

Новото BMW Серия 2 Гран Купе.

За повече информация, моля обърнете се към вашия BMW дилър.

М Кар Варна

9023 Варна
бул. Вл. Варненчик 320
тел.: 052/ 739 860
www.bmw-mcarvarna.bg

М Кар Пловдив

4003 Пловдив
бул. Карловско шосе
тел.: 032/ 906 996
www.bmw-mcar.bg

М Кар Плевен

5800 Плевен
кв. Дружба 1
тел.: 064/ 870 007
www.bmw-mcarpleven.bg

М Кар София

1407 София
бул. Черни връх 53
тел.: 02/ 45 17 800
www.bmw-mcarsofia.bg

Разход на гориво: 7,6 – 8,3 л/100км; CO₂: 172-188 г/км

★★★★★
GRAND HOTEL & SPA
PRIMORETZ
SINCE 1959

WELCOME AT YOUR
CONFERENCE AND
SPA DESTINATION

Where tradition comes to life ...

+359 56 8 12345 / info@hotelprimoretz.bg
www.hotelprimoretz.bg

DESTINATION BURGAS
SEA GARDEN

CONTRIBUTORS АВТОРИ

ПРОФ. Д-Р АМЕЛИЯ ЛИЧЕВА е поет, литературен критик и преподавател по теория на литературата в Софийския университет. Автор е на книги като „Истории на гласа“, „Гласове и идентичности в българската поезия“, „Политики на гнешното“, „Световен ли е Нобел?“, както и на стихосбирките „Око, втречено в ухо“, „Втората Вавилонска библиотека“, „Азбуки“, „Моите Европи“, „Зверски кротка“. Носител на националната награда "Хр. Г. Данов".

PROF. Dr. AMELIA LICHEVA is a poet, literary critic and lecturer in literature theory at Sofia University. She has authored books such as "Stories of the Voice," "Voices and Identities in Bulgarian Poetry," "Politics of Today," "Is the Nobel Global?", as well as many collections of verses including "Alphabets ", "My Europes ", " Beastly Meek ". She is a laureate of the national prize "H. G. Danov".

СТОЯН ПАНЧЕВ е икономист, преподавател в Софийския университет и председател на Българското либертарианско общество. Завършил е СУ и University of London. Работил е в Institute of Economic Affairs, London и Института за пазарна икономика, София.

STOYAN PANCHEV is an economist, lecturer at Sofia University and chairman of the Bulgarian Libertarian Society. He has graduated from Sofia University and the University of London, and has worked at the Institute of Economic Affairs, London and the Institute for Market Economics, Sofia.

Saborna street, 2, Sofia Tel. 0888380233

RESPONSIBILITY MAKES A MAN

Zegna

HOW DO YOU CHOOSE
TO USE YOUR POWER?
-JB

What's right
won't always be easy.
-QW

MAHERSHALA ALI FOR
Ermenegildo Zegna

#WHATMAKESAMAN | @ZEGNAOFFICIAL

Book our flexible rates!

Best offer in case you change your plans up to 24 hours prior to arrival.

**ASTOR GARDEN
HOTEL**
Sts. Constantine and Helena Resort

Classy. Sea Spa. Holiday.

Sts. Constantine and Helena Resort

+359 52 817 700

www.astorgardenhotel.com

reservations@astorgardenhotel.com

Graffit Gallery Hotel

www.graffithotel.com

Varna

T: +359 52 989 900

reservations@graffithotel.com

Modern. Classy. Urban.

AZALIA
HOTEL BALNEO & SPA
★★★★

+359 52 358 808

reservations@azaliahotel.com

www.azaliahotel.com

Sts. Constantine and Helena Resort

Ипотечен кредит **ДОМ ЗА ТЕБ**

*От Вкъщи
по-хубаво няма!*

-
- Ниска лихва
 - Честен подход и прозрачни условия
 - Безплатна имуществена застраховка

Централна Кооперативна Банка
Важният си ти.

*5050
www.ccbank.bg

CONTRAST

the
COLLECTION

CREATE YOUR
HOME SPEAKER SYSTEM

SOFIA, 53, CHERNI VRAH BLVD. — +359 2 8073757 — SOFIA@BEOSTORES.COM

beostores.bg

BANG & OLUFSEN

14 | **ИКОНОМИКА
НА ЕДНА РЪКА**
ONE-HANDED ECONOMY

20 | **КОГАТО СЕ КЛАТЯТ ОСНОВИТЕ**
WHEN THE FOUNDATIONS ARE SHAKING

24 | **СПАСЕНИЕ... ИЛИ ЗА СПАСЯВАНЕ**
SALVATION... OR IN NEED OF RESCUE?

ИКОНОМИКА НА ЕДНА РЪКА

Каква ще е кризата, зависи от две неща: от нагласата в главите ни,
и от хората, които имат интерес от нея

By КОНСТАНТИН ТОМОВ / Photography SHUTTERSTOCK

Може ли някой да ми намери еднорък икономист, моля", казал навремето Хари Труман, въведен от навика на икономическите си съветници да му дават съвети от типа на "от една страна... но пък от друга страна..." (on the one hand... but on the other hand).

Днес мнозинството икономисти все повече напомнят шесторъки божества от някоя азиатска митология. Коронавирусът и реакцията на правителствата към него ги изправят пред небивало изпитание: как да предвидят последствията от нещо с толкова много неизвестни? Докога ще продължи пандемията? Ще се промени ли философията на властите за справяне с нея? Ще има ли бързо съвземане след края ѝ - сякаш

просто някой е натиснал за малко "пауза" на дистанционното, и след това животът си продължава от същата точка? Или, напротив, тази ситуация ще отключи най-различни други кризи, след които дори Голямата депресия от 1929 ще ни се струва дреболия?

НИКОЙ НЕ МОЖЕ ДА ОТГОВОРИ на тези въпроси само с "една ръка". Прогнозите се простират в целия спектър от около 1% спад в глобалната икономическа активност до 10% спад в еврозоната, до 15% и повече процента спад в отделни държави като Испания (в България финансовият министър Владислав Горанов е в лагера на умерените оптимисти, предвиждайки свиване на БВП до 3%). Всички тези прогнози се правят с множество уговорки: ако

карантината свърши преди лятото; ако еврозоната се договори за координирани действия; ако мерките за трилиони долари на правителствата стигнат до онези, които най-много се нуждаят...

Всички тези сметки и прогнози са изцяло погрешни. Големите икономически кризи не се предизвикват от реалните парични процеси или търговски потоци. Те се раждат в човешките глави. Ако мнозинството от хората повярва, че се задават лоши времена, лошите времена ще се зададат. Десетките хиляди български фирми, които съкратиха служители или работни смени още в края на март, не бяха усетили реалните ефекти от карантината - те го сториха заради песимистичните си очаквания за бъдещето.

ИМА ПРЕДОСТАТЪЧНО ОСНОВАНИЯ да се опасяваме, че "коронакризата" ще отключи и множество други кризи. Дискусиите между лидерите в еврозоната как да се противодейства на щетите от затворената икономика се изродиха в поредния некрасив сблъсък между европейския Север и европейския Юг. Той съществува още от предишната криза, когато южните държави искаха помощ, а северните я отказаха, или я оказаха в далеч по-ниска степен. Тогава локомотивът на еврото не се разпадна само защото ЕЦБ започна да хвърля с нарастващо темпо пачки в пещта. И защото в повечето проблемни държави на власт бяха сговорчиви, евроцентрични правителства.

Сега нещата стоят по съвсем различен начин. Традиционната, Кейнсианска мъдрост настоява, че на подобни кризи се противодейства с увеличаване на публичните инвестиции. Само че държавите от Юг вече са притиснати между огромните си национални дългове, от една страна, и невъзможността да провеждат независима парична политика, от друга. В Италия например дори умерена намеса на правителството ще напома дълга от сегашните 135% от БВП до плашещите 150%.

НО ПЪК АКО ЮЖНИТЕ ПРАВИТЕЛСТВА не се намесят достатъчно активно, икономиките им може да се свият до степен да не могат да обслужват дълговете си.

Това би създадо сред инвеститорите паника от евентуален дефолт или реструктуриране на дълга - и то не само в случая с Италия, но и с Гърция, Испания и дори Франция. Отказът на Севера да помогне само ще засили усещането на Юг, че членството в еврозоната не носи ползи, и ще даде власта в ръцете на евроскептичните партии, от Салвини до Лео Пен. Но пък в същото време една отстъпка на Германия по въпроса вероятно ще означава края на правителството на Меркел и ще налее вода в мелницата на "Алтернатива за Германия".

За момента инвеститорите все още нямат реални основания за паника: 10-годишните италиански облигации са само с два пункта над германските. Но посланията ▶

► от срещите на върха ще имат огромно значение за увереността на пазарите - а за момента тези послания вдъхват тъкмо обратното. Ако продължат в този дух, самото оцеляване на единната валута изглежда под въпрос.

ТЕКУЩАТА СИТУАЦИЯ В ЕВРОЗОНАТА сякаш доказва и правотата на онези, които предупреждаваха срещу прекаленото бързане на България да влезе в механизма ERM II. В Дания, която вече е в него и е дължна да поддържа определен курс на кроната към еврото, централната банка бе принудена да направи интервенции на валутния пазар и да стопи валутните си резерви. Колкото до байканята, че ако беше в еврозоната, България би могла да разчита сега на помощ от Европейския стабилизационен механизъм, те показват само основно непознаване на процесите. Първо, България не би могла да бъде в еврозоната, защото допреди две години всякакви сондажи в тази област стигаха до твърд отказ от политическите и финансовите кръгове във Франкфурт, Берлин и Париж. И второ, ако сега беше в механизма, фискално дисциплинираната България по-скоро щеше да плаща за спасението за свръхдлъжниците, отколкото сама да получи помощ.

КОЛКО ГОЛЕМИ СА РИСКОВЕТЕ за българската икономика? Вероятно дори по-големи, отколкото за западноевропейските. Тя си остава преди всичко икономика на услугите, а те са сред най-потърпевшите сектори. Същото се отнася и до туризма, който според някои изчисления е дал 11.7% от българския БВП миналата година. Машиностроенето и производството на автомобилни компоненти, които бяха основни двигатели на растежа в последните години, са буквално замразени, защото клиентите им на Запад не произвеждат. Пазарите на суровини вървят устремно надолу заради сгромолясалото се търсене; медта, основна експортна суровина на България, в момента е почти наполовина от пиковата си цена през декември 2017, и с 20% под цената си от този януари. Не е ясно как българският енергиен сектор, и без това затънал в дългове заради години неефективно управление, ще понесе намалялото потребление. Единственият сектор, който би могъл да извлече ползи от текущото положение, е този на информационните технологии. Но въпреки трайния си ръст в последните години той все още не е достатъчно голям фактор на трудовия пазар в България.

ПРЕЗ ФЕВРУАРИ, ОЩЕ ПРЕДИ ГЛОБАЛНОТО разпространение на корона-паниката, Bloomberg Economics разработи

няколко сценария за възможните икономически ефекти. В най-тежкия от тях се предвиждаха 2.7 трилиона долара загуби за световната икономика, свиване на германската икономика с 3.6%, на руската - с 4.8%, а на британската - между 3 и 4%. При такова развитие, изчисляваха експертите на Bloomberg, най-потърпевши ще са страните от Централна и Югоизточна Европа: Словакия, Унгария, Румъния и България, при които спадът ще е 6 и повече процента. Този "най-страшен" сценарий от февруари отдавна е надминат от реалните събития. В началото на април The Financial Times вече прогнозира 8% спад за британската икономика тази година - третият най-голям за последния век и четвърт, след 1919 и 1921. За сравнение финансовата криза от 2008-2010 сви британската икономика с малко над 4%. В много държави по света броят на безработните расте с темпо, каквото не е виждано от 30-те години. 10 милиона американци и 1 милион британци са потърсили помощ за безработни.

КАКВО МОЖЕ ДА СЕ НАПРАВИ срещу тези тенденции? На пръв поглед правителствата и централните банки имат ресурс да повлияят на събитията: само в САЩ и ЕС за целта са предвидени 8 трилиона долара. Но големият въпрос е как точно ще се използват те, защото има множество начини помощите всъщност да влошат състоянието на икономиката, вместо да го подобрят. Тази криза на практика развързва ръцете на правителствата и централните банки да и вкарат в спирала на печатане на пари, което ще доведе до сериозна инфлация, казва финан-

СВЕТКАВИЧНО ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ?

Немалко представители на бизнеса са оптимисти и предвиждат много бързо възстановяване след края на мерките - просто защото след дългото затваряне хората ще са изпълнени с ентузиазъм и за работа, и за потребление. "След кризата ще има много бързо възстановяване, каквото даже не сме сънували", твърди Красимир Дачев, председател на съвета на директорите на "Свилоза". Според него спадът на българската икономика ще е най-много 3% от БВП. "Причината е, че винаги след такива моменти има много бързо възстановяване и период на въодушевление на отворения пазар... Затова смятам, че пораженията ще бъдат повече в мозъците, отколкото реални", казва Дачев в интервю за "Банкеръ".

совият анализатор Красимир Атанасов в коментар за Bloomberg TV Bulgaria.

Според една стара шега, ако не знаеш къде отиваш, най-често пристигаеш другаде. Нещо подобно се случва обикновено и с опитите на правителствата да помагат на икономиката. Един произволен пример: при предишната криза Вашингтон изсипа десетки милиарди долари, за да спаси банкрутирания автомобилен гигант General Motors. В крайна сметка държавата загуби 10 милиарда долара от операцията. Ако просто бе разпределила тези 10 милиарда между 48-те хиляди щатни работници на компанията в САЩ, всеки от тях щеше да получи по 208 333 долара.

Затова и сега мерките би трябвало да се насочат най-вече директно към хората, към поддържане на заетостта и на потреблението. Но има и сериозен натиск в други посоки.

ТОВА Е ВТОРАТА ГОЛЯМА ГРЕШКА на повечето икономисти, когато се занимават с прогнозиране: те са склонни да не включват в уравненията си личния интерес и способността на големите икономически играчи да влияят на събитията.

Защото кризите може и да са трагедия и изпитание за обикновените хора; но за много големи корпорации или финансови акули те са добре дошли и дори желани. Легендата от Уолстрийт Уорън Бъфет бе казал на времето: "аз съм страхлив, когато другите са алчни, и ставам алчен, когато другите са страхливи". Бъфет направи милиарди през 2008-2011, изкупувайки подценени книжа на Goldman Sachs, General Electric, Swiss Re и Dow Chemical. Мениджърът на хедж фонд Джон Поулсън спечели 2.5 милиарда долара от подобни операции. Както и Карл Айкан, и ръководената от Джейми Даймън JP Morgan. Както и много други.

Това не се отнася само до фондовите борси, разбира се. Онези, които имат достъп до капитал, могат само да спечелят от утължаването на кризата - то ще им позволи да погълнат конкуренти и да навлязат в нови сектори. А ако въпросният капитал идва от спасителните инструменти на ЕС или местните правителства - което не е нещо немислимо в Източна Европа - изкривяването на пазара добива плашещи размери.

Но това са фактори, които чистите икономически теории не могат да допуснат. И затова им се налага да жонглират с множество ръце и да дават прогнози, които описват дори взаимозаклучващи се сценарии. Ползата от тях, уви, е само една. Най-добре я е описал Джон Кенет Гълбрайт, също представител на тази професия. "Икономиката", казваше той, "е изключително полезна като форма на заетост за икономистите". ■

ONE-HANDED ECONOMY

The future of the crisis depends on two things: our attitudes and the people who have a vested interest in it

By KONSTANTIN TOMOV / Photography SHUTTERSTOCK

"Give me a one-handed economist," US President Harry Truman said once, frustrated by his economists, who had the habit of saying "on the one hand... but on the other hand".

The majority of economists nowadays evoke images of six-handed deities from some Asian mythology. The coronavirus and the governments' reaction to it put them to an unprecedented challenge - how to predict the consequences of something with so many unknown variables. How long will the pandemic last? Will there be a fast recovery after it ends, as if someone has just pressed the pause button on the remote for a bit, after which life just resumes back from the same point? Or, on the contrary, will this situation unleash various other crises that will even make the Great Depression from the 1930s seem like a piece of cake?

NOBODY CAN ANSWER these questions with just "one hand". The forecasts span over the whole spectrum, ranging from around a 1% drop in the global economic activity, to up to 10% in the eurozone and up to 15% or more

in different countries, like Spain (in Bulgaria, Finance Minister Vladislav Goranov is among the moderate optimists, forecasting a GDP drop of up to 3%). All these forecasts are being made under many conditions - if the quarantine is over before the summer; if the eurozone agrees on coordinated actions; if the governments' measures worth trillions of dollars, reach those who need them most...

All these calculations and projections are completely wrong. Big economic crises are not caused by the actual monetary processes or commercial flows. They are conceived in people's heads. If the majority believes that bad times are coming up ahead, they will. The tens of thousands of Bulgarian companies who laid employees off or reduced work shifts in the beginning of March had not yet felt the true effects of the quarantine - they did it because of their pessimistic outlook for the future.

THERE ARE PLENTY OF REASONS to worry that the "coronacrisis" will unleash numerous other crises. The discussions between the eurozone leaders about how to address the dam-

ages inflicted on the closed economy have turned into yet another ugly clash between Europe's North and South. It has existed since the last crisis, when the southern states asked for assistance, while the northern ones either refused it or rendered it to a much lesser degree. The only reasons the euro's driving force did not crumble back then were because the European Central Bank was throwing money into the fire and because most problematic states were governed by Eurocentric governments. Things are completely different now. The traditional Keynesian wisdom dictates that the way to counteract such crises is to increase public investments. The problem is that southern European states are stuck between their huge national debts, on the one hand, and the inability to conduct independent monetary policies, on the other. In Italy, for example, even a moderate intervention by the government will pump up its debt from the current 135% to the frightening 150%.

IF, HOWEVER, THE SOUTHERN GOVERNMENTS fail to intervene actively enough, their ►

Една актуална шега в социалните мрежи гласи: "Икономиката катастрофира, защото хората най-после купуват само онова, от което наистина имат нужда"
A current joke circulated on social media goes like this:
"The economy crashed because people are finally buying only what they really need".

► economies could shrink to the point where they'll become unable to pay their debts. This would lead to panic among investors and a possible defaults or debt restructuring, not only in Italy, but also in Greece, Spain and even France. The North's refusal to help will only reinforce the feelings in the South that the eurozone membership does not come with any benefits and will transfer power into the hands of the Eurosceptic parties, from Salvini to Le Pen. Meanwhile, a single concession by Germany on the matter will likely mean the end of Merkel's government and further fuel the Alternative for Germany.

So far, investors still have no real reasons to panic - the ten-year Italian government bonds are only two points over Germany's. The messages from the high-level meetings will have a huge impact on the confidence in the markets. So far, these messages have not been encouraging and if they continue like this, the very survival of the single currency would be put to the test.

THE CURRENT SITUATION IN THE EURO-ZONE seems to prove right those who warned against Bulgaria's rushing to join the ERM II. In Denmark, which has already joined it and obliged to maintain a pegged exchange rate of the Danish krone to the euro, the central bank was forced to intervene on the forex market, dwindling its foreign exchange reserves. As for those who might say that, had it been in the eurozone right now, Bulgaria could count on help from the European Stability Mechanism, they simply lack basic understanding of the processes. First, Bulgaria could not be in the eurozone, because until two years ago all attempts in that direction were firmly rejected by the political and financial circles in Frankfurt, Berlin and Paris. And second, if it were in the mechanism right now, the fiscally disciplined Bulgaria would be paying for the rescue of the overindebted countries rather than getting assistance itself.

HOW BIG ARE THE RISKS for the Bulgarian economy? Probably bigger than they are for the Western European ones. It is an economy still mainly based on services, which is among the hardest hit sectors. The same goes for the tourism sector, which according to some calculations, contributed 11.7% of Bulgaria's GDP last year. Machine building and the manufacturing of car parts, which were the main driving forces behind economic growth in recent years, are literally put on hold as their clients from the West are not producing right now. The commodity markets are headed on a downward spiral due to the collapse in demand: copper, one of Bulgaria's main export commodities, is currently at almost half its peak price from December of 2017, and 20%

A LIGHTNING FAST RECOVERY?

Quite a few businesses are optimistic and project a quick recovery after the extraordinary measures are over - simply because after a long time of staying at home, people will be enthusiastic about working and consuming. "After the crisis, there will be an unheard-of fast recovery," says Svilosa Board of Directors Chairman Krasimir Dachev. According to him, the Bulgarian economy will lose no more than 3% of its GDP. "The reason is that such times are always followed by a fast recovery and a period of excitement on the open market.... That is why I believe that the [economic] damage will be mostly in people's heads than real," Dachev tells Banker in an interview.

less than this January. It is not clear how the Bulgarian energy sector, which is swamped in debt due to poor management, will cope with the reduced consumption. The only sector that might benefit from the current situation is IT. Despite its sustainable growth in recent years, however, it is still not a sufficiently big factor on Bulgaria's labor market.

BACK IN FEBRUARY, BEFORE THE GLOBAL spread of the corona panic, Bloomberg Economics came up a few scenarios of the possible economic effects. The most severe one envisaged a loss of a USD 2.7 trillion for the global economy, 3.6% for Germany's, 4.8% for Russia's and 3-4% for the UK. Given such developments, Bloomberg's experts calculated that the hardest hit countries will be in Central and Southeast Europe - Slovakia, Hungary, Romania and Bulgaria, where the drop will be 6% or more.

This most severe scenario from February has long been surpassed by the real-life developments. At the start of April, The Financial Times already projected an 8% drop of the British economy this year - the third biggest decrease in well over a century, after the ones from 1919 and 1921. In comparison, the financial crisis of 2008-2010 shrank Britain's economy by a little over 4%. In many countries across the world, the number of unemployed is increasing at a rate unseen since the 1930s. Some 10 million Americans and over a million UK citizens have sought unemployment benefits.

WHAT CAN BE DONE against these trends? At first glance, the governments and central banks have enough resources to influence these events. Some USD 8 trillion are provided for this purpose in the US and the EU alone. The big question, however, is how exactly this

money will be used, because there are numerous ways for this assistance to make the economy worse instead of making it better. This crisis basically allows governments and central banks to get into the spiral of printing money, which will lead to a serious inflation, financial analyst Krassimir Atanasov tells Bloomberg TV Bulgaria.

Someone once said that if you don't know where you're going, you'll end up somewhere else. Something similar usually happens with the governments' attempts to take over the economy. Here's an arbitrary example: during the last crisis, Washington poured tens of billions of dollars to save the bankrupt automotive giant General Motors. In the end, the state lost some USD 10 billion from this endeavor. Had it simply distributed this USD 10 billion among the company's 48,000 full-time employees in the US, each and everyone of them would have gotten USD 208,333. This is why the current measures should be mostly directed towards the people, maintaining employment and consumption. There is also serious pressure in other directions.

THIS IS THE SECOND BIG MISTAKE of economists when making projections: they are prone to including in the equation their personal interests and the ability of big economic players to influence the course of events. Crises may be trials and tribulations for the regular folks, but for many big corporations or finance sharks they are welcome and even desired. The Wallstreet legend, Warren Buffett, once said "Be fearful when others are greedy and greedy when others are fearful". He made billions between 2008 and 2011 by buying undervalued stocks from Goldman Sachs, General Electric, Swiss Re and Dow Chemical. Hedge fund manager John Paulson made USD 2.5 billion from such operations as well. So did Carl Icahn and JP Morgan, headed by Jamie Dimon, among many others.

This is not limited to stock exchanges only, of course, but includes those who have access to capital and can only profit from a prolonged crisis, which will allow them to swallow up competitors and enter new territory. If the capital in question comes from the EU's rescue instruments or local governments, which is not unthinkable in Eastern Europe, then the market distortion could become frightening.

These are factors, however, that pure economic theories cannot account for. That is the reason why they must juggle with many hands and come up with forecasts that even include mutually exclusive scenarios. There's only one benefit from this. It is best described by economist John Kenneth Galbraith, who said that "Economics is extremely useful as a form of employment for economists". ■

Find your way between the two airports –
Gateways to the Black Sea coast

varna-airport.bg | burgas-airport.bg

БНБ ПОТВЪРДИ КРЕДИТНАТА ВАКАНЦИЯ

BULGARIAN NATIONAL BANK CONFIRMS CREDIT VACATION

Получателите на банкови кредити в България - фирми и частни лица - вече могат да са малко по-спокойни, след като БНБ утвърди плана на банките за т. нар. кредитен мораториум. Според него дължниците, които поискат, могат да разсрочат лихви и главници за срок до шест месеца. Срокът за подаване на такава молба от клиентите е 22 юни 2020 година, а кредиторът трябва да вземе решение по нея най-късно до 30 юни. Съответно отсрочването на вноските е позволено до 31 декември 2020 година. От мярката могат да се възползват всички кредитополучатели, които са обслужвали кредитите си редовно или са с просрочие под 90 дни към 1 март тази година.

БНБ СЕ ЗАДЕЙСТВА бързо след началото на извънредното положение и още на 3 април управителният ѝ съвет прие насоките, дадени от Европейския банков орган (EBA/GL/2020/02). След това на търговските банки бе оставена възможността да предложат механизмите, по които да се предложат облекчения. За отбелязване е, че мерките получиха пълната подкрепа на всички търговски банки, а някои от тях дори предложиха те да се разширят - чрез удължаване на сроковете и допускане до тях и на дължници с умерени просрочия. И двете предложения са включени в окончателния план за мораториума. Отсрочките обхващат всички видове кредити, потвърди председателят на Асоциацията на банките Петър Андронов. Кредитната ваканция обаче не важи за т. нар. "компани за бързи кредити".

БЪЛГАРСКАТА НАРОДНА БАНКА предприе и други мерки за укрепване на финансовата система в очакваната криза. Част от тях, които не са публични, са насочени към подсибяване функционирането на валутния борд. Други целят укрепване на капиталовата база и ликвидността на търговските банки, и са на стойност 9.3 милиарда лева, обяви управителят на БНБ Димитър Радев. Централната банка ще се позгрижи също да намали чуждестранните експозиции на кредитните институции - потенциален проблем в държава, в която по-голямата част от банките са с чуждестранни собственици. Подобни мерки БНБ взе покрай гръцката криза за банките с гръцки собственици. "Банковият ни сектор навлиза в новата ситуация подсибурен за хоризонт от поне няколко месеца. Във времена, когато самото оцеляване на много други индустрии и бизнес сфери е поставено под въпрос, подготвеността на банките в България позволява да гледаме на тях като част от решението, а не от проблема", отбеляза Димитър Радев в статия за бюлетина на Асоциацията на банките.

Recipients of bank loans in Bulgaria - companies and individuals - can now be a little more relaxed after the Bulgarian National Bank (BNB) has approved the banks' plan for the so-called credit moratorium. It provides for debtors to defer the interest and the principal for up to six months. The deadline for submitting such a request is 22 June 2020, and the creditor must take a decision on it by 30 June at the latest. Accordingly, a deferral of contributions is allowed until 31 December 2020. The measure can cover all borrowers, which have serviced their loans on a regular basis or are past due for less than 90 days as of 1 March this year.

THE BNB HAS ACTED PROMPTLY since a state of emergency was imposed, and on 3 April, its Governing Council endorsed the guidelines given by the European Banking Authority (EBA/GL/2020/02). Commercial banks were then allowed to suggest mechanisms to offer relief. It is noteworthy that the measures have received the full support of all commercial banks, and some of them have even suggested that they be extended - by extending the time limits and allowing them to also cover moderately overdue debts. Both proposals are included in the final plan for the moratorium.

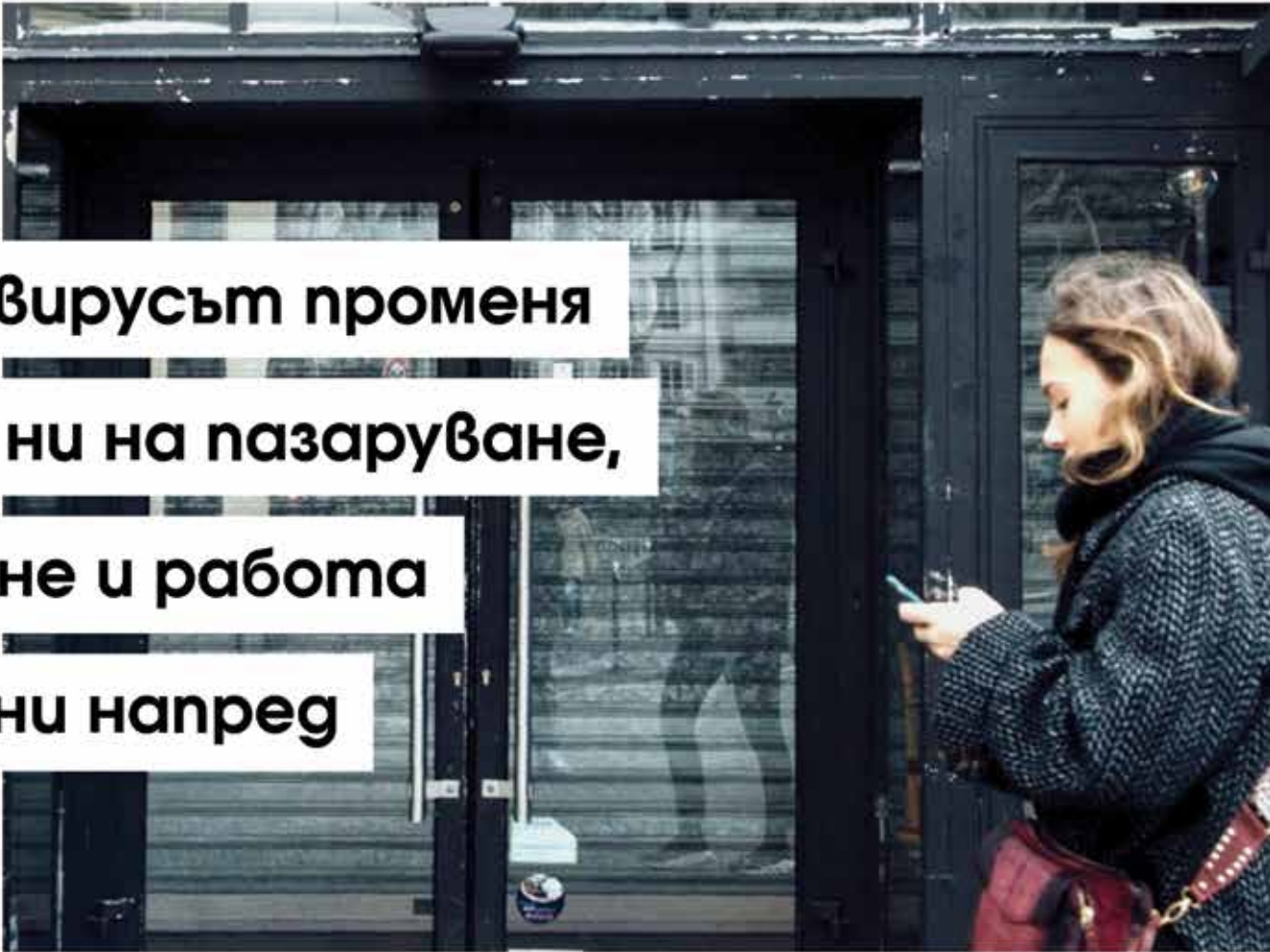
The deferrals cover all types of loans, confirmed Peter Andronov, Chairman of the Executive Board of the Association of Banks in Bulgaria (ABB). However, the credit vacation does not apply to fast loan companies.

Димитър Радев / Dimitar Radev

THE BNB has also taken other measures to strengthen the financial system during the looming crisis. Some, which are not public, are aimed at ensuring the functioning of the currency board. Others aim to consolidate the capital base and liquidity of commercial banks and amount to BGN 9.3 billion, said BNB Governor Dimitar Radev. The central bank will also look to limit the foreign exposures of credit institutions, a potential problem in a country where most banks have foreign owners. The BNB has taken similar measures amid the Greek crisis for banks with Greek owners.

"Our banking sector is entering the new situation secured for at least a few months. At a time when the very survival of many other industries and business sectors is being called into question, the preparedness of banks in Bulgaria allows us to look at them as part of the solution and not of the problem," Dimitar Radev noted in an article in the ABB Bulletin.

Коронавирусът променя начина ни на пазаруване, пътуване и работа за години напред

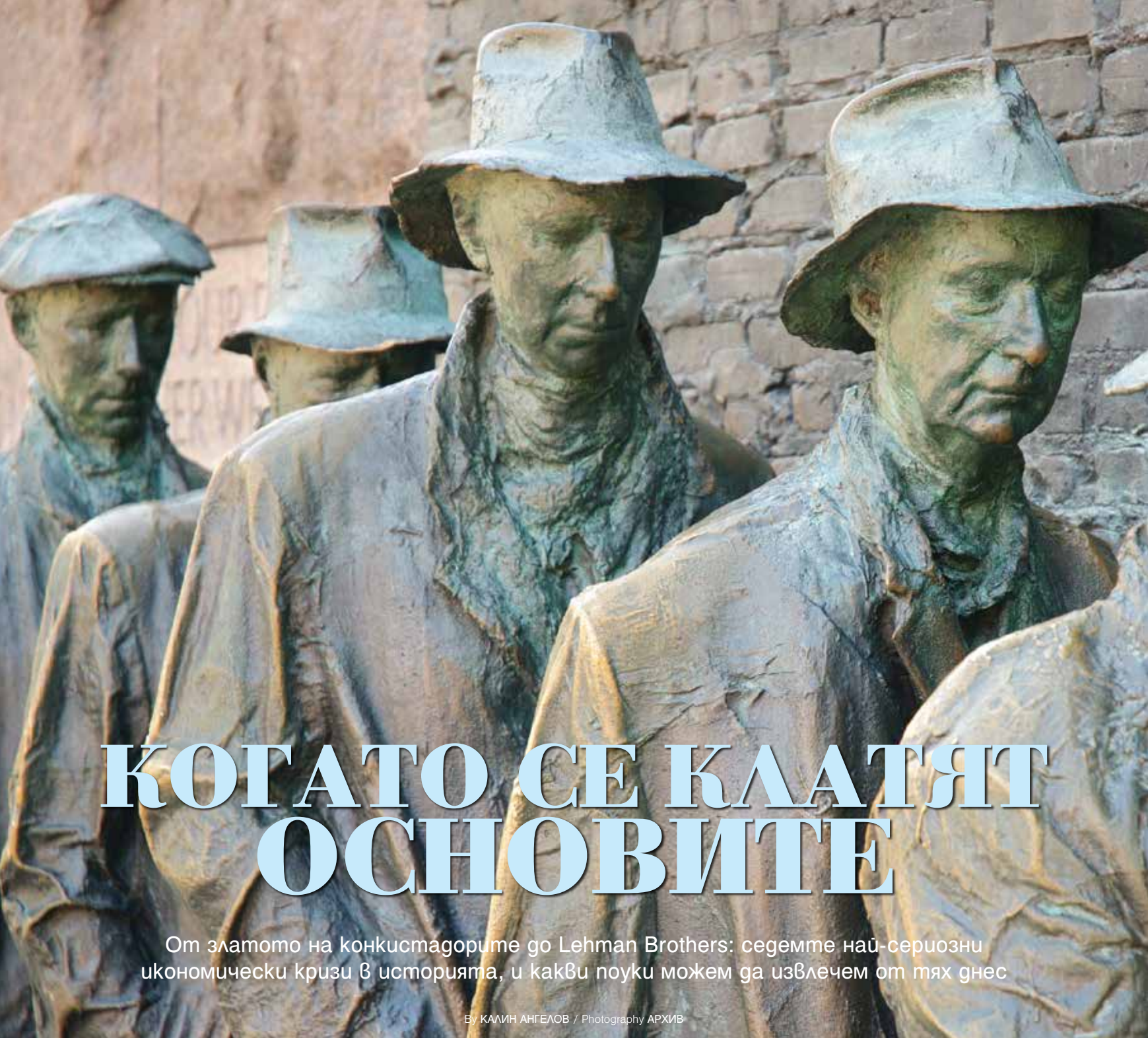
Само за няколко седмици хората в засегнатите райони свикнаха да носят маски, да се запасяват с най-необходимото, да отменят социални и бизнес събирания и плановете си за пътуване, да работят от вкъщи. Дори държави със сравнително малко случаи на заразени с коронавирус вземат много предпазни мерки. Следите от подобни навици ще се усещат дълго.

Следете бизнес трендовете онлайн:

bloombergtv.bg

facebook.com/BloombergTVBG

**Bloomberg
TV Bulgaria**

КОГАТО СЕ КЛАТЯТ ОСНОВИТЕ

От златото на конкистадорите до Lehman Brothers: сегемте най-сериозни икономически кризи в историята, и какви поуки можем да извлечем от тях днес

Бу КАЛИН АНГЕЛОВ / Photography APXIB

Колко сериозни ще са икономическите последствия от корона-вирусната паника? За момента разполагаме само с хипотези. Дори погледът към миналото не може да ни даде отговори, защото днешната ситуация е на практика без аналог. Нека все пак си припомним седем от най-сериозните икономически кризи в миналото - с техните причинители и последици.

Испанското златно наводнение

Великите географски открития и деянията на конкистадорите в Новия свят са на път да превърнат една второстепенна преди това европейска държава в глобална

суперсила. Но Испания не изиграва особено умело картите си: през втората половина на XVI век страната вкарва в Европа толкова много злато и сребро от американските си минни, че предизвиква чудовищна инфлация. Освен това богатството подтиква няколко поредни владетели да се ангажират в скъпи и в крайна сметка унищожителни войни, а предизвиканите от войните високи данъци допълнително задушават икономиката. Резултатът са четири фалита на държавата, последният през 1596, и окончателна загуба в борбата за глобално влияние, в която вече водещите роли ще са за англичани, французи и холандци.

Мисисипският балон

В началото на XVIII век Франция е банкрутирала заради продължителните войни на краля-слънце Луи XIV. Наследникът му Луи XV решава да се довери на шотландския икономист Джон Лоу, който е измислил решение. Лоу създава специална банка, която поема държавния дълг в замяна на изключителен монопол в търговията с новите колонии в Северна Америка, най-вече по делтата на Мисисипи. Създадената да експлоатира този монопол компания се радва на огромен интерес и акциите ѝ непрекъснато поскупяват - макар че в реалния свят френските колонии по Мисисипи се населяват от едва 700

души и не създават кой знае каква търговия. Акционерите в компанията получават дивидентите си под формата на книжни пари. Но когато става ясно, че тези пари не са обезпечени с нищо, компанията потъва, повличайки със себе си цялата френска борса. Лоу е принуден да бяга във Венеция, а Франция в крайна сметка губи северноамериканските си колонии. Състоянието на хазната ѝ така и не се възстановява, което е и една от предпоставките за Великата френска революция.

Кредитната криза от 1772

През 60-те години на XVIII век Британ-

ската империя е в разцвета си: нейната система за глобална търговия създава огромни богатства, но и напомня един от най-големите кредитни балони. Банките, все още недостатъчно регулирани, използват какви ли не шашми, за да дават кредити, многократно надхвърлящи реалния им капитал. Балонът се спуква, когато Алигзандър Фордайс, един от водещите банкери, побягва във Франция, защото не може да покрие дълговете си. Това отключва паника и масово теглене на влоговете. Кредитната криза бързо обхваща цялата империя, съседна Нидерландия и, в по-малка степен, останалата Европа. Много историци, като Найъл Фъргюсън например, я сочат като главна първопричина за Бостънското чепитие, Американската революция и създаването на САЩ.

Голямата депресия от 1929-1939

На 29 октомври 1929 акциите на американската фондова борса се сгромолясват, давайки начало на най-продължителната глобална икономическа криза в историята. Само за три години световният БВП се свива с 15% (за сравнение през 2008-2010 спадаът бе едва 1%). Следващото десетилетие минава под знака на ниски доходи, рекордна безработица (25% в САЩ през 1933) и масови принудителни преселения на хора. Противно на популярните в Америка митове, не политиката на Франклин Рузвелт помага на страната да излезе от депресията - прави го Втората световна война.

Колкото до причините за Голямата депресия, обясненията са почти толкова, колкото са икономистите, изказали се по темата. За едни, като Кейнс, вината е на правителствата, които при свиваща се икономика не са засилили достатъчно публичните инвестиции. За други, като Милтън Фридман, виновен е Федералният резерв, който не е реагирал адекватно с понижаване на лихвите и осигуряване на ликвидност, тласнал е пазарите към дефлация и така е превърнал една обикновена рецесия в голяма Депресия. Трети търсят корените на проблема в огромната задлъжнялост на света след Първата световна война и на липсата на достатъчно капиталови изисквания за банките. Според Найъл Фъргюсън ключова е била една от основните мерки за справяне с кризата - въвеждането на огромни вносни мита през 1930 (т. нар. Smoot-Hawley tariff), уж за стимулиране на американското производство. Тази злополучна мярка свива глобалната търговия с 50%.

Най-вероятно всички тези обяснения са верни, и са действали в комбинация.

Петролната криза от 1973

Доминираната от арабски страни Организация на износителките на петрол (ОПЕК) решава да наложи петролно ембарго на САЩ и още няколко държави заради подкрепата им за Израел. Между октомври 1973 и март 1974 цените на бензина в САЩ се увеличават четири пъти. Острият недостиг на горива и поскъпването им водят до икономическа криза в САЩ и повечето западно-европейски държави. Работодателите са принудени да увеличават заплатите, за да се справят служителите им, което отключва т. нар. "стагфлация". Тази комбинация от висока инфлация и икономическа стагнация разтърсва сериозно световната икономика и едва към началото на следващото десетилетие тя се възстановява.

Азиатската криза от 1997

През 90-те години на мода са "азиатските тигри" - страни като Южна Корея, Тайланд, Индонезия, Малайзия и Сингапур. Получава се позната картина: икономическият растеж води до оптимизъм и ръст в кредитирането, което води до нов икономически ръстеж, което повишава оптимизма и задлъжнялостта, и така нататък. През юли 1997 тайландското правителство е принудено да остави фиксирания курс на местната валута към долара. Последвалата паника бързо се разпростира върху всички азиатски пазари. Ентусиазмът на чуждестранните инвеститори се стопява и милиарди долари са пренасочени другаде. Въпреки намесата на МВФ ще минат години, преди най-засегнатите страни да се възстановят.

Голямата рецесия от 2007-2009

Още един балон на прекалено оптимистично кредитиране - в този случай надул в сегмента на жилищните ипотечи в САЩ. Спукването му потопи Lehman Brothers, наложи стотици други банки да бъдат спасявани от данкоплатците и ограничи кредитирането до такава степен, че потреблението и глобалната търговия се свиха драстично. За разлика от Азиатската криза, тук разразата бързо се прехвърли по цял свят. За повечето икономисти това е най-лошата икономическа криза от Голямата депресия насам. Очакваше се тя да подейства като последно предупреждение, и финансовите и политически власти да разработят ефективни механизми за избягване на подобни ситуации. Поне до момента обаче тези механизми са далеч от завършване. ■

WHEN THE FOUNDATIONS ARE SHAKING

From conquistador gold to Lehman Brothers: the seven most serious economic crises in history and what we can learn from them today

How serious will the economic impact from the coronavirus panic be? There are only hypotheses for now. Even glancing back at the past cannot offer answers, because the current situation basically has no analogue. Nevertheless, let's review the seven most serious economic crises from the past, their causes and consequences.

The Spanish gold flooding

The conquistadors' great geographic discoveries and actions in the New World were on the way of turning a relatively insignificant European state into a global superpower. Spain, however, did not play its cards very well - in the second half of the 16th century, it brought in so much gold and silver into Europe from its mines in the Americas, that it gave rise to a monstrous inflation. In addition to this, the riches caused a few consecutive rulers to engage in expensive and destructive wars, while the ensuing high taxes additionally suffocated the economy. The results were four state bankruptcies, the last one being in 1596, and a final loss in the struggle for global influence, which was now dominated by the English, the French and the Dutch.

The Mississippi balloon

In the beginning of the 18th century France was bankrupt due to the long wars waged by the Sun King, Louis XIV. His successor, Louis XV, decided to trust a Scottish economist named John Law, who offered a solution. Law established a special bank to take on the state debt in return for an exclusive trade monopoly with the new colonies in North America, mostly along the Mississippi delta. The company created to exploit this monopoly enjoyed huge interest and its shares were constantly going up, although in reality the French colonies along the Mississippi River were populated by just several hundred people and were not producing any significant trade. The company's shareholders were paid their dividends with paper money. When it became obvious that this money was not backed by anything, the company went under, dragging along with it the whole French stock market. Law was forced to flee to Venice, while France ultimately lost its North American colonies. The

wealth of its exchequer was never restored, which is one of the preconditions of the French Revolution.

The credit crisis of 1772

In the 1760s, the British Empire was in its heyday - its global trade system created immense wealth, but also inflated one of the biggest credit balloons. Banks were not yet sufficiently regulated and used all kinds of trickery to give out loans exceeding many times over their true capital. The bubble burst when Alexander Fordyce, one of the leading bankers back then, fled to France in order to avoid repayment of debts. This unleashed panic and large-scale withdrawal of deposits. The credit crisis quickly spread throughout the Empire, neighboring Netherlands, and the rest of Europe to a lesser extent. Many historians, like Niall Ferguson for example, point to it as the root cause of the Boston Tea Party, the American Revolution and the establishment of the United States of America.

The Great Depression from 1929 to 1939

On October 29, 1929 the US stock market crashed, marking the beginning of the longest-lasting global economic crisis in history. In just three years, the world's GDP shrank by 15% (compared to just 1% during the 2008-2010 economic crisis). The following decade was marked by low income, record-high unemployment (25% in the US in 1933) and a large-scale resettlement of people. Contrary to popular belief in the US, it was not President Franklin Roosevelt's policies, but WWII that helped the country get out of the depression.

As for the causes of the Great Depression, there are almost as many explanations as there are economists who have contributed to this topic. For some, like Keynes, the governments are the ones to blame for failing to sufficiently increase public investments during a contracting economy. For others, like Milton Friedman, the Federal Reserve is to blame for not responding appropriately by reducing interest rates and ensuring liquidity, which pushed the markets towards deflation, turning a regular recession into the Great Depression. There are also those who are looking for

the problem's root cause in the world's huge indebtedness after WWI and the lack of sufficient capital requirements for banks. According to Niall Ferguson, a key role was played by one of the main measures taken to tackle the crisis - the introduction of huge import tariffs in the 1930s (the so-called Smooth-Hawley tariff), which aimed to stimulate US domestic production. This hapless move reduced global trade by 50%.

It is very likely that all these explanations are valid, and the cause was a combination of them.

The 1973 oil crisis

The Organization of Arab Petroleum Exporting Countries (OAPEC) decided to proclaim an oil embargo against the US and a few other countries over their support for Israel. The price of gasoline rose four-fold in the US between October 1973 and March 1974. The severe shortage of fuel and its increasing price led to an economic crisis in the US and most West European countries. Employers were forced to increase wages, so their staff can cope, leading to the so-called "stagflation". This combination of high inflation and economic stagnation seriously shook the global economy and it did not recover until the beginning of the next decade.

The 1997 Asian financial crisis

The so-called Asian Tigers were on the rise in the 1990s - countries like South Korea, Thailand, Indonesia, Malaysia and Singapore. Things led to the familiar situation where economic growth leads to optimism and increased lending, which in turn leads to more economic growth, optimism and lending, and so on. In July of 1997, the Thai government was forced to abandon the local currency's fixed exchange rate to the US dollar. The ensuing panic quickly spread to all Asian markets. Foreign investors' enthusiasm vanished and billions of dollars were re-directed elsewhere. Despite the International Monetary Fund's (IMF) intervention, it took years before the most affected countries recovered.

The Great Recession of 2007-2009

Yet another balloon resulting from overly optimistic lending - in this case it was inflated by the US mortgage loans segment. Its bursting took down Lehman Brothers, forced hundreds of other banks to be rescued by taxpayers and restricted lending to such an extent, that consumption and global trade decreased drastically. Unlike the Asian crisis, the contagion here spread across the whole world quickly. Most economists view it as the worst economic crisis since the Great Depression. It was expected to serve as a last warning and for financial and political powers to develop effective mechanisms for avoiding similar scenarios. At least for now, however, such mechanisms are far from completion. ■

ЗАСТРАХОВКА

ЗАЩИТЕНА ФАМИЛИЯ

Пролетна промоция

**ЗАСТРАХОВАЙТЕ СВОЯ ДОМ НА ПРОМОЦИОНАЛНА
ПРОЛЕТНА ЦЕНА! С 20% отстъпка до 31 май 2020 г.**

ЗАСТРАХОВАТЕЛНО
АКЦИОНЕРНО ДРУЖЕСТВО
Армеец
www.armeec.bg

Винаги с вас!

ЕВРОЗОНАТА: СПАСЕНИЕ... ИЛИ ЗА СПАСЯВАНЕ?

Членството на България в Единния стабилизационен механизъм
само би навредило в настъпващата криза

By СТОЯН ПАНЧЕВ / Photography АРХИВ

Все повече страни предприемат все по-гъвкави мерки за ограничаване разпространението на коронавируса. Действията са невиджани от поколения европейци и ситуацията започва да наподобява военновременна обстановка. Правителствата постепенно разбират, че поне до един момент ефективността на мерките е пропорционална на тяхната строгост въпреки икономическата и финансовата цена.

А тази цена вероятно ще бъде драматично висока и далеч надхвърляща онова, което наблюдавахме след 2008 -2009. Бегла ориентация ни дават икономическите данни от Китай за януари и февруари - 13.5% спад в индустриалното производство, 12 пъти по-голям спад в инвестициите от прогнозите, 20.5% срив в продажбите на гребно и недвижимостта от 6.2%. Прибавим ли това към вече натрупаните в последните години дисбаланси и забавянето на икономиката в част от света като еврозоната още преди пандемията, ситуацията започва да изглежда особено сериозна.

ДВОЙКАДЖИИТЕ НА ЕВРОЗОНАТА. Настъпващата криза ще удари най-силно фискално най-слабите страни. Предстои, от една страна, спад на данъчните постъпления заради забавящата се икономическа активност, а от друга - натиск за все по-големи публични разходи, свързани с раз-

лични схеми за подкрепа, компенсация или стимулиране. Тази комбинация от предстоящи процеси ще е един истински „фискален коктейл Молотов“. В еврозоната има много фискално слаби - до неустойчивост - страни. Кое не е изненадващо предвид слабата финансова дисциплина, която самата конструкция и политиките в еврозоната насърчават. От една страна, там доминира т.нар. морален риск, свързан с очакването, че някой извън твоята държава ще те подкрепя (както например ЕЦБ чрез разхлабената си парична политика, която дори тези дни се фокусира все повече към покупки на дългови инструменти, т.е. насърчаване вместо намаляване на задлъжнялостта). От друга страна, в еврозоната дори съществуващите на книга фискални правила не се спазват и не се прилагат строго.

Ето защо днес в еврозоната имаме множество „фискални двойкаджии“: Италия, Испания, Гърция, Франция, Белгия... списъкът е дълъг. Общото е неизпълнението на задълженията по т.нар. Маастрихтски критерии, които поне на хартия са ключов елемент от стабилността на валутния съюз.

КОЙ ЩЕ СПАСЯВА ФАЛИРАЛИ ДЪРЖАВИ? Подобна ситуация ни води до съвсем реалистичния извод, че ще се наложи спасяване на такива държави. Но чрез какъв механизъм еврозоната би могла да го направи? ►

► Единственото в тази посока, което ръководителите на еврозоната измислиха в резултат на предишните кризи, бе създаването на Единния стабилизационен механизъм (European Stability Mechanism, ESM). Тези дни много се коментира дали и как този „спасителен“ механизъм може да бъде използван за страни, пострадали от пандемията. За съжаление един трезв поглед към ESM е достатъчен, за да попари всеки порив на оптимизъм.

ESM е фонд с капитал около 705 млрд. евро. Дали това е достатъчно, за да бъдат спасени страни като Италия, Гърция, Испания, Португалия, Белгия, Кипър и Франция, имайки предвид дори само размера на публичните им задължения? По последни данни на Евростат от третото тримесечие на 2019 комбинираният им дълг е 7.15 трилиона евро. Задължеността на тези държави е доста висока спрямо Брутният им вътрешен продукт: 137% за Италия, 121% за Португалия, 98% за Испания, 101% за Франция, 99% за Кипър, 102% за Белгия и 178% за Гърция.

Данните за капитала на ESM са публични. Всеки може да направи следните сметки, които ясно показват, че парите от ESM ще бъдат крайно недостатъчни.

НО ИМА И ДРУГИ, УСЛОЖНЯВАЩИ НЕЩАТА обстоятелства. Първо, от тези 705 млрд. евро реално са внесени едва около 80 млрд. евро, или около 11%. Останалите са записани, но неизплатени от различните държави-членки на еврозоната, които са и акционери в ESM.

Второ, размерите на тези незаписани задължения за внасяне на капитал варират според, най-общо казано, големината на икономиките на отделните страни. Например Италия следва да довърне в капитала на ESM около 111 млрд. евро, Франция – 126 млрд. евро, Гърция – 17 млрд. евро, Кипър – 1 млрд. евро.

Общата сума от дължимото от тези сегем фискално провалени държави (с дългове 100% и повече от БВП) е около 367 млрд. евро. Това е близо 60% от дължимия и още невнесен капитал в ESM!

Какво излиза? Че днес ESM разполага с едва около 80 млрд. евро капитал, а едва около 40% от останалия, подлежащ на внасяне, би дошъл от относително фискално стабилни страни. Тоест широко рекламираният антикризисен механизъм на еврозоната разполага теоретично с едва около 340 млрд. евро. Ако ги сравним със 7.15 трилиона дългове само на фискално най-крехките държави, ситуацията не изглежда розова.

ТУК ДОРИ НЕ КОМЕНТИРАМЕ сложните процедури и политическите спънки в от-

ESM е фонд с капитал около 705 млрд. евро. Дали това е достатъчно, за да бъдат спасени страни като Италия, Гърция, Испания, Португалия, Белгия, Кипър и Франция, имайки предвид дори само размера на публичните им задължения

делни държави, които трябва да бъдат преодоляни, за да стигнат някакви пари от ESM до Италия, Испания, Франция. Да си представим какви ще са сътресенията на германската политическа сцена, когато парите на германските данъкоплатци отидат да покриват над 2 трилиона евро италиански дълг.

Всички тези сметки са направени със записания дълг преди разразилата се криза. Тоест механизмът не би работил дори в "мирно" време, амо ли днес. При едно по-сериозно развитие на икономическата, а оттам и фискалната криза в изброените страни, фалитите на държави предстоят. Гърция беше малка и парите за нея стигаха. Но сега предстои огромно изпитание за целостта на еврозоната.

БЪЛГАРИЯ В ЕВРОЗОНАТА? Щяхме ли да сме по-добре вътре във валутния съюз: това е въпрос, който се задава от началото на 2020 година. Да сравним на фона на всичко дотук как би се отразило членство в еврозоната на България в ситуация, когато там една след друга големи и малки държави фалират. Моментът е удобен за една такава симулация.

Приемайки евро, всяка страна трябва да стане и акционер в ESM. По формулата за участие в капитала на ESM, една груба сметка показва, че от България се очаква да прехвърли там над 10 млрд. лева, или близо 10% от размера на своя БВП. Тези пари са огромни на фона на нашата икономика. Но, както се вижда от горните сметки, ще потънат моментално в пясъка

на безнадеждно задължените други държави в еврозоната.

Имайки предвид нашата фискална стабилност и добрите ни макроикономически показатели, сравнени с проблемните държави от еврозоната, виждаме как нашето участие ще е нещо като спасителен механизъм... за спасителния механизъм. Разбира се, напълно недостатъчен, за да има особено значение, но отново показателен за начина, по който политиката излиза на преден план, докато числата и реалността стоят на заден. Не ние ще получаваме помощ, а заради правилното си поведение в спокойните години и поддържането на стабилни финанси, ще трябва да субсидираме жителите на кредит страни.

ИЛЮЗИИ ИЛИ ЗДРАВ РАЗУМ. Философските принципи, върху които съществува евро, са два: морален риск и взаимна безотговорност. През първото си десетилетие евро бе подкрепяно от оптимизъм, който последвалите изпитания показваха като твърде наивен. След 2008-2009 и поредицата от кризи евро бе крелено от разюздана парична политика, която допълнително насърчаваше политическата и икономическата безотговорност в много страни от еврозоната.

Днес навлизаме в нова фаза на кризи в еврозоната. Виждаме шока от коронавируса и става все по-нелепо някой да продължава да вярва, че животът му ще се подобри от продължаващото прилагане на колективната безотговорност.

Обратно, днес е моментът всеки от нас да погледне към себе си, да възприеме дисциплинирано поведение и да поеме отговорност. Едно и също важи и при медицинската, и при икономическата помощ – ако сам не си силен и здрав, няма как да помагаш на другите.

Посрещайки настоящата кризисна ситуация, България има изключително благоприятни изходни условия от финансово-икономическа гледна точка. Първо, фиксиран курс, който валутният ни борд може да поддържа практически безкрайно. Второ, нисък правителствен дълг, който ни позволява максимална гъвкавост (ситуацията е коренно различна в много страни в еврозоната).

Гледайки настъпващите фискални катаклизми в еврозоната, разбираме немошната на съществуващите уж „спасителни“ механизми там, като ESM. Затова единственият разумен подход е да спрем да мечтаем за умиращия свят на евро и свързаната с него колективна безотговорност. Нека да запазим икономическия си суверенитет и дисциплинирано да се захванем за работа. ■

THE EUROZONE: SALVATION... OR IN NEED OF RESCUE?

Bulgaria's membership in the European Stability Mechanism would only cause harm in view of the upcoming crisis

By STOYAN PANCHEV / Photography ARCHIVE

An increasing number of countries are taking ever more drastic measures to limit the spread of the novel coronavirus. This is the first time Europeans have become exposed to such actions in generations, while the current state of affairs is starting to remind of a wartime situation. The different governments are gradually realizing that, at least for a certain time, the efficiency of the measures taken is proportional to their severity, despite the economic and financial cost.

This cost will likely be dramatically high and far exceeding what occurred after 2008-2009. China's economic data for January and February offers a brief glance at what might lie ahead - a 13.5% drop in industrial production, 12 times less investments than initially pro-

jected, 20.5% drop in retail trade and unprecedented unemployment of 6.2%. If one adds to the equation the disbalances that had piled up in recent years and the economic slowdown in parts of the world from before the pandemic, like the Eurozone, the situation will start to look especially bleak.

THE EUROZONE'S POOR PERFORMERS.

The impending crisis will hit the hardest those countries that are fiscally the weakest. On one hand, there is a drop in tax revenue on the horizon as a result of the slowing economic activity, while on the other there is pressure for increasing public spending related to various support schemes, compensations and economic stimuli. This combination of impending processes will turn out to be a true "fiscal Mol-

otov cocktail".

Many countries in the eurozone are fiscally weak to the point of unsustainability. This is not surprising given the weak financial discipline, which is encouraged by the eurozone's very construction and policies. On the one side, the so called moral risk dominates there, which is related to the expectation that someone outside the state will provide support (such as the European Central Bank with its relaxed monetary policy, which in recent days started focusing on the purchase of debt instruments, i.e. encouraging instead of reducing indebtedness). On the other side, there are the eurozone's written fiscal rules, which are not followed and enforced too strictly.

That is why there are quite a few fiscally poor performers in the eurozone: Italy, Spain, ►

► Greece, France, Belgium... the list goes on. What is common between them is the failure to meet their obligations under the so-called Maastricht criteria, which at least on paper are a key element of the currency union's stability.

WHO WILL BE RESCUING BANKRUPT STATES? A situation like this one leads to the very natural conclusion that there will be a need to rescue such states. What mechanism could the eurozone use for this purpose? The only thing that the eurozone's leaders came up with as a result of previous crises was the creation of the European Stability Mechanism (ESM). There was a lot of talk in recent days about how this "rescue" mechanism could be used on countries affected by the pandemic. Unfortunately, a sober glance at the ESM is sufficient to nip any optimism in the bud. ESM is a fund with a capital of around 705 billion euro. Would this suffice to rescue countries like Italy, Greece, Spain, Portugal, Belgium, Cyprus and France, even if only their public debt is taken into account? According to Eurostat's latest data for the third quarter of 2019, their combined debt stands at 7.15 trillion euro. These countries' indebtedness significantly exceeds their GDP: 137% for Italy, 121% for Portugal, 98% for Spain, 101% for France, 99% for Cyprus, 102% for Belgium and 178% for Greece. The data about ESM's capital is public. Anyone can do the math, which clearly shows that the money from the ESM will be overly insufficient.

THERE ARE OTHER AGGRAVATING circumstances. Firstly, only around 80 billion euro of these 705 billion have been deposited in reality, which is around 11% of the total. The remaining sum has been included, but not paid by the different members of the eurozone, who are also shareholders in the ESM. Secondly, the amount of these non-included capital deposit obligations varies, generally speaking, based on the size of the different countries' economies. For example, Italy is supposed to further contribute to the ESM's capital around 111 billion euro, France - 126 billion euro, Greece - 17 billion euro, Cyprus - 1 billion euro. The sum-total of what is owed by these seven fiscally failed states (with debts of 100% or more of their GDP) is around 367 billion euro. This is close to 60% of the ESM's owed capital that has not been deposited yet! What does this add up to? The fact that ESM only has capital of around 80 billion euro right now, while the remaining 40% to be deposited would come from relatively fiscally unstable countries. In other words, the eurozone's broadly advertised anti-crisis mechanism theoretically only has around 340 billion euro. Compared to the 7.15 trillion euro debt of the fiscally most fragile states, things don't seem rosy at all.

Only around 80 billion euro of these 705 billion have been deposited in reality, which is around 11% of the total. The remaining sum has been included, but not paid by the different members of the eurozone, who are also shareholders in the ESM

THIS DOES NOT EVEN INCLUDE the complex procedures and political obstacles in the different countries that must be overcome before any money from the ESM reaches Italy, Spain, France. Let's imagine the commotion on the German political stage when German taxpayers' money goes towards paying over 2 trillion euro of Italian debt. All of these calculations were made based on the debts from before the current crisis, meaning that the mechanism would not work even in "peacetime", let alone today. Given a more severe outcome of the economic situation and subsequent fiscal crisis in the above-mentioned countries, state bankruptcies are yet to come. Greece was small and the money it needed were found. The eurozone's integrity is yet to come across huge trials and tribulations.

BULGARIA IN THE EUROZONE? Would we be better off in the currency union? This is a question that has been asked since the start of 2020. Let's examine Bulgaria's eurozone membership on the backdrop of everything that has been happening so far in a situation where small and big countries are going bankrupt one after the other. The time is right for such a simulation.

By adopting the euro, each country must become a shareholder in the ESM. A rough estimate based on the shareholding formula shows that Bulgaria would be expected to transfer over 10 billion leva there, which is close to 10% of its GDP. This amount is huge in view of this country's economy. As it is obvious from the calculations above, this money will immediately sink into the abyss of the hopelessly indebted eurozone countries. Given Bulgaria's fiscal stability and good macroeconomic indexes, compared to the problematic states in the eurozone, it is obvious that this country's participation will be something of a rescue mechanism... for the rescue mechanism itself. Certainly, it will be very insufficient to have a visible impact, but once again it will come to show that politics are in the fore-front, while reality and figures are kept in the back. We will be getting as-

sistance, and because we have behaved during the calm years and maintained stable finances, we would have to subsidize those countries that have lived on credit.

ILLUSIONS OR COMMON SENSE. There are two philosophical principles on which the euro is based: moral risk and mutual irresponsibility. During the first decade of its existence, the euro was supported by optimism that came to be proven as overly naive by the subsequent tribulations. After 2008-2009 and the subsequent series of crises, the euro was backed by the unbridled monetary policy, which further encouraged the political and economic irresponsibility in many eurozone countries.

Today, things are entering a new stage of crises in the eurozone. There is the shock from the coronavirus, making it ever more ridiculous for anyone to continue believing that their lives will get better from the ongoing enforcement of collective irresponsibility. On the contrary, now is the time each and everyone should look to themselves, adopt a disciplined approach and take responsibility. The same thing is valid for both medical and economic aid - if you are not healthy and strong yourself, there is no way you can help others.

Faced with the current crisis, Bulgaria has exceptionally favorable baseline conditions from a financial and political standpoint. Firstly, it has a fixed exchange rate that can be basically supported indefinitely by the currency board. Secondly, it has low national debt that allows maximum flexibility (the situation is completely different in many eurozone countries). Looking at the coming fiscal cataclysms in the eurozone, one starts to understand the powerlessness of the existing seemingly "rescue" mechanisms in place, like the ESM. Therefore, the only sensible approach is to stop dreaming about the dying world of the euro and the related collective irresponsibility. Let's save our economic sovereignty and get to work in a disciplined manner. ■

ВЗЕМИ ГИ СЪС СЕБЕ СИ, ПРИ НАС ТЕ ЩЕ СЕ ЧУВСТВАТ КАТО У ДОМА СИ.

Научи повече за услугата „Превоз
на домашни любимци“ на www.air.bg

МАМИ ЛИ НИ СТАТИСТИКАТА ЗА КОРОНАВИРУСА?

Няколко различни фактора изопачават чувствително данните
за смъртността при тази пандемия

By КОНСТАНТИН ТОМОВ / Photography SHUTTERSTOCK

"Степената на заболяването се простира от лека до много тежка, и дори до смърт. Хоспитализациите и смъртта се случват най-вече сред рисковите групи от населението. В световен мащаб епидемията се оценява на 3 до 5 милиона случая на тежки заболявания, и между 290 000 и 650 000 респираторни смъртни случая".

Горният цитат е от доклад на Световната здравна организация, но не се отнася до коронавирусната пандемия. Става въпрос за обикновения сезонен грип. Всяка година една опасна вирусна инфекция обикаля планетата и причинява смъртта на стотици хиляди хора (срещу около 40 000 за коронавируса в периода ноември - март). Но това не ни кара да се затваряме въщи, да забраняваме разходките в парка и да блокираме икономиката. Не ни кара да носим маски и ръкавици, в много случаи не ни спира да ходим на работа с течаш нос и кашлица. Даже не е в състояние да убе-

ди мнозинството да се ваксинира, макар че ваксината е доказано ефективна, без странични ефекти и струва колкото опакотка аспирин и сироп за кашлица.

НЕ ПРЕИГРАВАМЕ ЛИ С КОРОНАВИРУСА?

Защо тогава човечеството изведнъж стана свръхчувствително и е готово да пожертва не само благосъстоянието, но и значителна част от свободата си? Има две причини. Едната е, че грипът е нещо познато и безинтересно, докато коронавируса е непознато, плашещо и интересно. Това му отрежда внимание, на каквото и най-опасният грипен щам не се е радвал. Втората причина е статистиката. Тя ни казва, че коронавируса е десетки пъти по-опасен от грипа. Смъртността варира от ден на ден, но нека вземем данните от 31 март: малко над 801 000 заболяли в световен мащаб, 38 771 починали, или средна смъртност от 4.83%. Това е тройно или

дори четворно над злобещия Испански грип от 1918-1919 година, и многократно над обичайния сезонен грип, при който смъртността е около 0.1% в развития свят.

Само че статистиката е както полезно, така и пословично коварно нещо (фактите са упорити, казваше Марк Твен, но статистиката е по-отстъпчива). Проблемът в случая е, че никой не разполага с фактите - тоест никой не знае какъв е общият брой заболяли. За момента статистиката отчита предимно най-тежките случаи, вероятно пропуска голяма част от леките и изобщо не включва хората, които прекарват вируса безсимптомно - а според много експерти те са към 50% от заболялите.

ГЛАВНИЯТ ВЪПРОС: КОЙ КОЛКО ТЕСТВА?

Смъртността много варира и от държава до държава. Едната причина е в демограф-

ските различия: Италия и Испания, които са сред страните с най-висока продължителност на живота в света, имат многолюдно и социално активно население в рисковата група над 70-годишна възраст. Сравнете един италиански пенсионер, който активно общува, посещава ресторанти, спектакли, пътува в чужбина, с един български пенсионер, който ходи до магазина, рядко до парка и се различава най-вече с телевизора си.

Вторият фактор за смъртността се отнася до това колко интензивно и на какъв принцип се тества за коронавируса в дадена страна. Германия, която въведе широкото тестване относително рано и е изследвала около 5000 души на всеки милион население, отчита смъртност от 0.9%. В Южна Корея, където повсеместното тестване стигна до 7000 на милион, смъртността е малко над 1.6%. Във Великобритания, печално закъсняла с въвеждането на бързите тестове, смъртността е 6.4%. Но това означава най-вече, че там по-леките случаи остават като цяло неотчетени. Италия и Испания, водещите огнища на епидемията в Европа, вече дръпнаха много в тестовете - съответно около 5000 на милион и близо 8000 на милион. Но там се тестват най-вече хоспитализираните и тежко болните, и техните контакти. Няма никакви ясни белези каква част от останалото население, изолирано по домовете си, вече е прекарало вируса. Впрочем никой не е изнесъл точни данни за броя направени тестове в България, но ако се съди по някои подхвърляния на щаба, те са около 950 на милион в края на март - толкова малко, че напълно обезсмислят воденето на статистика.

Но дори и там, където се тества повече, данните са недостатъчни. "Нямаме представа дали пропускаме три пъти повече случаи, отколкото засичаме, или триста пъти повече", писа Джон Йонандис, професор по епидемиология от Станфордския университет. Според проф. Розалинд Смайт от University College London реалният брой зараzeni е "вероятно около 5-10 пъти по-висок".

ИЗКРИВЯВАНИЯ В СМЪРТНИТЕ АКТОВЕ

Има и други фактори, които вероятно изкривяват изчисленията. Най-важният е какво записват патолозите в смъртния акт.

Данните от предишни години показват, че можем да очакваме 14 милиона души да умрат през първите три месеца на 2020 от най-различни причини. До 1 април смъртните случаи от коронавируса са малко над 43 000 - или около 0.3% от общата бройка. "Това не са числата, които, сами по себе си, биха предизвикали такива драстични глобални реакции", подчерта д-р Джон

Лий, професор по патология и доскоро консултант на британската здравна каса, в статията за The Spectator.

Тестването основно в болници, където по начало има висока концентрация на уязвими за инфекции пациенти, може да изкриви и значително преувеличи заразността и смъртността.

Има и друг много съществен фактор, подчертава Джон Лий. В нормални години при починалите от дихателни инфекции много рядко се записва специфичният причинител на инфекцията - обикновено като причина за смъртта се посочва "пневмо-

ни причини за смърт са били сърдечностовите заболявания, раковите заболявания и заболяванията на дихателната система. Това са и трите най-рискови групи при Covid-19, смятат експертите.

От 70 546 души, починали от сърдечностови болести, 54 436 са били на възраст над 70 години, и още 10 192 - на възраст между 60 и 70 години. Всъщност над половината починали са прехвърлили 80-те (36 092). На всички останали възрастови групи, тоест от 0 до 60 години, се пада едва 8% от смъртните случаи.

При раковите болести починалите са 17

ПРИЧИНИ ЗА СМЪРТ, 2018

Причина	общо починали	до 60 г.	60-70 г.	над 60 г.
Сърдечностови заболявания	70 546	5 918	10 192	54 436
Ракови заболявания	17 462	3 506	5 039	8 917
Болести на дихателната система	4866	706	904	3256

Данни: Национален статистически институт

ния" или дори "старост". Такива пациенти рядко дори се тестват за грип. "Ако пациентът има рак, моторно невронно заболяване или някакво друго сериозно състояние, като причина за смъртта пишем него, дори финалната болест да е била дихателна инфекция", твърди проф. Лий. Докато сега Covid-19 е включен в списъка на заболяванията, които задължително се вписват в смъртния акт - наравно с едвата шарка, антракса, чумата и бяса. За всеки починал пациент с коронавирус като причина за смъртта се записва именно той - макар при значителен брой пациенти смъртта всъщност да е предизвикана от друго, съществувало по-рано заболяване. Ако такъв подход се прилагаше и към грипа, неговата смъртност също щеше да е драстично по-висока, поне статистически.

По-просто казано, големият въпрос е колко от починалите с коронавирус биха починали и без него. В края на краищата средната възраст на жертвите в Италия е 78.5 години - а средната продължителност на живота в Италия е 82.5 години. Д-р Валтер Ричарди, съветник на италианския здравен министър, призна, че едва около 12% от смъртните актове на починалите сочат, че коронавирусът е директния причинител на смъртта.

КАК СТОЯТ НЕЩАТА В БЪЛГАРИЯ?

У нас, както споменахме, няма достатъчно данни за поравене поради отказа на националния щаб да предприеме по-масово тестване. Но дори един поглед към статистиката от предишни години дава повод за размисъл.

През 2018 година в България трите основ-

462, като от тях 13 956, или 80%, са в горните възрастови групи (5039 между 60 и 70 години, и 8917 - над 70 години).

При болестите на дихателната система починалите са 4866, като от тях 4106, или 85% са възрастни хора (904 - между 60 и 70 години, 3256 - над 70 години).

Излиза, че в тези три най-рискови групи може да се очаква годишно да умрат около 93 000 души. Осемте смъртни случая от коронавирус, регистрирани в България до 1 април, са 0.008% от тази бройка.

Разбира се, нищо от казаното готук не трябва да ви подтиква към лекомислие и безгрижие. Всички цитирани в тази статия учени са категорични, че Covid-19 е по-опасен от познатия грип. Дори и само заради непредсказуемостта: дори и при най-свирепия грип знаем, че той ще се разсее с идването на лятото, докато при коронавируса нищо не е ясно. Разумното поведение и спазването на предпазните мерки е от огромно значение, особено за най-уязвимите хора - защото това са именно хора, а не само числа в статистиката. Но за да бъдат добре насочени и ефективни тези мерки, те трябва да са основани на максимално ясна представа за реалната ситуация, и на възможно най-пълни данни. Ако мерките не са насочени там, където биха подействали, щетите от тях драстично ще надминат ползите.

Ръководителят на кризисния щаб генерал Венцислав Мутафчийски наскоро заяви, че "сега не е време за наука, а е време за действия". С цялото си уважение не можем да се съгласим напълно с това. Тъкмо сега е времето за наука - и за действия, основани върху нея. ■

DO THE CORONAVIRUS FIGURES CHEAT US?

Several different factors have significantly distorted the mortality data for this pandemic

By KONSTANTIN TOMOV / Photography SHUTTERSTOCK

The extent of the disease ranges from mild to very severe and even death. Hospitalisation and death occur mainly among vulnerable groups of the population. The pandemic is expected to cause 3 to 5 million cases of severe illness and claim between 290,000 and 650,000 deaths.

These figures were taken from a World Health Organisation report but do not refer to the coronavirus pandemic. They are just about the seasonal flu. Each year, a dangerous viral infection circumnavigates the globe and causes the death of hundreds of thousands of people (against about 40,000 claimed by the coronavirus between November and March). Yet that does not make us stay home, ban the

park walks, and block the economy. It does not force us to wear masks and gloves. In many cases, it does not stop us from going to work with a running nose and a cough. It is not even able to convince the majority to get a vaccine, although it is proven helpful, with no side effects, and costs as much as a pack of aspirin or a cough syrup.

AREN'T WE OVERPLAYING WITH THE CORONAVIRUS?

Why, then, did humanity suddenly become hypersensitive and ready to jettison not only its well-being but also a significant part of its freedom? There are two reasons for this. One is that the flu is familiar and uninteresting while the coronavirus is unknown, frightening and interest-

ing. This puts it in the limelight in which even the most dangerous flu strain has not basked. The second reason is statistics. It tells us that the coronavirus is dozens of times more dangerous than the flu. Mortality varies from day to day, but let us take the data from March 31: just over 801,000 cases worldwide, 38,771 deaths, or an average mortality rate of 4.83%. This is threefold or even fourfold more than the sinister Spanish Flu of 1918-1919, and well ahead of the common seasonal flu, with mortality at around 0.1% in the developed countries. But statistics are both useful and proverbially treacherous. "Facts are stubborn, but statistics are more pliable," Mark Twain used to say. The problem here is that no one has the facts, that is, no one knows the total number of cases. For ►

НОВИНИТЕ ON AIR

с Десислава Атанасова | Константин Динчев

централна
емисия

18:30

късна
емисия

21:30

ON
AIR

www.bgonair.bg

► the time being, statistics are reflecting the most severe cases, probably missing a large part of the mild ones and not covering people who carry the virus asymptotically. According to many experts, these are up to 50% of all cases.

THE MAIN QUESTION: HOW MANY ARE TESTED IN EACH COUNTRY?

Mortality varies greatly from country to country. Demographic differences are one of the reasons: Italy and Spain, which are among the countries with the highest life expectancy in the world, have a large portion of socially active people in the at-risk age group of over 70. Compare an Italian pensioner, who actively communicates, visits restaurants and shows, and travels abroad, with a Bulgarian pensioner who goes to the store, rarely to the park and mostly entertains in front of the TV.

The second mortality factor is how intensely and to what extent people are tested for the coronavirus in a given country. Germany, which introduced widespread testing relatively early and surveyed around 5,000 people per million, reported a mortality rate of 0.9%. In South Korea, where widespread testing has reached 7,000 per million, there are just over 1.6% deaths. The UK fatally delayed the introduction of rapid tests and the mortality rate is 6.4%. However, this means, above all, that the milder cases there remain largely unrecorded. Italy and Spain, the epidemic leaders in Europe, have already gained ground on testing - about 5,000 and nearly 8,000 per million respectively. However, mainly the hospital and critical cases and their contacts are tested there. There are no clear indications of how much of the rest of the population, isolated at home, has already had and recovered from the virus. Incidentally, no one has provided accurate data on the number of tests performed in Bulgaria yet, but judging by some hints from the national task force, they are about 950 per million at the end of March - a tiny figure that is not worth putting as statistical data.

But even where more people are tested, the data is scarce. "We don't know if we are failing to capture infections by a factor of three or 300," wrote John Ioannidis, professor of Epidemiology at Stanford University. According to Professor Rosalind Smyth of University College London, the actual number of those infected is probably around 5-10 times higher.

INCORRECT DEATH CERTIFICATES

Other factors probably distort the calculations as well. The most important one is what medical practitioners put in the death certificate. Data from previous years show that on a global basis, we could expect 14 million to die over the first three months of the year. The world's 43,000 coronavirus deaths by April 1 represent 0.3% of that total. "Not figures that would, in and of themselves, cause

"We don't know if we are failing to capture infections by a factor of three or 300," wrote John Ioannidis, professor of Epidemiology at Stanford University

CAUSE OF DEATH, BULGARIA, 2018

Cause	total death	under 60	60-70	Over 60
Cardiovascular diseases	70,546	5,918	10,192	54,436
Cancer	17,462	3,506	5,039	8,917
Respiratory diseases	4,866	706	904	3,256

Data: National Statistical Institute

drastic global reactions," says Dr John Lee, recently retired Professor of Pathology and NHS consultant pathologist, in an article for The Spectator.

Testing mainly in hospitals where there is usually a high concentration of patients susceptible to infection can distort and greatly exaggerate infectivity and mortality.

Dr John Lee mentions another very important factor. In normal years, those who die from respiratory infections rarely have the specific infectious agent put in the death certificate. "Pneumonia" or even "old age" are stated as the cause of death. Such patients are rarely even tested for influenza. If a patient has cancer, motor neurone disease or some other serious condition, we put this as the cause of death, even if the final illness was a respiratory infection, Dr Lee specifies. While Covid-19 is now on the list of diseases that are necessarily included in the death certificate, along with smallpox, anthrax, plague and rabies. For every coronavirus victim, this specific cause of death is recorded, even though in a significant number of patients death was actually caused by another previously existing disease. Had such an approach been also applied to influenza, its mortality would have also been drastically higher, at least statistically.

Simply put, the big question is how many of those who died from the coronavirus would have died without it. After all, the average age of victims in Italy is 78.5 years, and the average life expectancy in Italy is 82.5 years. Dr Walter Ricciardi, an adviser to the Italian Minister of Health, acknowledged that barely about 12% of the death certificates showed that the coronavirus was the direct cause of death.

HOW ARE THINGS IN BULGARIA?

In this country, as we mentioned, there is not enough data to compare because of the national task force refusal to introduce more extensive testing. But even a glance at the statistics of previous years gives rise to thought. In 2018, the three major causes of death in Bulgaria were cardiovascular diseases, cancer and respiratory conditions. These are the three Covid-19 most at-risk groups, experts hold. Of the 70,546 people who died of cardiovascular diseases, 54,436 were over 70 years of age, and another 10,192 were between 60 and 70. Actually, more than half of the deaths were

over 80 (36,092). All other age groups from zero to 60 account for only 8% of deaths.

A total of 17,462 died of cancer, of which 13,956, or 80%, were in the older age groups (5,039 between 60 and 70, and 8,917 over 70). The diseases of the respiratory system caused 4,866 deaths, of which 4,106, or 85%, were elderly people (904 - between 60 and 70, and 3,256 - over 70 years old).

It turns out that in these three at-risk groups, an estimated 93,000 people are expected to die annually. The eight deaths from coronavirus registered in Bulgaria by April 1st are 0.008% of this number.

Certainly, none of the above should encourage you to be lightheaded and careless. All scientists quoted in this article are adamant that Covid-19 is more dangerous than the known flu. Be it only for the sake of unpredictability: even with the fiercest flu, we know that it will go away with the coming of summer, while nothing is clear about the coronavirus. Reasonable behaviour and adhering to precautionary measures are of the utmost importance, especially for the most vulnerable people - because they are people, not just statistical numbers. In order for these measures to be well targeted and effective, they must be based on a clear picture of the real situation, and on the most complete data possible. If the measures were not targeted where they would act, the damage from them would drastically outweigh the benefits.

The head of the national task force, Gen. Ventsislav Moutafchiiski, recently said that "now is not the time for science, but the time for action." With all due respect, we cannot fully agree with this. It is time right now for science - and for actions based on it. ■

35 | АВТОМОБИЛНИЯТ ПАЗАР В ЕВРОПА СЕ СГРОМОЛЯСА

Автомобилната индустрия в Европа и Северна Америка ще загуби над 100 милиарда долара само през април, ако фабриките останат затворени през целия месец заради карантинните мерки. Изчислението е на изследователската група Autanalysis и бе цитирано от The Financial Times. Междувременно три от петте най-големи пазара в Европа отчетоха над две трети срив в продажбите през март. ►

44 | **ГОЛЯМОТО ЗАВРЪЩАНЕ**
THE GREAT RETURN

48 | **ЦИВИЛИЗАЦИЯ НА ПРОКУДЕНИТЕ**
CIVILIZATION OF THE BANISHED

THE CAR MARKET IN EUROPE HAS COLLAPSED

The automotive industry in Europe and North America will lose upwards of USD 100 billion in April alone if factories remain closed all month because of quarantine restrictions. The calculation was done by the AutoAnalysis research group and was quoted by The Financial Times. Meanwhile, three of the top five markets in Europe reported a two-thirds decline in sales in March. Pandemic-caused sales loss on the Old Continent will exceed 2.6 million cars, worth a total of EUR 66 billion, according to AutoAnalysis boss Ian Henry. In North America, the figures are 2 million unsold vehicles and USD 52 billion in missed revenue. Each week of strict quarantine costs the European car industry EUR 8 billion in unsold output. In the US, the loss amounts to USD 7.5 billion a week. In practice, all major automakers in the two regions closed their plants in March to protect their workers from infection. Hopes to reopen in April already seem unrealistic, with Nissan, Ford and GM announcing that the plants are closed "for an indefinite period of time". "I don't see any likelihood of a return to normal production before May, at best," Ian Henry thinks.

Many of the employees of the car factories are being redirected to the various schemes under which the respective national governments cover their salaries. The British government, for example, will take up eighty percent of the remuneration of the six thousand Nissan employees in Sunderland. Sales of new cars in Europe shrunk by about two-thirds in March, despite the fact that strict quarantine measures came into force in most markets only in the middle of the month. Sales in Spain fell by 69%, and by 72% in France. In Italy, blocked throughout the month, the decline is 85%. In Germany, where the measures are more relaxed, the market has shrunk by 38% - but according to the VDA sectorial organisation, this is the largest monthly drop since World War II. In China, where the coronavirus epidemic started early, sales had dropped to near zero. Currently, they have recovered to about 60% of normal levels. In Bulgaria, where many automotive sector subcontractors are based, there are also many closed factories, such as the three Yazaki plants. In most companies in the sector, employees have a reduced 4- or even 3-day workweek. ■

► На Стария континент пропуснатите заради пандемията продажби ще надхвърлят 2.6 милиона автомобили, на обща стойност 66 милиарда евро, твърди шефът на AutoAnalysis Ъън Хенри. В Северна Америка показателите са 2 милиона непродадени автомобили и 52 млрд. долара пропуснати приходи. Всяка седмица на строга карантина коства на европейската автоиндустрия 8 млрд. евро от нереализирана продукция. В САЩ загубата е 7.5 млрд. долара на седмица. На практика всички големи автомобилни производители в двата региона затвориха заводите си през март, за да предпазят работниците си от заразата. Надеждите за отваряне през април вече изглеждат нереалистични, а Nissan, Ford и GM обявиха, че заводите са затворени "за неопределен срок". "Не виждам вероятност за връщане към нормално производство преди май, в най-добрия случай", твърди Ъън Хенри. Голяма част от заетите в автомобилните заводи са пренасочени към различни схеми, по които съответните национални правителства покриват заплатите им. Осемдесет процента от възнаграждението на шестте хиляди служители на Nissan в Съндърланд например се поемат от британското правителство. През март продажбите на нови автомобили в Европа са се свили с около две трети, независимо, че на повечето пазари строгите карантинни мерки влязоха в сила едва в средата на месеца. Продажбите в Испания са спаднали с 69% през март, а във Франция - със 72%. В блокираната през целия месец Италия спадът е 85%. В Германия, където мерките са по-умерени, пазарът се е свил с 38% - но според браншовата организация VDA това е най-големият му месечен спад от Втората световна война насам. В Китай, където коронавируса епидемия се разрази най-рано, в един момент продажбите бяха спаднали почти до нула. В момента те са се възстановили до около 60% от нормалните равнища. В България, където са базирани доста поддоставчици в автомобилния сектор, също има множество затворени предприятия, като например трите завода на Yazaki. В повечето компании от сектора служителите са на съкратена 4- или дори 3-дневна работна седмица. ■

ЧЕЗ ЕЛЕКТРО БЪЛГАРИЯ

ПРАВИЛНИЯТ ПАРТНЬОР
ЗА ВАШИЯ БИЗНЕС!

15 ГОДИНИ ОПИТ НА БЪЛГАРСКИЯ ЕНЕРГИЕН ПАЗАР

A woman with long dark hair, wearing a light blue button-down shirt and a black backpack, is shown in profile talking on a mobile phone. The background is a blurred crowd of people. Overlaid on the image is a network diagram consisting of white lines connecting various points, with several rectangular frames highlighting specific areas.

ИСТИНСКАТА ЖЕРТВА НА КОРОНАВИРУСА

"Извънредното" положение ни кара да преглъщаме госта посегателства върху личната си свобода. Но се заблуждаваме, че ще е само временно

By КОНСТАНТИН ТОМОВ / Photography SHUTTERSTOCK

Първо дойде страхът за здравето; естественият страх от нова и непозната болест.

После, с печално закъснение, дойдоха страховете за икономиката: какво ще се случи, когато над две трети от всички нейни сектори бъдат блокирани от карантинните мерки.

Но накрая може да се окаже, че главната заплаха от коронавируса не е за живота, нито за заплатата. Тя е за онова, което наричаме "свобода на личността". "Решенията, които хората и правителствата ще вземат в следващите дни, вероятно ще оформят света за години напред", писа Ювал Ноа Харари, нашумелият автор на "Сапиенс", в статия за The Financial Times. "Те ще оформят не само нашите здравни системи, но и нашата икономика, политика и култура... Бурята ще отмине, човечеството ще оцелее, мнозинството от нас ще са все още живи - но ще наследим един съвсем различен свят".

ВСЯКА СЕРИОЗНА ЗАПЛАХА за обществото - била тя епидемия или война - изкушава властите да посегнат на свободите на личността в името на "общото благо". Парадоксалното е, че по-голямата част от обществото ги подкрепя.

Реакцията на повечето световни правителства към коронавирусната пандемия го показва ясно. На много места тази реакция закъсня фатално - моментът, в който с обикновени логистични мерки можеше да се ограничи разпространението, бе проспан, а после властите стигнаха до крайности, за да създадат впечатление, че наваксват. България далеч не е единствена в това отношение (макар че затварянето на парковете е почти без аналог). Франция отиде дори по-далеч, забранявайки на хората да излизат от домовете си, освен при доказана нужда, задължавайки ги да попълват декларации при всяко излизане и пращайки 100 000 полицаи по улиците да дебнат за нарушители. Полша затвори границите за всички, освен за граждани на ЕС, и остави хиляди украинци и беларуси да висят в колите си край германско-полската граница в условия, които по никакъв начин не понижават риска от епидемия. В Унгария Виктор Орбан поиска и получи правото да управлява с декрети, докато трае извънредното положение. В Израел Бенямин Натаняху, вече загубил изборите, използва положението да отложи свикването на

парламента, който трябваше да избере наследника му. И така нататък.

ВСИЧКИ ТЕЗИ МЕРКИ СЕ ПОЛЗВАТ с подкрепата на по-голямата част от съответното население. Рейтингите на всички основни политици тръгнаха нагоре покрай коронавируса: като се започне от Борис Джонсън, чието одобрение скочи с 25 пункта, за да достигне в един момент нетно одобрение от 29% (разликата между онези, които го одобряват, и онези, които не го одобряват) и се стигне до Еманюел Макрон, който за пръв път от две години успя да се изкачи в положителната територия, макар и само с 1%. В Италия първоначалните мерки закъсняха много, а здравната система показва ясно какви са последиците от годините на занижени инвестиции и отклоняване на средства. Но въпреки това Джузепе Конте има подкрепата на всеки седем от десет души. От Индия до САЩ, водещите политически фигури извличат видима полза от извънредното положение. Според социолозите това е очаквана реакция: първо, лидерите са непрекъснато под прожекторите напоследък, и второ, мнозинството от хората искат да виджат решимост и действия от правителството. Това обяснява и високия според социолозите рейтинг на българския кризисен щаб, въпреки на моменти противоречивите му и непоследователни послания. Разбира се, нищо не е вечно, особено хорското мнение. Според Джеф Карптрайт от консултантската компания Morning Consult бъдещето на политическите лидери зависи изцяло от това как ще се развие пандемията напред и как ще излезем от тази ситуация. Възможно е много от днешните лидери да споделят съдбата на Джордж У. Буш, който имаше 84% одобрение след 11 септември 2001, и едва 25% в края на втория си мандат.

ОСНОВНАТА ЗАПЛАХА ДНЕС обаче е свързана именно с текущите рейтинги. Моментната висока популярност на политиците им дава кураж да въвеждат мерки, които в друго време биха били изключително непопулярни. В това на пръв поглед няма нищо ново. Подобни мерки "за общото благо" са въведени в Рагуза и Венеция още през 1348 заради Черната смърт - включително задължителната 40-дневна карантина (самият термин произлиза от италианската дума за 40, *quaranta*). В Англия през XVI век е приет закон, позволяващ

болните от чума да бъдат затваряни в домовете си за по месец и половина - мярка, ползвала се с всеобщо одобрение.

Голямата разлика сега идва от технологията, с която разполагаме. Възможностите за посегателство върху личната свобода днес са несравними с онези отпреди 20 години. Колосалният агентурен апарат на българската Държавна сигурност по времето на тоталитаризма за цялото си съществуване не е събрал толкова сведения, колкото интернет гиганти и социални мрежи сега събират за един ден.

В България полицията получи правото да проследява мобилни устройства, за да следи за спазването на карантината. Дори Facebook обяви, че ще проследява местоположението на абонатите си и ще го предоставя на властите "анонимно", за съставяне на статистики и методи за борба с коронавируса.

МОБИЛНИТЕ УСТРОЙСТВА, без които животът ни изглежда немислим, са свършени средства за проследяване и подслушване. Градовете са пълни с камери за наблюдение - съчетани вече с толкова усъвършенстван софтуер за лицево разпознаване, че няма да ви спаси и носенето на хирургическа маска. Том Голдстийн, професор от Мерилендския университет, разработва "мантин-невидимки", които да го крият от наблюдателите. Но всяка дребна хитрост на хора като Голдстийн се обезврежда от следващата версия на софтуера. Можете да го заблудите с пълна лицева маска - но в тази епоха на тероризъм на дребно тя е незаконна в повечето страни по света.

Прословутият "Интернет на нещата", който трябва да направи всичко свързано, още повече влошава нещата. Външен наблюдател е в състояние по всяко време да научи не само какво гледате по "умния" си телевизор, но и какво има в "умния" ви хладилник. А на хоризонта вече се задава и следващата вълна: със свързаните и снабдени с автономно управление автомобили. За да работи системата на автопилотите, тя трябва да включва всички - пешеходци, велосипедисти, дори домашни любимци. Всеки ще бъде наблюдаван на практика непрекъснато. "Мисля, че страна като България по комунистическо време вероятно имаше представа каква несигурност могат да носят собствените ни домове, когато имаме усещането, че някой може▶

► би ни подслушва", каза преди време световноизвестният архитект Рем Колхаас в интервю за Bulgaria ON AIR. "Това е много тревожна тенденция. И съм наистина изумен, че човечеството презърна този изцяло търговски аргумент с цената на собственото си уединение и лично пространство".

ПОЧИТАТЕЛИТЕ НА ИДЕЯТА за контрол на населението с технически средства имат своите аргументи: на теория то би могло грастично да намали престъпността, вандализма и така нататък. Култури, основани върху строга йерархия и колективно съзнание, като китайската например, са по-склонни да го приемат. Но за основаната върху индивидуализма западна цивилизация това звучи като края на света. Сега обаче "извънредността" на положението ни кара да преглъщаме онова, срещу което при други обстоятелства бихме се разбунтували.

Същността на извънредните положения е, че решения, които иначе биха се обмисляли с години, сега се вземат за часове, подчертава Ювал Ноа Харари. "Незрели или дори опасни технологии се вкарват в употреба, защото рисковете да не приемем нищо са по-високи. Цели държави служат като лабораторни мишки в едромасштабни социални експерименти". Харари, професорът по история от Йерусалимския университет и автор на бестселъри като "Сапиенс" и "Хомо Деус", казва, че сега трябва да направим един събоносен избор: между тоталитарното наблюдение и овластяването на гражданите.

НАБЛЮДАВАНЕТО НА ВСИЧКИ ГРАЖДАНИ никога не е било по-лесно, подчертава Харари. Нещо повече - благодарение на усъвършенстваните биосензорни технологии то може да направи събобна крачка от "наблюдението отвън" към "наблюдението под кожата". Досега правителствата искаха да знаят просто какво четем или гледаме на смартфоните си; сега обаче искат да знаят температурата на пръста, с който ги управляваме, и кръвното ни налягане. Същото впрочем важи и за уличните наблюдателни камери - китайската компания SenseTime вече разработи сензор и алгоритъм, който им позволява да засичат хора с повишена температура. Напредъкът в технологиите се случва толкова бързо, че не успяваме навреме да го осъзнаем. Харари подтиква читателите да си представят момент, в който правителството задължава всеки гражданин да носи биометрична гривна, която геноночно да следи пулса, кръвното налягане и температурата му. При такава

"Същността на извънредните положения е, че решения, които иначе биха се обмисляли с години, сега се вземат за часове"

система една епидемия ще може да бъде овладяна за броени дни, ако не и часове. Но правителството ще знае през цялото време къде ходите, какво правите и с кого се срещате. И, пожене има пълен достъп до биометричните ви показатели, ще знае какво ви разсмива и какво ви ядосва. Представете си, призовава Харари, Северна Корея през 2030 и човек, чиято гривна засича гняв, докато слуша речта на върховния лидер...

ПОВЕЧЕТО ОТ НАС СА СКЛОННИ да приемат дори такива посегателства към свободата, стига да ги смятат за временни мерки. Но временните мерки при извънредните положения обикновено надживяват с много самите извънредни положения, подчертава Харари. "Моята родина Израел, например, обяви извънредно положение по време на Войната за независимост от 1948, което позволяваше редица извънредни мерки: от цензура на печата и конфискация на земя до специални регулации за приготвянето на пудинг (без майтап). Войната за независимост отпадна е спечелена, но Израел така и не обяви край на извънредното положение, и много от "временните" мерки са все още в сила (извънредният декрет за пудинга милостиво бе отменен през 2011)". Идеята на Харари е ясна: за извънредните мерки винаги ще се намери ново оправдание. След коронавируса ще дойде някой нов шам на птичия грип, или пък ново огнище на ебола, или нова заплаха от международен тероризъм... Всяка отстъпка от неприкосновеността на личността ще е за дълго, и трудно ще бъде отменена.

ПРИ ТОВА ТУК СЪВСЕМ НЕ СТАВА дума само за Китай или Израел, държави с богат опит в контрола над населението. Тиери Бретон, еврокомисарят по вътрешния пазар (и по една случайност бивш шеф на France Telecom), призова мобилните оператори да предоставят цялата събирана информация за местоположението на клиентите си за борба с коронавируса. И мой,

и всички останали привърженици на такива мерки непрекъснато повтарят думата "анонимно". Но това е, ако не измама, то поне самозаблуда.

Мобилните данни дават някои любопитни и полезни сведения, разбира се. Анализирането им показва например, че в Испания движението на хора в един от големите градове е спаднало с 90% в първата седмица от карантината. В Италия, напротив, в първата седмица от карантината 80% от жителите на Милано са пътували извън и до града.

Но това е само повърхността на айсберга. За да е ефективно срещу пренасянето на зараза, наблюдението не може да бъде анонимно. То трябва да идентифицира разоносителите, хората под карантин, лицата от рисковите групи. В потвърждение на това България, Латвия и още няколко страни вече упражниха правото си временно да бъдат изключени от някои задължения по Европейската конвенция за човешките права, особено в частта за неприкосновеността на личните данни.

Освен това досегашният ни опит потвърждава, че нито на правителствата, нито на големите технологични компании може да се вярва, че няма да злоупотребят с данните. Един италиански шеф на телеком се възмути, че хората недоволствали срещу предоставянето на данните им на здравната система, а в същото време ежедневно предоставяли същите данни на Google, Facebook, Uber и на почти всяко друго приложение в мобилния си телефон. Но голямата разлика е, че във втория случай ги предоставят доброволно. В първия правителството им ги взема.

ДНЕС СЕ ОПИТВАТ ДА НИ ВНУШАТ, че изборът е между здравето и правото на уединение. Но това е фалшив избор, настоява Ювал Ноа Харари. Според него Южна Корея, Тайван и Сингапур - страните, които по всеобщо мнение се справят най-добре с епидемията - се справят не заради използването на някои средства за проследяване, а заради "масовото тестване, на честното отразяване на събитията в медиите, и на доброволното сътрудничество на добре информираното общество". Тъкмо това Харари нарича "овластяване на гражданите". В Европа в най-голяма степен се опитва да го прилаги Швеция - и няма никакви признаци да се справя с епидемията по-зле от другите. А в същото време качеството на живот на шведите и тяхната икономика са пострадали в значително по-малка степен. Още едно доказателство, че правещият свободен и информиран избор човек е по-ефективен, отколкото заплашеният с полиция. ■

THE REAL VICTIM OF THE CORONAVIRUS

The state of emergency makes us take up many encroachments on our personal freedom. But we are mistaken that it will be only temporary

By KONSTANTIN TOMOV / Photography SHUTTERSTOCK

First came the health fear, the natural fear of a new and unknown disease. Then, with a sad delay, came the concerns over the economy: what would happen when over two-thirds of all its sectors were blocked by quarantine restrictions. Well, in the end it may turn out that the main coronavirus threat is not for life or for the pay. It may be for what we call 'personal freedom'. "The decisions people and governments will take over the next few weeks will probably shape the world for years to come," wrote Yuval Noah Harari, the famous author of *Sapiens*, in an article in *The Financial Times*. "They will shape not just our health-care systems but also our economy, politics and culture... Yes, the storm will pass, humankind will survive, most of us will still be alive — but we will inhabit a different world," he adds.

ANY SERIOUS THREAT for society - be it an epidemic or a war - tempts the authorities to encroach on the freedom of the individual in the name of the 'common weal'. The paradox is that the bulk of society supports this. Most world governments' response to the coronavirus pandemic shows it clearly. In many places, this reaction was fatally delayed - the moment when ordinary logistical measures could limit the spread was slept over, and then the authorities went to extremes to give the impression that they were catching up. Bulgaria is far from unique in this respect (though the closure of the parks is almost unparalleled). France went even further, forbidding people to leave their homes unless proven necessary, obliging them to complete declarations every time they go out and sending 100,000 police officers on the streets to watch for violators. Poland has closed its borders to all but

EU citizens and left thousands of Ukrainians and Belarusians waiting in their cars at the German-Polish frontier in conditions that in no way reduce the risk of an epidemic. In Hungary, Viktor Orbán requested and obtained the right to govern by decrees for the duration of the state of emergency. In Israel, Benjamin Netanyahu, who has already lost the election, is using the situation to delay the convening of parliament that will elect his successor. There are other examples as well.

THE MAJORITY OF THE POPULATION supports all these measures. The ratings of all major politicians were boosted by the coronavirus. Starting with Boris Johnson, whose approval rate jumped by 25%, to reach a net approval rating of 29% at a certain point (the difference between those who approve and those who disapprove him), and ending with Emmanuel ►

Ювал Ноа Харари / Yuval Noah Harari
Снимка: ynharari.com

► Macron, who managed to climb up for the first time in two years, albeit by only 1%. In Italy, the initial measures came too late, and the health system has shown very clearly, what the consequences from years of low investment and diversion of funds are. Nonetheless, Giuseppe Conte has the support of seven out of every ten Italians. From India to the United States, leading political figures derive a visible benefit from the state of emergency. According to sociologists, this is a logical reaction: First, leaders have constantly been in the spotlight lately, and secondly, the majority want to see determination and actions from the government. This also explains the high rating of the Bulgarian national task force, according to sociologists, despite its somewhat inconsistent messages.

Certainly, nothing lasts forever, especially people's opinion. According to Jeff Cartwright of the Morning Consult Company, the future of political leaders depends entirely on how the pandemic will develop in the future and how we will get out of this situation. It is possible for many of today's leaders to share the fate of George W. Bush, who got an 84% approval rate after 9/11, and only 25% at the end of his second term.

HOWEVER, THE MAIN THREAT TODAY is related to current ratings. Temporary high popularity encourages politicians to introduce measures that would be extremely unpopular at other times. This is nothing new at first glance. Similar 'common weal' measures were introduced in Ragusa and Venice as early as 1348 in the wake of the Black Death - including the mandatory 40-day quarantine (the term itself comes from the Italian word *quaranta*, meaning 'forty'). In the sixteenth century, England passed a law allowing plague patients to be locked up in their homes for a month and a half - a measure that enjoyed universal approval.

The big difference now comes from the technology we have. The possibilities of invasion of personal freedom today are incomparable to those of 20 years ago. During the time of totalitarianism, the colossal apparatus of the Bulgarian State Security did not gather as much information during its total existence as the internet giants and social networks now collect in a day.

In Bulgaria, police have been granted the right to track mobile devices to monitor quarantine compliance. Even Facebook has announced that it will track the location of its subscribers and provide it 'anonymously' to the authorities for compiling statistics and combatting the coronavirus.

MOBILE DEVICES, without which our lives seem impossible, are perfect tracking and eavesdropping tools. Cities are packed with

surveillance cameras, combined with facial recognition software, which is so sophisticated that a surgical mask will not save you. Tom Goldstein, a lecturer at the University of Maryland, is developing 'invisible gowns' to hide him from monitors. However, every little trick people like Goldstein use is disposed of after a software update. You can fool it with a full-face mask - but in this era of petty terrorism, it is illegal in most countries around the world. The notorious IoT, which should make everything connected, further aggravates things. An outside observer is able at any time to learn not only what you watch on your 'smart TV', but also what you keep in your 'smart' refrigerator. And the next wave is already set on the horizon: autonomously driven vehicles. For the autopilot system to work, it must include everyone - pedestrians, cyclists, even pets. Everyone will be watched all the time. "It's not really the reason, because that phenomenon is seen both in the city and the countryside. But I think that a country like Bulgaria in the communist period probably had an experience of insecurity that homes can bring if you have the feeling that you might be listened to. Yes, we think it's

very worrying. And we are really amazed that mankind has embraced what is maybe ultimately commercial argument at the expense of their own privacy," said world-renowned architect Rem Koolhaas in an interview for Bulgaria ON AIR.

SUPPORTERS OF THE IDEA of controlling the population through technical means have their arguments: in theory, it could drastically reduce crime, vandalism and so on. Cultures based on a strict hierarchy and collective consciousness, such as China, are more likely to accept it. But for the individual-focussed Western civilisation, this sounds like the end of the world. Now, however, the 'extraordinary' situation makes us swallow what we would otherwise rebel against.

"Decisions that in normal times could take years of deliberation have passed in a matter of hours. Immature and even dangerous technologies are pressed into service because the risks of doing nothing are greater. Entire countries serve as guinea pigs in large-scale social experiments," says Yuval Noah Harari, a professor of history at the University of Jerusalem and author of bestsellers such as *Sapiens* and

threat of international terrorism... Any curbing of privacy will last long and will be hard to reverse.

IN THIS CASE, IT IS NOT about China or Israel alone, countries with extensive experience in population control. Thierry Breton, European Commissioner for the Internal Market (and by chance former boss of France Telecom), called on mobile operators to provide all the information they collected about their customers' location to fight the coronavirus. He and all other supporters of such measures constantly repeat the word 'anonymously'. But this, if not a fraud, is at least self-deceiving.

Mobile data provides some curious and useful information, of course. Analysing it, for example, showed that in Spain, the movement of people in one of the big cities fell by 90% in the first week of quarantine. In Italy, by contrast, in the first week of quarantine, 80% of Milan residents travelled outside of and to the city. But this is just the tip of the iceberg. In order to be effective against the transmission of the infection, surveillance cannot be anonymous. It should identify infected individuals, the quarantined people, and the persons at risk. Significantly, Bulgaria, Latvia and several other countries have already exercised their right to be temporarily excluded from certain obligations under the European Convention on Human Rights, particularly as regards the privacy of personal data.

In addition, our experience so far confirms that neither governments nor large technology companies can be trusted in their claim that they avoid misusing data. An Italian telecom boss has complained that people are dissatisfied with the provision of their data to the health-care system, while at the same time providing the same data daily to Google, Facebook, Uber and almost every other application on their mobile phone. But the big difference is that in the latter case, they provide it voluntarily, while in the former, their government takes them.

TODAY, WE ARE BEING CONVINCED that the choice is between health and the right to seclusion. But this is a false choice, Harari insists. According to him, South Korea, Taiwan and Singapore - the countries everybody believes are coping with the epidemic - are doing so not using some tracking tools but because of mass testing, fair reporting of media events, and the voluntary cooperation of a well-informed society. This is exactly what Harari calls "empowering citizens." In Europe, Sweden is close to applying this - and there is no sign of it dealing with the epidemic worse than others do. At the same time, the quality of life of the Swedes and their economy have suffered significantly less. Another proof that a person making free and informed choices is more effective than the one threatened by police. ■

Homo Deus, adding that we must now make a fateful choice between totalitarian surveillance and citizen empowerment.

THE SURVEILLANCE OF ALL CITIZENS has never been easier, Harari notes. What is more, thanks to sophisticated biosensor technology, it can make the fateful step from 'outside surveillance' to 'under-skin surveillance'. So far, governments have wanted to know just what we read or look at on our smartphones, but now they want to know the temperature of the finger we control them with and our blood pressure. The same goes for street cameras - the Chinese SenseTime company has already developed a sensor and an algorithm that can detect people with fever.

Advances in technology are happening so fast that we fail to realise them in time. Harari urges readers to imagine the time when the government will oblige every citizen to wear a biometric bracelet to monitor their heart rate, blood pressure and temperature around the clock. Under such a system, an epidemic can be controlled within days, if not hours. But the government will know all the time where you go, what you do and who you meet. And, hav-

ing full access to your biometrics, will know what makes you laugh and makes you angry. Imagine, Harari observes, North Korea in 2030, and a man whose bracelet detects anger while he is listening to the speech of the supreme leader...

MOST OF US ARE INCLINED TO ACCEPT even such attacks on freedom, as long as they consider them temporary measures. But temporary emergency measures usually outlive emergencies themselves, Harari warns. "My country, Israel, for example, imposed a state of emergency during the War of Independence of 1948, which allowed for a number of extraordinary measures: from censorship of the press and confiscation of land to special regulations for the preparation of pudding (no kidding). The War of Independence has long been won, but Israel has not declared an end to the state of emergency, and many of the 'temporary' measures are still in force (the pudding emergency decree was mercifully repealed in 2011).

Harari's idea is clear: there will always be a new justification for emergency measures. After the coronavirus, some new bird flu strain will come, or a new Ebola outbreak or a new

ГОЛЯМОТО ЗАВРЪЩАНЕ?

За четвърт век емиграцията опустоши Източна Европа.
Може ли коронавируса да обърне тенденцията?

By КОНСТАНТИН ТОМОВ / Photography SHUTTERSTOCK

Десетки хиляди българи са се прибрали от чужбина в последните две седмици на март. В характерния си мелодраматичен стил шефът на кризисния щаб ген. Мутафчийски ги преброи 200 000 още на 23 март. Според Гранична полиция бройката готовява е била по-скромна - 110 000 души. Но няма спор, че коронавируса стори това, което не се отгаде на множество български правителства - убеди емигрантите да се приберат у дома. Някаква част са го сторили, за да посрещнат кризата в по-позната обстановка. Други просто са останали без работа заради карантинните мерки - огромен брой българи са заети в туристическата индустрия в Италия, Гърция и най-вече Испания, а тя е сред основните жертви. Без повече данни е невъзможно да се каже дали наистина става дума за завръщане, или за временно

състояние. Но при всички случаи това за пореден път насочва вниманието към най-големия проблем на България и на нейните съседки от Централна и Източна Европа.

ОБЩО 18 МИЛИОНА ДУШИ са напуснали Източна Европа за първите 25 години след падането на Желязната завеса - или около 6% от цялото население на бившия социалистически лагер. Представете си цялото днешно население на България, Хърватия и Сърбия, взети заедно. Това е най-голямата мирновременна демографска катастрофа в историята. Само за България загубите от напусналите кадри са около 29 милиарда евро, изчислява проф. Иван Тодоров. А един скорешен доклад на Европейската комисия отбелязва, че при сегашната тенденция до 2060 година България и Румъния ще имат най-лошото съотношение между работе-

щи и пенсионери на континента, и едно от най-лошите в света.

ЦЕЛИЯТ ВЪПРОС СЕГА е дали тенденцията ще се запази. Голямата вълна от емигранти бе през 90-те; напоследък отливът поспадна и вече е около 1 на хиляда за България (при 8 на хиляда през 1995). В други страни от региона дори започва да се наблюдава движение в обратната посока: заминалите сега се завръщат. Факторите, които движат този обратен процес, са най-видими в страни като Чехия и Словакия; но те съществуват и в България. И са напълно разбираеми: обезлюдяването направи работната ръка по-ценна, а безработицата - нищожна. В същото време, стимулирани от участието в общия европейски пазар, тези икономики вървят нагоре, макар и с различни темпове.

В БЪЛГАРИЯ СТАТИСТИКАТА отчете 4.4% безработица в началото на миналото лято - най-ниският показател, откакто Евростат води отчет за страната (макар статистиката да не отчита трайно безработните). В Румъния показателят бе 3.8%; в Чехия - едва 1.9%, най-ниското ниво в целия Европейски съюз. Това, естествено, тласка доходите нагоре. В Словакия например поредица от правителства заложиха агресивно на развитието на автомобилната промишленост и на привличането на инвеститори в тази област. Резултатът е, че в завода на групата Peugeot-Citroen в Търнава, в който при откриването през 2006 година средната заплата бе 450 евро, през 2018 тя вече бе 1331 евро на месец - госта по-висока от възнагражденията в някои западноевропейски страни. В Чехия според статистиката заплатите са пораснали с 5% за предпоследната година, а в

Унгария - с цели 15%.

В СЪЩОТО ВРЕМЕ ЖИВОТЪТ НА ИЗТОК си остава чувствително по-евтин, отколкото на Запад. Данъкът върху дохода се простира от едва 10% в България до умерените 25% в Словакия (при максимални ставки от 43% в Италия, 47% в Германия, 52% в Холандия и 62% във Великобритания).

При недвижимите имоти съотношението е сходно. Ако се върва на последния европейски доклад на Colliers, апартамент в Прага струва наполовина на аналогичен в Дъблин, и цели седем пъти по-евтино, отколкото в Лондон. The Economist наскоро цитира едно изследване на Deloitte, според което, ако се отчете и разликата в цената на живота, тогава Чехия, Словакия и

Полша са сред петте страни с най-високи доходи на континента (заедно с Швейцария и Малта).

ИМА И ОЩЕ ЕДИН ФАКТОР в полза на "голямото завръщане", който не подлежи на икономическо измерване: носталгията. Полското министерство на труда преди година направи анкета сред полски емигранти във Великобритания и Франция. Удивителните 81% от тях признават, че родината им липсва и биха се върнали. А условията за това са съвсем прости: работа, прилични доходи, работещи образование и здравеопазване, и сигурност, че законът се прилага еднакво за всички. Вместо да умуват върху най-разнообразни кампании за връщане на емигрантите, българските власти би трябвало да се фокусират тъкмо върху този кратък списък. ■

THE GREAT RETURN?

For a quarter of a century immigration devastated Eastern Europe. Can coronavirus turn back the tide?

By KONSTANTIN TOMOV / Photography SHUTTERSTOCK

Tens of thousands of Bulgarians have come home from abroad in the last two weeks of March. In his characteristic melodramatic style, the Crisis Committee head gen. Mutaftchiyski counted 200,000 as early as March 23. According to Border Police, the number was more modest - 110,000. But there is no dispute that the coronavirus managed what many Bulgarian governments failed to - it persuaded the emigrants to go back home. Some have done it to meet the crisis in a more familiar environment. Others have simply lost their jobs because of quarantine measures - a huge number of Bulgarians are employed in the tourism industry in Italy, Greece, and especially Spain, and tourism is among the main victims. Without more data, it is impossible to say whether this is a return or a temporary act. But in any case, this once again draws attention to the biggest problem of Bulgaria and its neighbors from Central and Eastern Europe.

EIGHTEEN MILLION – that is the count of the people who left Eastern Europe for the first 25 years after the fall of the Iron Curtain – or approximately 6% of the entire population of the former Soviet Union. Try to imagine the entire population of Bulgaria, Croatia and Serbia combined to get the idea. This is the largest demographic catastrophe in peaceful times yet. For Bulgaria only, the losses from the workforce that left the country are in the vicinity of 29 billion EURO stated professor Ivan Todorov. A recent rapport from the European Commission noted that with the current tendency by 2060 Bulgaria and Romania will have the worst ratio between workers and retirees on the continent and one of the worst worldwide.

NOW IT ALL COMES DOWN TO the question will the tendency last? The large immigration wave was in the 90s; lately this phenomenon appears less frequently and is circa 1 over 1000 in Bulgaria (to compare with 8 over 1000 in 1995). In some of the other countries from

the region lately one can spot the opposite process – the departed ones return home. The factors moving this reverse process are mostly visible in countries like the Czech Republic and Slovakia; sadly, they are not applicable to Bulgaria as well. And are completely understandable: the depopulation makes every worker that much more valuable and the unemployment is close to zero. At the same time, stimulated by the participation at the common European market, these economies grow, despite of the different ratios.

THE BULGARIAN STATISTICS showed 4.4% of unemployment last June – the lowest value ever since Eurostat is monitoring the country (even though the statistics do not account for all the permanently unemployed citizens). In Romania, the very same percentage was 3.8, and in the Czech Republic unemployment was only 1.9%, the lowest in the entire European Union. This, naturally, pushes salaries up. In Slovakia, for example, a number of governments put their best effort on the development of the automotive industry and the attracting of such investors. The end result is that the fac-

This is the largest demographic catastrophe in peaceful times yet. For Bulgaria only, the losses from the workforce that left the country are in the vicinity of 29 billion Euro, states prof. Ivan Todorov

tory of the Peugeot-Citroen group in Trnava, since its opening in 2006, changed the average salary from 450 to 1331 euro per month – which is considerably higher than the average salaries in some Western Europe countries. The Czechs are enjoying a 5% growth in salaries and in Hungary this growth is as much as 15% and both for the past year.

AT THE SAME TIME LIFE IN THE EAST remains considerably cheaper than to the West. The taxation of the income is merely 10% in Bulgaria up to the moderate 25% in Slovakia (compared to maximal rates in Italy – 43%, 47% in Germany, 52% in the Netherlands and 62% in Great Britain).

As far as real estate goes, the ratio is pretty much the same. If we are to assume the last European Rapport from Colliers, an apartment in Prague is worth half the price of its analogue in Dublin and the impressive seven times less than in London. The Economist quoted a recent research by Deloitte, by which if we are to note the differences in the cost of living, then the Czech Republic, Slovakia and Poland are amongst the top five countries with highest income on the continent (together with Switzerland and Malta).

THERE IS ONE MORE FACTOR in favour of the “great return”, which is not measurable in any economic way – the nostalgia. The Polish Ministry of Labour performed a survey about one year ago which included Polish immigrants in Great Britain and France. The astonishing 81% of all the participants admitted that their motherland is being missed and that they would return. And the conditions for this return are very simple: jobs, decent income, working health and education systems, and the security that the law is applicable to everybody in the same manner. Instead of coming up with various campaigns of immigrant returning, the Bulgarian authorities must focus on this rather short and self-explanatory list. ■

ЧСУ „ЦАР СИМЕОН ВЕЛИКИ“

УЧЕНЕ, БАЗИРАНО НА КОМПЕТЕНТНОСТИ

Ние знаем със сигурност, че знанието, което даваме на учениците си, ще бъде важно, но няма да бъде достатъчно. Затова най-голямата ни отговорност сега е да развием у тях такива умения и компетентности, които ще им помогнат да се справят в непозната ситуация и да успяват да намерят съмишленици, с които да вървят напред.

ГЛОБАЛНО МИСЛЕНЕ

Следваме правилата reduce, reuse, recycle всеки ден. Глобално мислене и действия за отговорен начин на живот и опазване на околната среда са в основата на училищните дейности.

ИНОВАЦИИ

“Училище в облака”, Google класна стая, проектно-базирано и проблемно-базирано обучение, Лего за образование, екология, роботика, анкета, която измерва как децата се чувстват в клас и доколко учителят успява да ги подкрепя и предизвиква - това са само част от иновациите в нашето училище, които целят да поставят учениците в центъра на обучителния процес.

ПОЗИТИВНА ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА

Вълшебното учебно пространство на ЧСУ „Цар Симеон Велики“ предоставя положителна, творческа обстановка, в която цветните високотехнологични класни стаи и училищни коридори са изпълнени с полезни знания за България и света.

СПОРТ, ЗДРАВΟΣЛОВНА ХРАНА И ЧИСТ ВЪЗДУХ

На разположение на децата са закрит плувен басейн, вътрешно и външно футболно и баскетболно игрище, тенис корт и спортен център. Те могат ежедневно да практикуват плуване, тенис, футбол, йога, зумба и да се наслаждават на просторни зелени пространства, чист въздух и гледка към Витоша и Стара планина. Нямаме лафка и не използваме пластмасови продукти.

Храната ни се приготвя на място от екип от майстори готвачи с пресни продукти.

СТРАХОТНИ УЧИТЕЛИ

Може да разчитате на доказани професионалисти с международен опит и споделени ценности, с които уроците са много интересни. Учителите, които преподават добре, могат да поставят високи критерии; те откриват силните страни на децата и заедно с тях развиват талантите им. Ефективното ръководство е предпоставка за постигане на целите на всеки ученик.

БЪЛГАРИЯ КАТО ВДЪХНОВЕНИЕ

Българската история изобилства от положителни примери за кураж, стремеж и невероятни постижения в света на науката, културата и спорта. Децата научават много за своите бележити сънародници, за да използват тези качества, умения и стремежи днес и да се превърнат в двигател на прогреса.

В двора на училището се намира и първият монумент на Цар Симеон Велики в София.

СВЪРЖЕТЕ СЕ С НАС

ул. "Св. Св. Кирил и Методий" 66
Иваняне, София 1393

02/ 99 77 454

+359 879 216 099

office@tzarsimeon.bg

tzarsimeonveliki

ЦИВИЛИЗАЦИЯ НА ПРОКУДЕНИТЕ

В миграциите няма нищо ново - в края на краищата самата България се е родила от тях. Но е потискащо колко малко поука си вземаме за следващия път

By БОЙКО ВАСИЛЕВ / Photography SHUTTERSTOCK

Една от най-любопитните – и често една от най-ужасните – човешки слабости е да се опиташ да управляваш неуправляемото. При това някои опити са учудващо успешни. Нищо чудно: ако непрекъснато викаш дявола, той накрая ще дойде. Вземете за пример големите премествания на хора в географското пространство. Че това става по някакъв едва ли не природен закон, е стара идея. Достатъчно е да припомним стройните концепции на Тойнби и Шпенглер или забележителното описание на движенията на народите от изток на запад и от запад на изток във "Војна и мир" (макар че, казват, Кнут Хамсун не навиждал философстването при Толстой и Достоевски; напомняло му "куче, което е вдигнало крак да служи").

МОЖЕ ЛИ ОБАЧЕ ПРИРОДНИЯТ ЗАКОН

да бъде управляван? Това е въпросът – въпрос за социални инженери, сатрапи и обикновени мечтатели. Хората се местят по различни причини. Демографският бум кара древните елини да напълнят Черноморското крайбрежие. Бедността тласка турските гастарбайтери към Германия, войната разселва палестинците. Климатичните промени задвижват Великото преселение на народите – и веднъж задвижени, конните племена се удрят и ускоряват като билиардни топки: хуните избухват готите, готите избухват галите – и така до края на света.

Картофената чума от 1845 – 1852 причинява смъртта на един милион ирландци и емиграцията на още един милион: оттогава ирландците по света са десет пъти повече, отколкото в самата Ирландия. Въпреки резкия скок в стандарта, век и половина по-късно Изумруденият остров е достигнал едва 7 милиона население – само с един повече от тогава. Въобще още от ледниковия период, когато ловците и земеделците отстъпват пред зимата, логиката на миграциите е проста: бягаш от лошото към хубавото. С други думи, големите човешки групи напускат родните си ►

► места, за да търсят храна и спокойствие.

КАКТО СТАВА ОБИКНОВЕНО, философията са създали куп теории, за да обяснят тази очевидност. Теорията на Лиу (push-pull theory) мери това, което отблъсква хората от старото им обиталище (push), и това, което ги привлича към новото (pull). Стюфър (Stouffer) изчислява хората и възможностите в прави и обратни пропорции. Учени сравняват миграциите с гравитацията или ги изчисляват с буфери. Теории много, но практиката е тази, която размътва главите на манияците. Както казват Маркс и Енгелс, "философията обясняват света по различен начин, но въпросът е той да бъде променен". От тази гледна точка Сталин най-успешно превръща теорията в практика. Ако народите могат да мигрират от само себе си, разсъждава той, то какво пречи да бъдат мигрирани насилва? Заради въображаеми или действителни симпатии към Хитлер "бащата на народите" качва на влакове чеченците, волжките немци и кримските татари и ги преселва в Централна Азия. Така миграцията се механизира и индустриализира.

ПОСТ-МОДЕРНИЯТ СВЯТ ЩЕ ОБОГАТИ тази практика с бежанците, прокудените и етнически прочистените, но никога няма да стигне до гигантските мащаби на Йосиф Висарионович. По-късно неговите наследници на съветския връх се опитват да поправят стореното, но успяват само частично: днес татарите са в Крим, а чеченците – в родните планини (за ужас на руските специални сили), но в Поволжието трудно ще откриете "руски германци". Понякога си мисля дали грузинецът семинарист Джугашвили не е научил номера с преселването от средновековна Византия. Императорите на Източната римска империя охотно местят народите като пешки насам-натам из владенията си. Славяни се озовават в Мала Азия, за да спират арабите, арменци и грузинци – в Тракия, за да парират българите. Често срещано явление е десетки хиляди души да бъдат подбрани като добитък и натирвани нанякъде с важна геополитическа цел. В повечето случаи експериментът се оказва успешен, окончателен и дори заразителен.

СРЕДНОВЕКОВНАТА БЪЛГАРСКА ДЪРЖАВА също мести ромейско население. Един от преместените, Василий Македонец, успява да се върне, става коняр, после император и основава династия, която ликвидира натирилото го Първо българско царство. Холивуд може да направи от

В Костур, ако чуете българска реч, ще е на някой берач на маслини – а в Созопол, ако чуете гръцка, ще е на някоя баба наг 80-те. Европа е станала по-скупна, но не и по-мъдра

това поучителен екшън, но да не даваме безплатни идеи на гърците. И да се върнем в сегашно време. Днешната Европа и Средиземноморието са пряк резултат от насилва преместени, панически избягали или по неволя преселени големи човешки групи след Втората световна война. Спомените от окупацията и законите на Бенеш отстраниха завинаги сугестивните немци от Чехия и Словакия. Германци почти не останаха в сръбска Войводина и румънска Трансилвания (едно любопитно изключение – етническият немец Клаус Йоханис е президент на Румъния). Поляците от украинския Лвов са се преместили на запад и са се заселили заедно с диалекта и фолклора си във Вроцлав, където са заместили немците от стария Бреслау. В замяна на това прекрасната мултиетническа Галиция вече е чисто украинска, а не украинско-германско-полско-руско-еврейска като в началото на XX век. Наследниците на европейските евреи са в Израел или в САЩ; изгонените палестинци са по лагери в съседните арабски държави. Прага показва на туристите удивителните си синагоги, но там ги няма потомците на Кафка. Във Виена живеят нови емигранти (за които крайната десница пише по стените "Това не е Истанбул"), но къде са старите жилищни кооперации, в които германското име на табелката стои до хърватско, унгарско, чешко, полско и италианско?

В КОСТУР, АКО ЧУТЕ БЪЛГАРСКА РЕЧ, ще е на някой берач на маслини – а в Созопол, ако чуете гръцка, ще е на някоя баба наг 80-те. Европа е станала по-скупна, но

не и по-мъдра. Защо ли? Защото преместванията не останаха в миналото. През 1980-те ръководството на БКП извърши трагичните глупости, наречени "възродителен процес" и "голяма екскурзия". Тогавашната Югославия лицемерно оплака колоните от опакованите с денкове лади и москвичи на българските турци. Но това не ѝ попречи да повтори грешката, като я умножи по сто. И ето, днес Сараево не е онзи вълнуващ мултиетнически град, който помним от Олимпиада 84; а в Мостар ги няма сънародниците на сръбските поети Алекса Шантич и Йован Дучич. В Сребреница и Фоча не ще намерите много мюсюлмани, докато сърбите само сънуват Прищина в Косово и Книнска Крайна в Хърватия.

НИЩО ОПТИМИСТИЧНО НЯМА в това изброяване. То не ни оставя друг избор, освен да повторим баналната истина, че историята не учи на нищо. Злото се оказва не само банално, но и госта лесно за вършене. Защото няма изгледи прокудените да се върнат където и да било. Някои казват, че и икономическите емигранти няма да се върнат. За утешение на българските майки ще посоча изключенията. Когато Ирландия забогатя, емигрантите от Америка и Австралия взеха да се прибират в родината. Същото се случи със забогатели гърци, напуснали през 1970-те, и преуспели турци, натрупали имане по Германия или Холандия, като спечеленото се инвестираше в хотелче, кръчма и съседска завист. Явно доброволната миграция, за разлика от насилствената, е обратим процес.

КАТО НАСЛЕДНИК НА МИГРИРАЛО КОННО ПЛЕМЕ и славянска пехота, преплувала Дунава с едноръвки и гишаша през тръстикови шнорхели, не би трябвало да мразя миграциите. Това, което мразя, са насилствените премествания. Във всеки град търся духа на мястото – а това значи и духовете на народите, които са били тук и после по някаква причина са си тръгнали. Помислете за това – и ще усетите колко ви липсват. Колкото до емиграцията, тя винаги ме изпълва с носталгия. От всички тъжни песни най-тъжни са емигрантските. И един път, когато българските студенти във Фрайбург подхващаха "Хубава си, моя горо", си помислих колко страст има в човешките странствания – и колко различни, често противоположни истини. Стигнеш ли до мисълта за родината, дали стара или нова, дали обичана или отхвърлена, теорията трябва да млъкне. Защото можеш да се преместиш дори на Луната, но не можеш да управляваш неуправляемо – колкото и да искаш. ■

CIVILISATION OF THE BANISHED

There is nothing new about migration - after all, Bulgaria itself was conceived by it. But it is depressing how little lessons we have taken from the past

By BOYKO VASILEV / Photography SHUTTERSTOCK

One of the most interesting – and often one of the worst human failings is to try and govern the ungovernable. Although some attempts are amazingly successful. And no wonder: if you don't let sleeping dogs lie, they will wake up and start barking. Take, for example, the great migrations of people in geographical space. That this happens due to some unwritten natural law is an old idea. It suffices to recall the orderly ideas of Toynbee and Spengler or the remarkable description of the movements of peoples from east to west and from west to east in

War and Peace (although Knut Hamsun is said to have hated the philosophising of Tolstoy and Dostoyevsky; it reminded him of “a dog lifting his leg to serve”).

CAN THE LAW OF NATURE BE GOVERNED, HOWEVER? That is the question – a question for social engineers, despots and ordinary dreamers.

People move for different reasons. The demographic boom forced the ancient Greeks to populate the Black Sea coast. Poverty pushed the Turkish *gastarbeiter* towards Germany, the war resettled the Palestinians.

Climatic changes propelled the Great Migration of the peoples – and once propelled, the tribes on horseback clashed and accelerated like billiard balls. The Huns pushed out the Goths, the Goths drove out the Gaels – and so until the end of time.

The potato plague of 1845-1852 caused the death of one million people in Ireland and the emigration of another million: since then, the number of Irish in the world has exceeded the number actually in Ireland itself 10-fold. Despite the marked increase in living standards, a century and a half later the Emerald Isle is still close to its former population of six million. ►

► But there it is: since the Ice Age, when hunters and farmers retreated in the face of winter, the logic of migration has been simple: you flee from the bad to the good. In other words, the great human groups leave their native places to seek food and peace.

AS IS USUALLY THE CASE, philosophers have created lots of theories to explain this. Lee's 'push-pull' theory gauges what pushes people from their old habitat and what pulls them to the new one. Stouffer calculates people and opportunities in direct and inverse proportions. Scientists compare migrations with gravitation or calculate them with buffers. Theories galore, it is but practice that confuses the minds of maniacs. To quote Marx and Engels "Philosophers explain the world in different ways, but the question is to change it." From this point of view, it was Stalin who most successfully turned theory into practice. If peoples can migrate of their own accord, he mulled, what's there to stop them being moved on by force. Due to imagined or real sympathies for Hitler, the 'Father of the Nations' put the Chechens, the Volga Germans and the Crimean Tatars on trains and packed them off to Central Asia. Thus, migration was mechanised and industrialised.

THE POST-MODERN WORLD enriched this practice with the refugees, the exiled and the ethnically cleansed, but will never reach the giant scale of Joseph Vissarionovich. Later his successors at the Soviet top tried to put things right, but succeeded only in part: today the Tatars are in the Crimea, and the Chechens in the native mountains (much to the horror of the Russian special forces), but it would be difficult to find 'Russian Germans' in the Volga region.

Sometimes I wonder whether the Georgian seminary student Jughashvili did not learn the trick of migration from mediaeval Byzantium. The emperors of the Eastern Roman Empire readily moved the peoples like pawns across their lands. Slavs ended up in Asia Minor in order to stop the Arabs, Armenians and Georgians, or in Thrace – in order to ward off the Bulgarians. A frequent occurrence is to round up tens of thousands of people like cattle and bundle them off somewhere with an important geopolitical aim. In most cases the experiment turns out to be successful, final and even contagious.

THE MEDIAEVAL BULGARIAN STATE also moved the byzantine population. One of the resettled, Basil the Macedonian, managed to return, became a groom, then emperor and founded a dynasty, which liquidated the First Bulgarian Kingdom that had chased him out.

If you hear
Bulgarian spoken
in Kostur, it is
probably by an
olive-picker, and
if you hear Greek
spoken in Sozopol,
it will be a granny
in her eighties.
Europe has
become more
boring but not any
wiser

Hollywood could use this as the plot of an edifying action movie, but let's not give the Greeks any free ideas.

Getting back to the present, modern-day Europe and the Mediterranean are a direct result of large human groups forcibly moved, fleeing panic-stricken or resettled by circumstances after WWII. The memories of the occupation and the Beneš decrees have forever expelled the Sudeten Germans from the Czech Republic and Slovakia. There are hardly any Germans left either in Serbian Vojvodina or Romanian Transylvania (an odd exception is the ethnic German Klaus Iohannis who is the President of Romania). The Poles from the Ukrainian Lvov moved to the west and settled together with their dialect and folklore in Wrocław where they replaced the Germans from the old Breslau. To make up for this, the wonderful multiethnic Galicia is now purely Ukrainian, and not Ukrainian-German-Polish-Russian-Jewish as in the early 20th century. The descendants of the European Jews are in Israel or the US; the banished Palestinians are in camps in the neighbouring Arab states. Prague is greets tourists with its amazing synagogues, but the descendants of Kafka are no longer there. In Vienna you have new emigrants (about whom the extreme right writes on the walls "This is not Istanbul"), but where have the old tenements gone in which German nameplates could be seen next to Croatian, Hungarian, Czech, Polish or Italian ones?

IF YOU HEAR BULGARIAN SPOKEN IN KOSTUR, it is probably by an olive-picker, and if you hear Greek spoken in Sozopol, it will

be a granny in her eighties. Europe has become more boring but not any wiser. Why? Because migrations have not remained in the past. In the 1980s, the leadership of the Bulgarian Communist Party (BKP), committed tragic follies, known as the 'regenerative process' or the 'grand excursion'. The then Yugoslavia hypocritically lamented the columns of bundle-laden Lada and Moskvich cars of the Bulgarian Turks. But this did not stop it from repeating the same mistake, multiplying it by a hundred. And now Sarajevo is no longer the exciting multi-cultural town we remember from the 1984 Winter Olympics, and the compatriots of the Serbian poets Alexa Santic and Jovan Dučić are no longer in Mostar. In Srebrenica and Foca you won't find many Muslims, while the Serbs only dream of Pristina in Kosovo and Kninska Krajina in Croatia.

THERE IS NOTHING OPTIMISTIC in this enumeration. And, regrettably, all we can do is to reiterate the banal truth that history teaches nothing. This evil has proved not only banal, but also quite easy to accomplish, for there is no opportunity for the banished to return anywhere at all. There are those who say that the economic emigrants, too, will not return. In an effort to console any Bulgarian mothers, I will cite the exceptions. When Ireland grew rich, the emigrants from America and Australia began returning home. The same happened with the rich Greeks who left in the 1970s and the successful Turks who made their fortune in Germany or the Netherlands, investing their savings in a small hotel, restaurant or neighbourhood envy. Clearly voluntary migration, in contrast to forcible migration, is a reversible process.

AS THE DESCENDANT OF A MIGRATED TRIBE on horseback and Slavic foot soldiers, who crossed the Danube in dug-outs and breathing through reed snorkels, I should not oppose migration. What I do hate are the forcible relocations. In any city I look for the spirit of the place – and this means also the spirit of the peoples who were here and then left for some reason. Think about that and you'll feel how much you miss them.

As for emigration, it has always filled me with sadness. Of all the melancholy songs that one hears, the ones dealing with emigration are the saddest. The time when Bulgarian students in Freiburg started singing "You are Beautiful, My Forest", I realised how much passion there is in human roaming – and how many different, often contradictory truths. When you start thinking of any homeland, whether old or new, whether loved or rejected, theory must fall silent. Because you can move even to the Moon, but you can't govern the ungovernable – no matter how much you might want to. ■

Погрижи се за тези, **КОИТО ОБИЧАШ**

СЛЕДЕТЕ НИ, ЗА ПО-ДОБРИ ЦЕНИ

БЕЗПЛАТНА ДОСТАВКА НАД 30 ЛВ. ЗА ГРАД СОФИЯ

СЪБИРАЙТЕ БОНУС ТОЧКИ

apteka.puls.bg

ПОСОКИТЕ НА МИГРАЦИЯТА

България познава и други вълни на заминаващи навън
свои деца. Но никога в ситуация като днешната

By АМЕЛИЯ ЛИЧЕВА / Photography SHUTTERSTOCK

Ако се обърнем към социологическите проучвания и се опитаме да си отговорим на въпроса кое е онова, което ние, българите, сочим като основно достижение на последните 20 години, отговорът неизменно е – свободата. При това не толкова свободата да се говори, да се отстояват права, колкото свободата, разбрана като право на пътуване: както навън, така и навътре от провинция към столица; свободата като възможност за преместване, за миграция. Неслучайно падането на комунистическия режим у нас беше последвано от няколко мощни емигрантски вълни, чрез които поколения българи потърсиха възможност да устроят живота си в

развитите демокрации, без да чакат определено време, за да се случи това и в собствената им страна. А реалното, което се усети от членството ни в ЕС (пак според социолозите), се оказа падането на визите. То доведе до динамизиране на живота като цяло и до една постоянна вълна от млади хора, които всяка година заминават от България, за да учат навън, и ако могат – да успеят и да се интегрират пак там, навън.

ДНЕШНАТА СИТУАЦИЯ НЕ Е УНИКАЛНА В ИСТОРИЯТА НА БЪЛГАРИЯ. Така е било и в началото на миналия век, когато младите българи са заминавали да учат в чужбина, за да получат по-сOLIDНИ знания

по инженерство, архитектура, медицина, философия, изкуства. С тази разлика, че за тях е било мисия да се върнат в родината си и да участват в строителството ѝ. Сега тази мотивация липсва, защото българският преход се проточи твърде дълго, а и защото ситуацията в света е коренно различна и миграцията като че ли е нормално състояние на обществата. Големите метрополиси, “бизнес” градовете тип Брюксел и Страсбург демонстрират живеене в среда, в която чужденците преобладават. При това тези чужденци вече не са имигранти, които имат проблеми с интегрирането. Те са равнопоставени граждани, които можете да срещнете навсякъде – в политическите структури и ►

► администрацията, в международните икономически компании, в сферата на услугите, в неправителствения сектор. Да не говорим за университетите и училищата.

ЗАЩОТО ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА НАПРАВИ ТАКА, че независимо от уникалните особености на всяка страна и всеки град общите места стават все повече и повече. И за тях можем да говорим през понятия като "падане на границите", "хибридност", изграждане на световни мрежи. Така локалното и глобалното се срещат в едно състояние на "глокализация", за което сигнализираят съвременните наблюдатели и което поставя знак за равенство между универсалното и локално специфичното. Живеем в епоха, в която представата за национално силно се проблематизира, особено в областта на културата. Днес е почти невъзможно да използваме определения като национално кино или национална литература, след като най-добрите образци се правят или пишат от автори емигранти или натурализирани чужденци. Достатъчно е да се насочим към най-популярните имена сред режисьорите или писателите, за да отчетем този факт. В съвременното кино традицията на Милош Форман и Роман Полански следват режисьори като тайванския китаец Анг Ли ("Тигър и дракон", "Планината Броукбек"), индийката Мира Наир ("Панаир на суетата", "Миграции"), мексиканеца Алехандро Гонзалес Иньариту ("Вавилон")... Сред писателите афганистанецът Халед Хосейни е едно от водещите имена на американската литература; индийката Джумпа Лахири е сред най-интересните британски автори; канадката Нанси Хюстън е сред най-популярните и наградвани писатели на Франция; последното важи и за белгийката Амели Нотомб и руснака Андрей Макин; а етиопецът Динау Менгесту е една от изгряващите звезди в англоезичния свят. Но разколебаването на идеята за националното важи и за области като медицината, икономиката. Нека споменем само още едно име – това на индийския нобелист Амартия Сен, който е сред безспорните авторитети в съвременната икономическа мисъл.

НА НИВО ЧАСТЕН ЖИВОТ СЪЩО не е нужно да си жител на големите европейски столици, за да си част от световния обмен. Благодарение на глобализацията и интернет всеки – където и да живее – може да е свидетел на ставащото, да "присъства" на някоя проповед на папа Франциск или на концерт на Били Айлиш; да разбере за поредното медицинско откритие, да се възползва от информация по

Днес е почти невъзможно да използваме определения като национално кино или национална литература, след като най-добрите образци се правят или пишат от автори емигранти или натурализирани чужденци

който и да е въпрос. А посети ли на живо конкретното място, да проумее, че същите стоки, същите реклами ги има и в страната му, че молът, в който е влязъл, по нищо не се отличава от този в неговия град. Защото глобалното село, за което още през 1960-те говореше културологът Маршал Маклуън, е факт, а идеята за уникалност, за събитийност е силно проблематизирана. Всичко е някак познато и по домашному обзормо.

КОГАТО ГОВОРИМ ЗА ГОЛЕМИТЕ МИГРАЦИИ на настоящия век обаче, е не толкова интересно и важно да видим какво става не само със заминаващите, но и с връщащите се; как те повлияват на местната ситуация. Българският случай е подходящ за проследяване на този тип обратна миграция, която най-добре личи в политиката и културата. Разбира се, в България сме свикнали да казваме, че визията за страната ни задават световноизвестните българи и затова приемаме за нормално една Райна Кабаиванска или една Силви Вартан да инвестират не просто авторитета си, но и да правят неща за България, връщайки се периодично тук – едната чрез майсторския си клас, другата – през фондацията си. Свикнали сме също така да чуваме за успеха на българските художници навън – било като Никола Матев, който живее в Париж, но не пропуска да прави ежегоден културен фестивал в

родния си Чирпан; било като Греди Асса, Вихроний Попнеделев или Емил Попов, чиито работи са притежание на световни колекции.

НАБЛЮДАВАМЕ СВОЕОБРАЗЕН БУМ на връщащи се, при това успели навън, творци. Такъв е Владислав Тодоров с неговия Дзифт; такива са авторите емигранти, повечето от които пишат на езиките на страните, в които живеят, публикуват там и превеждат тук своите романи. Като Захари Карабашлиев, Ружа Лазарова, Капка Касабова, Димитър Динев, Илия Троянов, Красимир Дамянов... Всички те пишат за България от своето детство и опитват да обяснят на западния читател феномена социализъм. Други, като Изабела Шопова, се наемат да разкажат за света, който са видели, за опита на другите, за да ни помогнат в разширяването на гледните ни точки.

РЕАКЦИЯТА КЪМ ТЕХНИТЕ ТЕКСТОВЕ И ТЕХНИЯ УСПЕХ не е еднозначна, много са критиките и обвиненията, които се чуват по техен адрес: не били точни, пишели, за да се харесат на чужденците, не били добри в техниката. Без да поставяме знак за равенство, ще припомним, че така чувствително у нас реагирахме и на безлите опити на световноизвестната българка Юлия Кръстева, когато тя реши да даде своята визия за България в есето си "Българийо, страдание мое" и в романа си "Старецът и вълците". Обидихме се. А място за обиди няма. Както няма място за подценяване на успеха на българите, постигнали го, работейки извън границите на България. Защото този успех е колкото личен, толкова и важен за имиджа на България. Не е без значение, че Николо Коцев е световноизвестен композитор и рок-музикант с почитатели не само във Финландия, където живее; че Христо Шопов се снима с актьори от ранга на Мел Гибсън, че Стефан Данаилов бе едно от лицата на италианските сериали, а Елжана Попова преподаваше в школа по актьорско майсторство в Италия; че аниматорът Владимир Тодоров работи с Робърт Земекис и филмът им оглавяваше боксофис класациите в САЩ. Примерите могат да бъдат още и още и те не са без значение за нас заради самочувствието ни, заради моделите за успех, които младежите могат да следват. Нещо повече, колкото повече научаваме за себе си през очите на другите, толкова повече се увеличават шансовете ни да станем по-отворени и да ни е по-лесно да бъдем истински глобално подвижни граждани. Затова и завръщането на емигрантите през езика, през образите, музиката, е шанс за всички ни, които продължаваме да сме в България. ■

DIRECTIONS OF MIGRATION

In Bulgaria, it has happened before. But never in a world like this one

By AMELIA LICHEVA / Photography SHUTTERSTOCK

If we were to look to sociological surveys in our attempt to answer the question of what the Bulgarians regard as the key achievement in the last 20 years, the answer would invariably be – freedom. Moreover, not so much the freedom of speech, of defending rights, as the freedom to travel: outside, inside from the provinces to the capital, freedom as the possibility to move, to migrate. It is no accident that the fall of the communist regime in Bulgaria was followed by several powerful emigration waves, through which generations of Bulgarian took the opportunity to make a life for themselves in the developed democracies, without waiting for an indefinite time for this to happen in their own country. And the tangible result of our membership in the EU (again, according to sociologists) was the elimination of visas. It made life much more dynamic and produced a constant wave of young people who leave Bulgaria every year to study abroad and, if they can – to succeed and integrate there.

TODAY'S SITUATION IS NOT A UNIQUE ONE IN TERMS OF BULGARIA'S HISTORY. It was the same at the beginning of the last century when young Bulgarians went to study abroad in order to acquire better knowledge of engineering, architecture, medicine, philosophy or the arts. The only difference being that for them it was imperative to return to their homeland and participate in its construction. Now this motivation is lacking because the Bulgarian transition has been too long and because the situation in the world is completely different and migration seems to have become the normal state of society. The big metropolises, the 'business' cities like Brussels and Strasbourg, demonstrate living in an environment ►

Райна Кабаиванска / Rayna Kabaivanska

► dominated by foreigners. Moreover, these foreigners are no longer emigrants who have problems integrating. They are equal citizens who are seen everywhere – in political structures and the administration, in international companies, in the service sphere, in the non-governmental sector. Not to mention universities and schools.

GLOBALISATION IS PRODUCING MORE AND MORE common places regardless of the unique abilities of any one country and any one city. They are denoted by concepts such as the 'fall of borders' and 'hybridisation' – building global networks. In this way the local and global merge into what is termed by today's observers as a state of 'glocalisation', and which puts a sign of equality between the universal and the specifically local. We are living in an age in which the idea of what is nationally strong is problematised especially in the field of culture. Today it is almost impossible to use definitions such as national cinema or national literature, since the best examples are produced or written by authors who are emigrants or naturalised foreigners. In order to prove this it is enough to cite the most popular names among film directors and writers. In modern cinema the tradition of Milos Forman and Roman Polanski is continued by directors such as the Chinese Ang Lee (*Crouching Tiger, Hidden Dragon* and *Brokeback Mountain*), Indian Mira Nair (*Vanity Fair*, *Migration*) and the Mexican – Alejandro González Iñárritu (*Babel*)... Among writers, Afghan Khaled Hosseini is one of the leading names in American literature, the Indian Jhumpa Lahiri is among the most interesting British authors and the Canadian Nancy Huston is among the most popular and most acclaimed writers of France. The latter is also true of the Belgian Amélie Nothomb and the Russian, Andrei Makine, while the Estonian Dinu Mengestu is one of the rising stars in the English-speaking world. But the precarious idea of the national applies also to areas like medicine or economics – it suffices to mention just one name – that of the Indian Nobel Prize Winner, Amartya Sen, who is one of the undisputed authorities in modern economic thought.

EVEN IN YOUR PRIVATE LIFE you don't have to be a resident of one of the large European capitals in order to be part of the world exchange. Thanks to globalisation and the Internet, anyone – no matter where they live – can directly witness what is happening, 'attend' the world premiere of the CD of Pope Benedict XVI or that of Susan Boyle, read about the latest medical discovery or find information on any subject. And if he actually visits the real-life place, he will realise that

Speaking about the big migrations of the present century, however, it is just as interesting and important to see what is happening not only in terms of the people leaving, but also those returning; how they impact the local situation

the same goods, the same ads also exist in his own country, that the mall he has entered does not differ in the least from the one in his own home town. Because the global village, which the culturologist Marshall McLuhan talked about way back in the 1960s, is a fact, and the idea of uniqueness, of happenings, is greatly problematised. Everything is somehow familiar and recognisable.

SPEAKING ABOUT THE BIG MIGRATIONS of the present century, however, it is just as interesting and important to see what is happening not only in terms of the people leaving, but also those returning; how they impact the local situation. The Bulgarian case is suitable for studying this type of reverse migration, which is best seen in politics and culture. Of course, in Bulgaria we are used to saying that the image of our country is created by world-famous Bulgarians and therefore we consider it normal for somebody like Raina Kabaivanska or even Sylvie Vartan to invest not only their reputation, but also to do things for Bulgaria while returning periodically – the former through her master's class, the latter through her foundation. We are also used to hearing about the successes of Bulgarian artists abroad – whether it is Nikola Manev who, although living in Paris, organises a cultural festival in his native town of Chirpan every year, or Gredi Assa, Vihronii Popnedelev or Emil Popov, whose works are part of world collections.

WITH REGARDS TO THE CULTURAL SITUATION, we are observing a peculiar boom of creative artists returning to Bulgaria despite being successful abroad. One of them is Vladislav Todorov with his book *Zift*. Such are the emigrant authors – most of whom write in the languages of the countries in which they live, publish their novels there and have them translated here. These include: Zahari Karabashliev, Ruzha Lazarova, Kapka Kasabova, Dimitar Dinev, Ilia Troyanov, Krasimir Damyanov... They all write about the Bulgaria of their childhood, about Bulgaria at

the time of communism, and try to explain the phenomenon of socialism to the Western reader. Others, such as Isabella Shopova, write about the world they have seen, about the experience of others, in order to help us expand our horizons.

THEIR TEXTS AND THEIR SUCCESS call forth different reactions, there are many who criticise and accuse them of not being accurate, of writing in order to appeal to foreigners, of adopting a poor style. Without drawing any comparisons, let us recall that in Bulgaria we reacted just as sensitively to the vague attempts of the world-famous Bulgarian Julia Kristeva when she decided to paint her idea of Bulgaria in her essay *Bulgarie, ma souffrance* (Bulgaria, my suffering) and in her novel *The Old Man and the Wolves*. We felt insulted. Yet there is no reason to feel affronted. Just as there is no reason to underrate the success of the Bulgarians, achieved while working beyond the country's borders. Because this success is as personal as it is important for the image of Bulgaria. It is important that Nikolo Kotzev, the globally-renowned composer and rock musician, has fans not only in Finland where he lives; that Hristo Shopov stars alongside well-known actors such as Mel Gibson; that Stefan Danailov was a household name in Italian television, while Elzhana Popova taught acting classes in that same country; that the cartoonist Vladimir Todorov worked with Robert Zemeckis and that their film is a box office hit in the US.

THERE ARE MANY MORE EXAMPLES that should not be ignored because they are important for our self-confidence, because of the models of success they set for the young. Furthermore, the more we learn about ourselves while looking through the eyes of others, the more we increase our chances of becoming more open to the world and of more easily becoming truly globally-mobile citizens. This is why the return of emigrants through language, images or music is a chance for all of us who are still in Bulgaria. ■

ЦКБ Сила
пенсионноосигурително
акционерно дружество

С грижа за вас!

ИЗБЕРИ ПОАД „ЦКБ-СИЛА“:

ПЪРВОТО РЕГИСТРИРАНО В БЪЛГАРИЯ ПЕНСИОННООСИГУРИТЕЛНО ДРУЖЕСТВО ПРЕЗ ФЕВРУАРИ 1994 Г.

КЪМ 31.12.2019 г. - С НАД 420 ХИЛЯДИ КЛИЕНТИ И НАД 1,4 МИЛИАРДА ЛЕВА УПРАВЛЯВАНИ НЕТНИ АКТИВИ В ПЕНСИОННИТЕ ФОНДОВЕ (ДАННИ НА КФН: WWW.FSC.BG). ИЗПЛАЩА ПЕНСИИ ОТ ДОБРОВОЛЕН ПЕНСИОНЕН ФОНД ОТ МАРТ 1996 Г.

*ПОСОЧЕНИТЕ РЕЗУЛТАТИ НЯМАТ ПО НЕОБХОДИМОСТ ВРЪЗКА С БЪДЕЩИ РЕЗУЛТАТИ.

1113 София, бул. Цариградско шосе 87
Клиентски център – тел.: 0700 11 322

e-mail: office@ccb-sila.com
www.ccb-sila.com

ЕДИН СВЯТ НЕ СТИГА THE WORLD IS NOT ENOUGH

На 16 април ще бъдат обявени победителите от World Press Photo 2020, най-престижния световен конкурс за репортажна и новинарска фотография. Представяме ви част от номинациите.

The winners of World Press Photo 2020, the world's most prestigious reportage and news photography competition, will be announced on April 16. We present you some of the nominations.

Кукувица доближава стената между САЩ и Мексико, от Алехандро Прието
Roadrunner Approaching the Border Wall, by Alejandro Prieto

Духове, от Адам Фъргъсън. 11-годишният Резан е бил отвлечен от Ислямска държава през 2014 и освободен в началото на 2019 в Дохук, Ирак
The Haunted, by Adam Ferguson. Rezan (11) was kidnapped by the Islamic State in 2014 and freed in early 2019, in Dohuk, Iraqi Kurdistan.

Борба с огъня, от Ноа Бърджер
Battling the Marsh Fire, by Noah Berger

Най-дългата Война, от Лоренцо Туньоли. Талибани
в района на Хогяни, източен Афганистан
The Longest War, by Lorenzo Tugnoli. A group of Taliban fighters
in the Khogyani district, eastern Afghanistan

Съседите тигри, от Стив Уинтър
The Tigers Next Door, by Steve Winter

Въглеродната заплаха, от Кейти Орлински. Кратерът Батагайка в Сибир, образуван от топенето на вечните ледове, се появи през 60-те години и сега расте с по 10-30 метра годишно
 The Carbon Threat, by Katie Orlinsky. The Batagaika crater in Siberia, Russia, formed by melting permafrost, first appeared in the 1960s and now is growing at a rate of 10-30 meters a year

Скърбящи след катастрофата на полет ET 302 в Етиопия, от Мулугета Айене
 Relative Mourns Flight ET 302 Crash Victim, by Mulugeta Ayene

Полярна мечка и мечето ѝ, от Естер Хорват
 Polar Bear and her Cub, by Esther Horvath

ИДИЛ и след нея в Сирия, от Айвър Прикет. Боец от Сирийските демократични сили се опитва да свали дрон с експлозиви на Ислямска държава край Багуз
ISIS and its Aftermath in Syria, by Ivor Prickett. A Syrian Democratic Forces fighter tries to shoot down an explosives-laden IS drone in Baghuz, Syria

Рожденият ден на Хитлер, от Марк Питърсън. Членове на неонацистка група празнуват рождението на Хитлер в Арканзас, САЩ
Hitler's Birthday, by Mark Peterson. Members of a white supremacist group celebrate Hitler's birthday in Arkansas, USA

Парадът за победата на "Ливърпул" в Шампионската лига, от Оли Скарф
Liverpool Champions League Victory Parade, by Oli Scarff

Размирици в Хонконг,
от Николас Асфори
Hong Kong Unrest,
by Nicolas Asfour

"Нищо лично - килерът на войната", от Никита Теръошин. Бизнесмен заключва чифт гранатомети след изложение на военна техника в Абу Даби
Nothing Personal - the Back Office of War, by Nikita Teryoshin. A businessman locks away a pair of anti-tank grenade launchers after military exhibition in Abu Dhabi

Директен глас, от Ясуйоши Чибя. Млад човек рецитира поезия по време на протест в Хартум, Судан
Straight Voice, by Yasuyoshi Chiba. A young man recites protest poetry during a blackout in Khartoum, Sudan

Спасяване на орангутани, от Ален Шрьодер
Saving Orangutans, by Alain Schroeder

ГРИЖИМ СЕ ЗА ТВОЕТО И ТЯХНОТО СПОКОЙСТВИЕ.

Научи повече за услугата „Превоз
на непридружени деца“ на www.air.bg

80 | **АПОКАЛИПСИС
НА КОЛЕЛА**
APOCALYPSE ON WHEELS

Inkas Riot Control Vehicle

68 | **НЕВЪЗПЕТИТЕ ГЕНИИ**
UNSUNG SCIENCE

88 | **ТВОРЕНИЕ В ЧЕРНО**
A WORK OF ART IN BLACK

НЕВЪЗПЕТИТЕ ГЕНИИ

10 учени, които може и да сме забравили,
но без които светът ни нямаше да е същият

By КАЛИН АНГЕЛОВ / Photography APXIV

Галилей, Нютон, Дарвин, Менделеев, Айнщайн, Стивън Хокинг: всеки съвременен ученик знае тези имена и, поне приблизително, какъв е приносът им към човешкото знание. Но покрай прочутите гиганти има и немалко фигури, които са потънали в забрава - макар че и те имат огромна заслуга за преуспяването на нашия вид. Ето десет учени, които заслужават повече признание, отколкото са получавали досега.

ЕПИДЕМИОЛОГЪТ: ДЖОН СНОУ

През XIX век все по-интензивната световна търговия превръща холерата от локално заболяване в Индия до поредица от смъртоносни глобални пандемии.

По същество холерата е възпаление на тънкото черво, причинявано от бактерията *Vibrio cholerae*. Тогавашната медицинска наука вярва, че заразата се пренася по въздуха, чрез т. нар. "миазми". Но през 1854 един английски лекар на име Джон Сноу се захваща да изследва географията на поредната епидемия в лондонския район Сохо и накрая успява да проследи всички случаи до една улична помпа за вода на Броуд Стрийт. Сноу изказва теорията, че заразата се пренася по воден път при контакта между питейни и фекални води. Всички авторитети я отхвърлят и му се подиграват, но накрая местните власти все пак затварят съответната помпа. Болестта веднага утихва, но все още възгледите на Сноу не се приемат. Едва 12 години един от основните му опоненти при поредното огнище прави експеримент, който потвърждава правотата на Сноу.

Убеден вегетарианец и въздържател, Джон Сноу е също един от бащите на съвременната анестезиология, пионер в проучването на възможностите на етера и холороформа като упойки.

НАУЧНИЯТ МЕТОД: НИЛС СТЕНСЕН

Останал в историята и като Никола Стено, този златарски син от Копенхаген е сред първите модерни учени в историята. Вместо да следва мъдростта на Аристотел, Питагор и гругите древни авторитети,

както се прави през Възраждането, той вярва единствено на собствения си опит и на потвърждаването на теориите чрез експерименти. Подобно на повечето учени от втората половина на XVII век, и Стенсен е енциклопедист, със съществен принос в области като анатомията, геологията, стратиграфията, палеонтологията. Но вероятно най-значимата му идея е, че вкаменелостите, смятани дотогава за екзотични скални породи, са всъщност останки от живи организми. На базата на това му схващане ще работят по-късно Джеймс Хътн, Чарлс Лайъл и самият Чарлс Дарвин, бащите на днешното ни разбиране за еволюцията.

ГОЛЕМИЯТ ВЗРИВ: ЖОРЖ ЛЬОМЕТР

Повечето учебници свързват теорията за разширяващата се Вселена с американския астроном Едуин Хъбъл, който я доказва чрез наблюдения (затова и основните ѝ постулати се наричат Закон на Хъбъл и Константа на Хъбъл). Но всъщност тази теория е не само публикувана, но и доказана години по-рано от един католически свещеник от Белгия, на име Жорж Льометр. Льометр не смята, че теоретичната физика и религията си противоречат - просто не се пресичат. За негово нещастие революционната му идея е публикувана през 1927 в едно белгийско списание, слабо популярно извън страната. Едва през 1931 идеите му са преведени на английски, и то без тази част, която би отнела славата на Хъбъл - пословично скромният Льометр сам я изрязал от превода, за да не повтаря нещо, което английският свят вече знаел. По-късно той допълнил теорията си с идеята за Първичния атом, от който е възникнало всичко, и предположил, че скоростта на разширение на Вселената всъщност се увеличава - нещо, което бе потвърдено през 2011 и донесе на Пърлмутър, Шмид и Райс Нобеловата награда. Днес спокойно можем да наречем Жорж Льометр бащата на теорията за Големия взрив, която вече е общоприета във физиката.

Впрочем през 60-те папа Пий XII провъзгласява теорията на Льометр за доказателство за съществуването ►

► на Бога-творец, но свещеникът-физик му изпраща писмено възражение и призив да не смесва вярата и науката. Законът на Хъбъл днес официално се нарича Закон на Хъбъл-Льометр.

АНТИБИОТИЦИТЕ: НОРМАН ХИЙТЛИ

Всеки ученик ще ви каже, че Александър Флеминг е откривателят на пеницилина, първия антибиотик в историята. Но не всеки знае, че откритието е било случайно - съдържащата антибиотика плесен просто нападнала една от бактериалните култури на Флеминг, докато той бил в отпуската. Или че самият откривател дълго време не вярвал, че от откритието ще има практическа полза, защото производството на пеницилин в достатъчни количества изглеждало много мъчна задача.

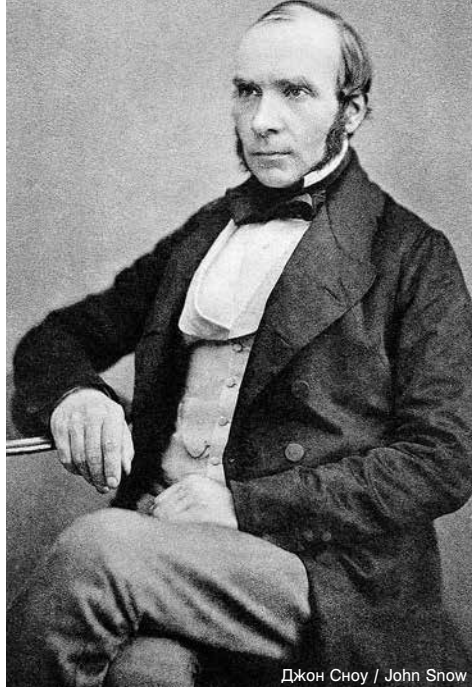
Флеминг изцяло я оставил на колегите си Хауърд Флори и Ернст Чейн, с които по-късно си поделили и Нобеловата награда. Но понеже по правилник наградата може да се дели най-много на три, бил пренебрегнат четвъртият човек с решаващ принос: Норман Хийтли. По онова време младши сътрудник на Флори, тъкмо Хийтли измислил начините пеницилинът да се пречисти и да се произвежда в големи количества. Но чак през 1990 приносът му бе признат официално. От 40-те години до днес антибиотиците са спасили стотици милиони животи.

ТАЙНИТЕ НА ДНК: РОУЗАЛИНД ФРАНКЛИН

През 1953 година Франсис Крик и Джеймс Уотсън публикуваха структурата на ДНК - несъмнено едно от най-великите открития на XX век, което заслужено им донесе и Нобеловата награда. Но го труда на Уотсън и Крик едва ли щеше да се стигне, ако не бе Роузалинд Франклин.

Английски молекулярен биолог и химик, Франклин използва методите на рентгеновата кристалография, за да покаже за пръв път структурата на ДНК. Още през 1951 тя създава работни модели на структурата, но не желае да ги публикува, докато предположенията не бъдат доказани. Крик и Уотсън са запознати с работата ѝ и дори я цитират в бележка под линия към труда си. Но когато през 1962 са номинирани и печелят Нобеловата награда, Роузалинд вече не е между живите, отнесе от бързо развиващ се рак на яйчниците (вероятно свързан и с честата ѝ работа с рентгенови лъчи). Нобеловият комитет не допуска посмъртни номинации.

Последната работа на Франклин е посветена на полиовируса - изследване, което после дава основа за ваксината срещу детския паралич. А през 1982 нейният колега и протеже Арън Клъг печели Нобелова награда за разработките в областта на

Джон Сноу / John Snow

Нилс Стенсен / Niels Stensen

Жорж Льометр / Georges Lemaître

Норман Хийтли / Norman Heatley

кристалографията - награда, която щеше да е и за Франклин, ако беше жива.

ЕВОЛЮЦИЯТА: АЛФРЕД РЪСЕЛ УОЛЪС

Еволюцията чрез естествен подбор е идея, която днес свързваме преди всичко с Чарлс Дарвин. Но всъщност теорията е едновременно разработка на двама души, не на един, и в началото самият Дарвин я е публикувал като съвместен труд със своя позабравен днес колега.

Името на този колега е Алфред Уолъс: британски изследовател и натуралист, който сам, независимо от Дарвин, стига до идеята за естествения подбор. Докато за трудовете на Дарвин ключово се оказва плаването му с кораба "Бийгъл", и особено престоят на островите Галапагос, за Уолъс решаващият материал е натрупан по време на пътешествията му из днешна Малайзия. Уолъс дори изпраща на Дарвин заключенията си, а последният ги отпе-

чатва заедно със своите размишления по въпроса, преди през 1858 да обобщи идеите във вече изцяло авторския си труд "За произхода на видовете".

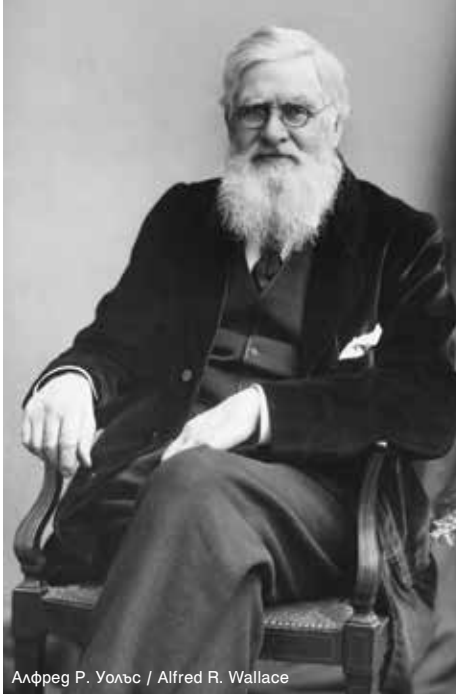
Една от причините Уолъс днес да е забравен е, че навремето той не разполага със средствата да отпечата трудовете си в достатъчен тираж. "Малайският архипелаг", неговият дневник от пътуването из Югоизточна Азия, е признат за най-добротото природонаучно описание на XIX век. А колекцията му от переперуди и бръмбари и до днес е изложена в лондонския Музей на естествената история.

КРЪВОПРЕЛИВАНЕТО: ЧАРЛС ДРЮ

В някои популярни статии може да прочетете, че Чарлс Дрю е откривателят на кръвопреливането - което галеч не е вярно. Първото успешно кръвопреливане (между кучета) е осъществено още през 1665 от Ричард Лоуър в Англия. Първи-

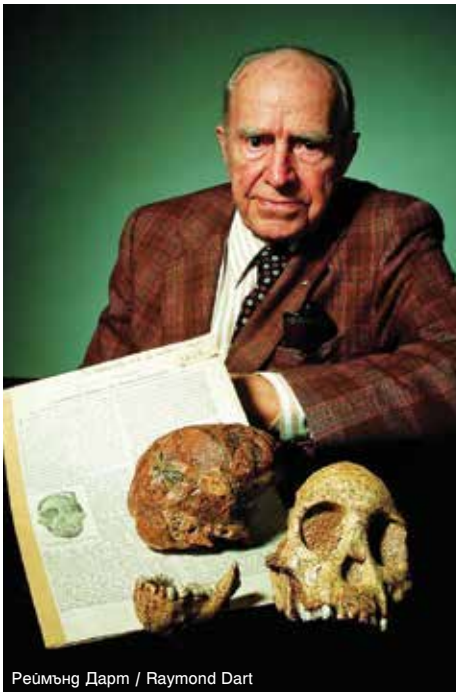
Роузалинг Франклин / Rosalind Franklin

Алфред Р. Уолъс / Alfred R. Wallace

Чарлз Дрю / Charles Drew

Реймънд Дарт / Raymond Dart

ят успех при хора е на Джеймс Блъндъл през 1818, а след това десетки други учени дават своя принос, за да се превърне кръвопреливането в онази надеждна животоспасяваща операция, каквато е днес.

Заслугата на доктор Дрю, афроамериканец от Вашингтон, обаче също е голяма: в продължение на десетилетия той работи за популяризирането на тази практика, за разширяването на обхвата ѝ и за създаването на професионални кръвни банки (самият израз "кръвна банка" е негово творение). През Втората световна война Дрю е начело на кампанията за доставяне на кръв до бойните полета и косвено е отговорен за спасяването на десетки хиляди животи.

По ирония на съдбата Чарлс Дрю умира през 1950 от загуба на кръв и други наранявания при тежка катастрофа в Северна Каролина.

НЕБОСТЪРГАЧИТЕ: ФАЗЛУР ХАН

Мнозина могат да претендират за звание-то "най-велик архитект на XX век" - като се започне от Лео Корбюзие и Франк Лойд Райт, и се приключи със съвременни гении като Рем Колхаас и Норман Фостър. Но твърде малко хора знаят името на Фазлур Хан, а именно той е човекът с най-голям принос за външния вид на днешните ни метрополиси.

Фазлур Рахман Хан е роден в Дака, днешен Бангладеш, но като студент печели стипендия и заминава на специализация в САЩ, където остава да живее. Наричат го "Айнщайн на структурното инженерство" - именно той измисля тръбния гизайн, върху който са построени почти всички съвременни небостъргачи. Негова е конструкцията на Сиърс Тауър, която в продължение на четвърт век бе най-високата сграда в света. Хан е и пионер в разработването на системите за ком-

пютърно-подпомогнат гизайн, или CAD. В това отношение всеки днешен архитект и строителен инженер му е дължник.

ПРОИЗХОДЪТ НА ЧОВЕКА: РЕЙМЪНД ДАРТ

Изисква се не само висок интелект, но и доста смелост, за да се изправиш срещу общоприетите схващания. Австралийският антрополог Реймънд Дарт разполага и с двете. През първата половина на XX век в антропологията господства схващането, че човекът се е появил в Евразия. За което уж свидетелстват находките на ранни човешки вкаменелости от долината Неандер в Германия та чак до остров Ява в днешна Индонезия.

Но Дарт, който по това време работи в Южна Африка, се сблъсква с неимоверно древен детски череп, който не принадлежи на примат. При него гръбнакът влиза в черепа в дъното, вместо отзад, както е при шимпанзетата. Каквото и да е било съществото, на което е принадлежал, то е ходело изправено. Дарт го нарича *Australopithecus africanus* и днес този вид е признат за пряк потомък на човека, живял преди 2 до 3 милиона години. Но навремето тази теория скандализира маститите имена в Европа, начело със сър Артур Кийт. Трябва да минат над три десетилетия, преди те да признаят грешката си и да потвърдят мнението на Дарт, че прародина на човека е именно Африка.

КРАЯТ НА ГЛАДА: НОРМАН БОРЛОГ

Той е носител на десетки награди и медали от над 20 различни държави, и като капак има Нобелова награда за мир. Благодарение на научния му принос поне един милиард души са пощадени от глада. Но въпреки това днес името Норман Борлог едва ли говори много на обикновения читател.

Роден в Айова като потомък на норвежки емигранти, Борлог завършва ботаника със специалност патология на растенията. Полезните му изобретения са над дузина, но най-прочута е т. нар. пшеница-джудже - кръстоска с къси стъбла, които не полягват при дъждове или просто от тежестта на класовете. В региони като Мексико, Индия и Пакистан подобрените от Борлог сортове правят истинска революция - на субконтинента например добивът на пшеница се удвоява само за пет години след масовото им въвеждане през 1965. Днес този период се нарича от историците на науката "Зелената революция". Но самият Борлог в речта си пред Нобеловия комитет предупреди, че това е само "временен успех в борбата срещу глада и лишенията, който ни дава малко време за отгъх". ■

UNSUNG SCIENCE

Ten scientists we may have forgotten, but without whom our world would not be the same

By KALIN ANGELOV / Photography FILE PHOTOS

Galileo, Newton, Darwin, Mendeleev, Einstein or Stephen Hawking: Every school student now knows these names and, at least roughly, what their contribution to human knowledge is. But along with the famous giants, there are quite a few figures who have sunk into oblivion, though they largely contribute to the success of our species. Here are ten scientists who deserve more recognition than they have ever received.

THE EPIDEMIOLOGIST: JOHN SNOW

In the nineteenth century, an increasingly intense global trade turned cholera from a local disease in India to a series of deadly global pandemics.

Cholera is essentially an inflammation of the small intestine caused by the bacterium *Vibrio cholerae*. Medical science at the time believed that the infection was air-transmitted through the so-called "miasmas". However, in 1854 an English medical doctor called John Snow set out to investigate the geography of the consecutive epidemic in the London area of Soho and eventually managed to trace all cases to a street water pump on Broad Street. Snow argued that the infection was transmitted by water through contact between drinking and faecal waters. All pundits rejected it and ridiculed him, but in the end, the local authorities sealed the pump. The disease subsided immediately, but Snow's views were not accepted all the same. Twelve years later, one of his main opponents made an experiment during a new outbreak and confirmed that Snow was right.

A convinced vegetarian and abstainer, John Snow was one of the fathers of modern anaesthesiology, a pioneer in the study of ether and chloroform.

THE SCIENTIFIC METHOD: NIELS STENSEN

Also remembered as Nicolas Steno, this son of a goldsmith from Copenhagen was one of the first modern scientists in history. Instead of following the wisdom of Aristotle, Pythagoras, and other ancient authorities, as was the custom during the Renaissance, he relied solely on his own experience and the validation of theories through experimentation. Like

most scientists of the second half of the seventeenth century, Stensen was also an encyclopaedic mind, with significant contributions in areas such as anatomy, geology, stratigraphy and palaeontology. But perhaps his most significant idea was that fossils previously considered exotic rock formations were actually remains of living organisms. James Hutton, Charles Lyell and Charles Darwin himself, the fathers of our current understanding of evolution, later used that assumption.

BIG BANG: GEORGES LEMAITRE

Most textbooks associate the theory of the expanding universe with US astronomer Edwin Hubble, who proved it through observation (which is why its basic postulates are called the Hubble Law and the Hubble Constant). But this theory had actually not only been published, but also proven years earlier by a Catholic priest from Belgium, named George Lemaître.

Lemaître did not think that theoretical physics and religion were in conflict - they just do not intersect. Unfortunately, his revolutionary idea was published in 1927 in a Belgian magazine, poorly known outside the country. It was not until 1931 that his ideas were translated into English, and without the part that would take away Hubble's glory - Lemaître, who was known for his modesty, deleted it from the translation so as not to repeat something the English-speaking world already knew. He later supplemented his theory with the idea of the Primary Atom, from which everything originated, and suggested that the rate of expansion of the Universe was actually increasing - something that was confirmed in 2011 and brought the Nobel Prize to Perlmutter, Schmidt, and Riess. Today we can safely call Georges Lemaître the father of the Big Bang theory, which is already widely accepted in physics.

Incidentally, Pope Pius XII announced that Lemaître's theory had proven the existence of the creator God, but the physicist priest sent him a written objection and a call not to confuse faith with science. The Hubble Law today is officially called the Hubble- Lemaître Law. ►

Гледката от 103-ия етаж на Сърс
Тауър в Чикаго. Повечето съвременни
небостъргачи биха били немислими без
работата на Фазлур Хан

The view from the 103rd floor of Sears Tower
in Chicago. Most modern skyscrapers would be
unthinkable without the work of Fazlur Khan

► ANTIBIOTICS: NORMAN HEATLEY

Every school student will tell you that Alexander Fleming is the discoverer of penicillin, the first antibiotic in history. But not everyone knows the discovery was an accident - the antibiotic-containing mould just attacked one of Fleming's bacterial cultures while he was on vacation. Or that the discoverer himself did not believe for a long time that the discovery would be of practical use, because producing penicillin on a mass scale was a daunting task.

Fleming left it entirely to his colleagues Howard Florey and Ernst Chain, who later shared the Nobel Prize. But because the Prize could be shared among a maximum of three people, Norman Heatley, the fourth person with a decisive contribution, was ignored. It was Heatley, at the time Florey's junior associate, who devised ways to purify penicillin and produce large quantities. But it was not until the 90s that his contribution was officially recognised. Since the 40s, antibiotics have saved hundreds of millions of lives.

THE DNA SECRETS: ROSALIND FRANKLIN

In 1953, Francis Crick and James Watson published the structure of DNA - undoubtedly one of the greatest discoveries of the twentieth century, which deservedly earned them the Nobel Prize. But Watson and Crick's work would hardly have been possible had it not been for Rosalind Franklin.

An English molecular biologist and chemist, Franklin used X-ray crystallographic techniques to show for the first time the structure of DNA. As early as 1951, she created working models of the structure, but did not want to publish them until the assumptions were proven. Crick and Watson were familiar with her work and even quoted her in a footnote to their work. But when they were nominated for and won the Nobel Prize in 1962, Rosalind was no longer among the living, due to a rapidly developing ovarian cancer (possibly related to her frequent use of X-rays). The Nobel Committee does not allow posthumous nominations.

Franklin's latest work is devoted to the poliovirus, a study that provided the basis for the polio vaccine. In 1982, her colleague and protégé Aaron Klug won the Nobel Prize in Crystallography, an award that would have been Franklin's had she been alive.

EVOLUTION: ALFRED RUSSELL WALLACE

Evolution through natural selection is an idea we associate today with Charles Darwin. Actually, the theory was a joint development of two people, not one, and Darwin initially published it as a joint work with a colleague of his, who is forgotten today.

The name of this colleague is Alfred Wallace: a British explorer and naturalist who, independently of Darwin, had come up with the idea

of natural selection. While Darwin's work was greatly influenced by his Beagle voyage and especially his sojourn on the Galapagos Islands, Wallace's crucial material had been accumulated during his travels through what is now Malaysia. Wallace even sent his conclusions to Darwin, and the latter printed them out with his reflections on the subject, before summarising the ideas in his fully authored paper *On the Origin of Species* in 1858.

One of the reasons Wallace is forgotten today is that he did not have the means to print his works in sufficient quantity. The Malay Archipelago, his diary of the journey through Southeast Asia, has been recognised as the best naturalistic description of the nineteenth century, and his butterfly and beetle collection is still on display at the Natural History Museum in London.

BLOOD TRANSFUSION: CHARLES DREW

In some popular articles, you can read that Charles Drew is the originator of blood transfusion, which is far from true. The first successful blood transfusion (between dogs) took place as early as 1665 by Richard Lower in England. James Bundle is credited for the first successful transfusion in humans in 1818, and then dozens of other scientists contributed to turning the blood transfusion into a life-saving procedure.

The merit of Dr Drew, an Afro-American from Washington, D.C., however, was also great: he had worked for decades to promote the practice, expand its scope, and establish professional blood banks (the very term "blood bank" is his invention). During World War II, Drew led the campaign to deliver blood to the battlefields and was indirectly responsible for saving tens of thousands of lives.

Ironically, Charles Drew died in 1950 of blood loss and other injuries sustained in a severe car accident in North Carolina.

SKYSCRAPERS: FAZLUR KHAN

Many may claim the title of "greatest architect of the twentieth century" - beginning with Le Corbusier and Frank Lloyd Wright, and ending with contemporary geniuses such as Rem Koolhaas and Norman Foster. Very few people have heard of Fazlur Khan, despite him being the biggest contributor to the skyline of our me-

tropolises today.

Fazlur Rahman Khan was born in Dhaka, in today's Bangladesh, and as a student, he earned a scholarship and went to a specialisation in the United States, where he settled. He is called the "Einstein of Structural Engineering". He invented the pipe design through which almost all modern skyscrapers are built. He blueprinted the Sears Tower, which for a quarter of a century was the tallest building in the world. Han was also a pioneer in the development of computer aided design systems, or CAD. In this regard, every architect and civil engineer of today is his debtor.

THE DESCENT OF MAN: RAYMOND DART

Not only high intelligence is required, but also a lot of courage to stand up to popular beliefs. Australian anthropologist Raymond Dart had both. In the first half of the twentieth century, the notion that man had appeared in Eurasia dominated anthropology. Early human fossils from the Neander Valley in Germany to the island of Java in present-day Indonesia apparently proved that.

But Dart, who was working in South Africa at the time, unearthed an ancient non-primate baby skull. The spine enters the skull from the bottom instead of the back, as it does with chimpanzees. Whatever the creature it belonged to, it walked upright. Dart called it *Australopithecus africanus*, and today it is recognized as a direct descendant of man who lived two to three million years ago. In the meantime, however, that theory scandalised scientists in Europe, led by Sir Arthur Keith. More than three decades had to pass before they acknowledged their error and confirmed Dart's view, that man's birthplace is Africa.

THE END OF FAMINE: NORMAN BORLAUG

He won dozens of awards and medals from over 20 different countries, and the Nobel Peace Prize to crown it all. Thanks to his scientific contributions, at least one billion people have not experienced famine. Still, the name Norman Borlaug hardly rings any bells today. Born in Iowa to the family of Norwegian immigrants, Borlaug graduated in botany with a major in plant pathology. His useful inventions number over a dozen, but the most famous one is the so-called dwarf wheat - a cross with short stems that do not lean in the rain or because of the ears weight. In regions such as Mexico, India and Pakistan, Borlaug-enhanced varieties caused a real revolution: on the subcontinent, for example, wheat production doubled just five years after its massive introduction in 1965. Today, historians refer to this period as "The Green Revolution". But in speech to the Nobel Committee Borlaug warned that it was only "a temporary success in man's war against hunger and deprivation; it has given man a breathing space." ■

DOCKER'S CLUB! GRILL & BEER RESTAURANT

THE BEST PLACE FOR SEA AND CULINARY STORIES...

PORT OF VARNA, MON - SUN: 11:00 - 24:00 RSRV: +359 887 005 007

Carpe Vita
complex

STS. CONSTANTINE AND HELENA

Оазис спокойствия и тепла
300 М ОТ БЕРЕГА МОРЯ

Oasis of peace and comfort
300 M TO THE SEASIDE

*ЛЮКСОВОЕ СТРОИТЕЛЬСТВО *ДВУХ- И ТРЕХКОМНАТНЫЕ КВАРТИРЫ
С ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ПЛАНИРОВКОЙ *ОТЛИЧНАЯ ИНВЕСТИЦИЯ
*ИНВЕСТИЦИОННО-СТРОИТЕЛЬНАЯ КОМПАНИЯ С БОЛЬШИМ ОПЫТОМ
И ОТЛИЧНОЙ РЕПУТАЦИЕЙ

*LUXURY CONSTRUCTION *ONE - AND TWO - BEDROOM APARTMENTS
WITH FUNCTIONAL DISPOSITION *EXCELLENT INVESTMENT
*INVESTMENT CONSTRUCTION COMPANY WITH EXPERIENCE
AND A GREAT REPUTATION

MY-HOME.BG

+359 888 323432

СЪРЩЕТО НА МРАКА

Колкото повече навлизаме в територията на дивите животни, толкова повече пандемии като сегашната ще изпитваме

By КРИСТИНА НИГОХОСЯН / Photography SHUTTERSTOCK

На 20 септември 2017 година един овчар от областта Квийн в Източна Уганда е приет по спешност в местната болница, с треска, повръщане, стомашно разстройство и кръвоизливи. 35-годишният мъж често извеждал животните си в близост до пещера, обитавана от прилепи. Пет дни по-късно той умира без изяснена причина, а кръвни проби не са му направени. Случаят вероятно дори нямаше да достигне до новинарския поток, ако три седмици след това сестра му, която се е грижила за него до постъпването в болница, не беше развила същите симптоми и починала. Оказа се, че братът и сестрата са жертви на Марбургска хеморагична треска - остро инфекциозно заболяване, причинявано от вирус и обикновено поразяващо прилепите.

МАРБУРГСКАТА ХЕМОРАГИЧНА ТРЕСКА е от т. нар. зоонозни заболявания - такива, които се предават от животните към човека. Не е задължително да са вирусни - понякога ги предизвикват бактерии, гъбички или паразити. Такива са бубонната чума, бясът, птичият грип, маларията, жълтата треска, треската денга, ебола. Такава е и COVID 19. „Зоонозите са трудни за заличаване, защото ползват животните като свой резервоар и източник на зараза. Такъв пример е птичият грип – можем да го премахнем при домашните животни, но той се появява всяка година, защото идва от дивите птици“, обяснява здравният експерт Алана Шейх. Тя се занимава с въпросите на биосигурността и е автор на нашумялата книга "Какво ни убива?" (What's Killing Us: A Practical Guide to Understanding Our Biggest Global Health Problems). В скорошната своя лекция за TEDxSMU Шейх предупреди, че първата ни очакват нови епидемии - "Това не е предположение, а сигурен факт!".

И ШЕЙХ, И ДРУГИ УЧЕНИ обвиняват за появата на опасни нови болести преди всичко човешката алчност и експанзия. Промените в климата и глобалното затопляне правят планетата по-гостоприемно място за вируси и бактерии, а унищожаването на последните девствени хабитати от човешка ръка ни сблъсква челно с непознати болести. „Когато горим и разоравяме гъждовната гора на Амазонка, за да получим евтина земя за земеделие, когато дивите земи на последните бушмени в Африка се превърнат във ферми, когато дивите животни в Китай са ловувани, докато напълно изчезнат - във всички тези случаи хората влизат в контакт с диви организми, до които не са се докосвали преди. А те са носители на нови видове болести, бактерии и вируси, за които не сме подготвени. Колкото по-навътре навлизаме в дивата природа, толкова повече епидемии може да очакваме,“ категорична е Шейх.

ДОПРЕДИ ГОДИНИ ПОВЕЧЕТО експерти смятаха, че в това отношение най-голяма заплаха са тропическите джунгли и девствените хабитати като цяло. Но сега това схващане се преобръща: не дивата пустош, а именно човешката дейност и унищожаването на биоразнообразието създава условия за нови болести като COVID-19. „Сечем гърветата, убиваме или затваряме диви животни в клетки и ги носим на пазарите“, подчертава Дейвид Куомен, автор на Spillover: Animal Infections and the Next Pandemic, в статията за The New York Times. "Рушим екосистеми и пускаме вируси извън обичайния им естествен резервоар. Те имат нужда от нов

приемник и обикновено това се оказва ние - хората". Тезата му е подкрепена от Американския център за контрол и превенция на болестите, според чиито данни три четвърти от новите човешки заболявания идват от други живи организми. Такива болести са се разпространявали и назад в човешката история – достатъчно е да си спомним злоещата „Черна смърт“, както са наричали чумата през Средните векове, епидемиите от бяс в Африка и Азия в последните десетилетия или испанския грип в началото на XX век. Други обаче не са добре познати на човека – като например MERS, наричан още камилски грип. Или като актуалния коронавирус.

„ВЪОБЩЕ НЕ СЪМ ИЗНЕНАДАН от тази пандемия. Първа ще открием още патогени – това е само върхът на айсберга“, казва Томас Гилеспи, професор от катедрата по природни науки на университета Емъри. Според него дивите животни навсякъде по света са подложени на голям стрес, губят естествената си среда, смесват се с други видове, оказват се опасно близо до хората. Растящият брой на световното население пък кара някои хора да посягат към дивите животни, за да се изхранят. Доминиращата теория за произхода на сегашния вирус SARS-CoV-2 води към пазара на град Ухан, където се продава всякакви диви животни: вълчета, саламандри, крокодили, скорпиони, плъхове, катерици, лисици, цибетки. По желание на клиента могат да бъдат заклани и почистени на място. „Така наречените „мокри“ пазари са перфектното място за предаване на патогени между различните видове“, казва Гилеспи. Подобни пазари съществуват и в Африка, където край открити водоизточници или при пълна липса на хигиена се продават живи или убити маймуни, прилепи, плъхове, различни видове птици. Един от най-известните се намира в Лагос, Нигерия – град, в който живеят към 6 милиона души официално и още десетина милиона - неусетно за статистиката. „Подобни пазари в Азия и Африка са източник на храна на милиони бедни хора, да ги премахнем напълно е невъзможно“, смята Делия Грейс, епидемиолог и ветеринар към Международния институт за изследване на селскостопанските животни (International Livestock Research Institute) в Найроби, Кения. Според нея забраната им ще доведе до нелегалното търгуване на месо и диви животни при още по-ниски условия на хигиената.

КАКЪВ Е НАЧИНЪТ ДА СЕ СПРАВИМ с бъдещите заплахи? Мнозинството вирусолози и епидемиолози са против неща като затваряне на пазарите, забрани за пътуване или карантини. Според тях отговорът е в по-добра информираност на хората и подготвеност на здравните системи. „Живеем във време на хронично извънредно положение“, казва Брайън Бърд, вирусолог от Университета на Калифорния, работил по борбата с ебола в Сиера Леоне. "Болестите пътуват по-далече и по-бързо от преди, затова трябва да можем бързо да им отговорим. Трябват ни инвестиции, промяна на човешките дейности и разговор с хората от най-засегнатите общности... Начинът в дългосрочен план да направим епидемиите по-малко сериозни е да създадем глобална здравна система, която да подпомага основните здравни функции във всяка страна по света. Само така всяка държава, дори и най-бедната, ще може лесно да идентифицира и лекува новите инфекции при появата им. Какво щеше да стане, ако COVID-19 се беше появила не в Китай, а в Чад, където има трима и половина лекари на сто хиляди души население“, пита Алана Шейх. ■

HEART OF DARKNESS

The more we encroach on wildlife territory,
the more pandemics we will experience

By KRISTINA NIGOHOSEYAN / Photography SHUTTERSTOCK

On 20 September 2017, a shepherd from the Kween District of Eastern Uganda was rushed to the local hospital with fever, vomiting, stomach pain and bleeding. The 35-year-old man often drove his livestock near a cave with bats inside. Five days later, he died without a clear reason, but no blood samples were taken. The case would probably not have even reached the news stream if, three weeks later, his sister, who had been caring for him until his hospitalisation, had not developed the same symptoms and died. It turned out that the brother and sister were victims of Marburg haemorrhagic fever - an acute infectious disease caused by a virus that often affects bats.

THE MARBURG HAEMORRHAGIC FEVER is a zoonotic disease, transmitted from animals to humans. These diseases do not have to be viral. Bacteria, fungi or parasites sometimes cause them. They include bubonic plague, the hydrophobia, the bird flu, the malaria, the yellow fever, the dengue and the Ebola. And COVID 19 as well. "Zoonoses are difficult to eradicate because they use animals as their reservoir and source of infection. The bird flu can serve as an example - we can remove it in domestic animals, but it re-emerges every year because it comes from wild birds," says health expert Alanna Shaikh. She deals with biosafety issues and has authored the popular book *What's Killing Us: A Practical Guide to Understanding Our Biggest Global Health Problems*. In a recent lecture for TEDxSMU Shaikh warned that a host of epidemics await us: "This is not a speculation but a sure fact!"

SHAIKH AND OTHER SCIENTISTS blamed human greed and expansion for the emergence of new dangerous diseases. Climate change and global warming make the planet a more hospitable place for bacteria and viruses, and the destruction of the last pristine habitats by human hand makes us collide head-on with unknown illnesses. "When we burn and plough the Amazonian rainforest to get cheap land for agriculture, when the wild expanses of the last Bushmen in

Africa are turned into farmland, when wild animals in China are hunted to extinction - in all these cases people come into contact with wild organisms they have not touched before. They are carriers of new types of diseases, bacteria and viruses that we are not prepared for. The further we go into the wild, the more epidemics we can expect," Shaikh holds.

YEARS AGO MOST EXPERTS thought the tropical jungle and the pristine habitats in general were the biggest threat in this regard. Now this concept is reversed: not wilderness but human activity and the destruction of biodiversity create conditions for new diseases like COVID -19. "We cut trees, kill or lock wild animals in cages and carry them to markets," points out David Quammen, author of *Spillover: Animal Infections and the Next Pandemic*, in an article in *The New York Times*. "We destroy ecosystems and spill viruses beyond their usual natural area. They need a new host and usually find us, the people." His thesis is supported by the American Center for Disease Control and Prevention, which estimates that three-quarters of new human diseases come from other living organisms. Such diseases have spread back into human history -

it is enough to remember the ominous Black Death, as the plague in the Middle Ages was called, rabies epidemics in Africa and Asia in recent decades or the Spanish flu in the early 20th century. Others, however, are not well known to man - such as MERS, also called camel flu, or the current coronavirus.

"I AM NOT AT ALL SURPRISED by this pandemic. We are yet to have more pathogens - this is just the tip of the iceberg," says Thomas Gillespie, professor at the Department of Natural Sciences at Emory University. He points to the fact that wild animals everywhere in the world are subjected to great stress, losing their natural environment, mingling with other species, and finding themselves dangerously close to humans. The growing world population in turn is forcing some people to resort to wildlife to feed themselves. The dominant theory of the origin of the current SARS-CoV-2 leads to the Wuhan market where all sorts of wild animals are sold: wolf cubs, salamanders, crocodiles, scorpions, rats, squirrels, foxes, palm civets. At the customer's request, they can be slaughtered and cleaned on site. The so-called wet markets are the perfect place for the transmission of pathogens between species," Gillespie adds. Similar markets exist in Africa, where live or slaughtered monkeys, bats, rats and various species of birds are sold near open water sources or in the absence of any hygiene. One of the most famous is located in Lagos, Nigeria - a city where up to 6 million people live officially and tens of millions more, insensitive to statistics. "Such markets in Asia and Africa are a source of food for millions of poor people, to remove them completely is impossible," said Delia Grace, an epidemiologist and veterinarian at the International Livestock Research Institute in Nairobi, Kenya. In her view, banning them would lead to an illicit trade in meat and wild animals under even lower hygiene conditions.

WHAT IS THE WAY TO COPE with future threats? The majority of virologists and epidemiologists oppose market closures, travel bans and quarantines. They think the answer lies in better awareness of the people and preparedness of the health systems. "We live in a time of chronic emergency," said Brian Byrd, a virologist at the University of California, who has fought Ebola in Sierra Leone. "Diseases travel farther and faster than before, so we must be able to quickly check them. We need investment, change in human activities, and dialogue with people in the most affected communities. The way to make epidemics less serious in the end is to create a global health system that supports basic health functions in every country the world over. In this way alone will every country, even the poorest one, be able to easily identify and treat new infections when they occur. What would have happened if COVID-19 had appeared not in China but in Chad, where there are three and a half physicians per one hundred thousand people," Alanna Shaikh wonders. ■

Throughout Europe for you

GLS transports over 430 million parcels per year throughout Europe.

Every day more than 14,000 employees and about 19,000 vehicles are on duty for 220,000 customers.

For you in Bulgaria in cooperation with

Автомобиль Шаман
Avtoros Shaman

АПОКАЛИПСИС НА КОЛЕЛА

Броня, криле или 200-литрови резервоари в гумите:
15-те най-подходящи машини за след края на света

By КАЛИН НИКОЛОВ / Photography АРХИВ

Доскоро си мислехме, че края на света може да дойде само от някакво катастрофално, но много слабо вероятно събитие: падане на метеорит, изригване на супер-вулкан, климатичен катаклизъм. Но настоящата неособено адекватна реакция на света към коронавируса ни напомни колко крехка е глобалната икономика и колко уязвим е общественият ред. Вместо да трупаме запаси от брашно и тоалетна хартия, ето 15 машини, които биха ни помогнали да посрещнем по-леко евентуалните сътресения.

SHERP ATV

Дело на една руска компания, странният на вид "Шерп" няма да ви смае с динамичните си показатели: той развива максимум 40 километра в час. На суша. Но, за разлика от почти всички други колесни превозни средства, уменията му не се изчерпват със сушата.

Благодарение на огромните си гуми "шерпът" може да се движи и по вода, със съвсем приличните 6 км/ч. И без големи усилия може да преодолее почти всякакви препятствия на сушата с просвета си от 59 сантиметра. На всичкото отгоре в колелата има допълнителни резервоари, с които това чудо може да поеме до 290 литра бензин.

MERCEDES-BENZ G550

Сещаме се за няколко класически въвежда, на които да се опреме, ако нещата загубят. Но при повечето от тях има моментни затруднения: Hummer в момента не се прави, още нямаме впечатления от новия Land Rover Defender, а Toyota Land Cruiser се предлага на европейския пазар само с един слаб дизелов двигател, напълно недостатъчен да разбутате някоя пътна барикада.

Остава ви само едно: добрата стара G-класа, която възрастност след десетилетия чакане най-сетне има ново поколение. Тя не е загубила способностите си извън асфалта, но е станала чувствително по-комфортна.

PAL V LIBERTY

Бягството по вода повишава значително шансовете ви за оцеляване, но още по-добре би било да можете да избягате по въздух. На земята този Pal V Liberty е спортен автомобил с прилични способности - 8 секунди за ускорение от 0 до 100 км/ч и максимална скорост от 180 километра в час. Но интересната част идва после.

С цената на около 4 минути преобразованя Pal V се превръща в гироконтер, способен да лети на височина до 1300 метра, и да прелита над 530 километра с едно зареждане. V Liberty още не е получил всички необходими разрешителни и типови одо-

Torsus Praetorian

Outside Van Sprinter

брения, очаква се да влезе в свободна продажба догодина. Цената според холандските му създатели ще е около 400 000 евро.

INKAS RIOT CONTROL VEHICLE

INKAS Armored е канадска компания за бронирани високоскоростни машини. Riot Control Vehicle е точно онова, което подсказва името му - средство за борба с масови безредици. Двете водни оръдия с налягане 17.5 килограма на квадратен сантиметър могат да разпръснат и най-разлютената тълпа. Или да ви помогнат да убедите ленивците да си мият ръцете, както предписват епидемиолозите.

Иначе машината е способна да понесе обстрел с картечница, както и близки експлозии. Снабдена е и със специална автоматизирана противопожарна система. И има универсална лопата, монтирана отпред.

BMW X5 PROTECTION VR6

Ето един автомобил, който издига понятията "надеждност" и "сигурност" на из-

цяло ново равнище. Тази фабрично бронирана версия на X5 е способна да издържи на взрив от 15 кг тротилов еквивалент от разстояние 4 метра. Бомбата няма да успее да пробие дори стъклата, макар че може да ги напука.

Като допълнителна екстра се предлага и брониран таван, за да ви пази от атаки с грон. Разбира се, толкова броня вдига драстично и теглото, но това не е чак такъв проблем за монтирания под капак 4.4-литров V8 двигател с 530 коня мощност. Гумите са специални run flat, върху които спокойно може да карате петдесетина километра и след спукване.

OUTSIDE VAN SPRINTER

Обикновеният Mercedes-Benz Sprinter е практичен, но не чак впечатляващ ван. Но винаги можете да го гадаете на специализираното ателие Outside Van и да получите перфектния автомобил за оцеляване след страшния съд. С надеждна 4x4 система, повдигащо се окачване и специални

BMW X5 Protection VR6

Mercedes G550

офроуг гуми, тази машина може да стигне почти навсякъде.

Тя ще ви бъде не само транспортно средство, но и дом. Outside Vans могат да я оборудват с кревати, баня, печка и всякакви други удобства. Какво и с 200 вата фотоволтаични панели на покрива, така че да имате енергия и далеч от мрежата.

AVTOROS SHAMAN 8X8

4 по 4 задвижването е за аматьорите. Истинските професионалисти ползват 8x8. Както почти всички други интересни всъдеходи, и този е роден в Русия. Това си личи и от размерите му: 6.30 метра дължина и 4.8 тона тегло.

На пръв поглед дизеловият агрегат от Iveco със 170 коня изглежда твърде слаб за такъв звяр. Но идеята е той да осигурява поне някаква икономия. С бензинов агрегат тази грамада би харчила сигурно 30 литра на сто. Дизелът се нуждае от "едва" 20 на сто. Но резервоарът побира 270 литра, така че спокойно ще изминете 1350 километра.

GIBBS QUADSKI AMPHIBIOUS 4WD

Ето една машинка, която може да ви измъкне от всяка ситуация. Със 175-те си коня мощност, всъдеходчето на Gibbs развива почти 75 километра в час на сушата, и ще се справи дори с най-разкаляния или заснежен терен. Задвижва се от 4-цилиндров агрегат на BMW и има 56-литров резервоар.

Главният му коз обаче е друг: само за 5 секунди тази машина се превръща в доста бърза моторна лодка. Единствената ѝ слабост е цената: 40 000 долара, почти тройно на обичайното за ATV.

TORSUS PRAETORIAN

Първият високопроходим автобус в света не е дело на руснаци, както веднага сте си помислили. Всъщност е направен от украинци, базирани в Прага. "Преторианецът" побира до 35 души на борда си, има просвет от 40 сантиметра и дълбочина на газене 70 см.

Освен това не е твърде муген: задвижването е поверено на 6.9-литров турбодизел-

лов мотор от MAN с максимална мощност 240 конски сили. Въртящият момент е чудовищните 925 Нютонметра, а максималната скорост е 120 километра в час. Лебедката отпред е стандартно оборудане.

ARIEL NOMAD

Ако искате здраво, бронирано купе, потърсете другаде. Nomad, първият офроуг модел от създателите на Ariel Atom, не може да предложи никаква защита. Но и няма да ви е нужна, защото с тази разлютена оса просто няма кой да ви стигне.

Nomad ползва двигател Honda K24 със суперчарджър и 300 коня максимална мощност, двоино подсилено окачване, разработено да осигури скорост върху всякаква повърхност, и в добавка има нищожно за днешната епоха тегло - едва 790 килограма.

TECHNOIMPULSE ROCKET Z

Още едно творение на страната, в голяма част от която асфалтовите пътища все още не са изобретени. Тази руска "ракета" ▶

Gibbs Quadski

► Всъщност е доста мудна - разполага с едва 82 конски сили от своя 2.5-литров турбодизелов мотор.

Но напълно компенсира това с проходимост. Предният и задният ъгли на атака са по 52 градуса, пътният просвет е цели 60 км, а най-ценната екстра е възможността за автоматично напompване и спадане на гумите според изискванията на терена.

JEEP GLADIATOR RUBICON

Компанията, която създаде концепцията за масовия офроуд автомобил с армейския Willys, сега може да предложи нещо още по-солодно. Rubicon е най-коравата версия на пикапа Gladiator, който пък е базиран върху легендарния Wrangler. Има си всичко: стоманени предпазни кори, заключване на предния и задния диференциал, специални амортизатори и подсилени оси. В същото време не е твърде тромав по нормални пътища.

И със сигурност ще се окаже доста по-практичен от Wrangler в една нова среда, в която всеки трябва сам да се грижи за прехраната си. Товарното отделение може да носи до 540 килограма - не ни се мисли

колко ролки тоалетна хартия са това.

PARTISAN ONE

Както вече сте се досетили, "Партизан Моторс" също е рожба на необятните руски простори. Основателят на фирмата г-р Юрий Постников не страда от липса на увереност: той дава за своите машини не 3, не 5 и дори не 9, а цели 100 години фабрична гаранция.

Външният вид е като на нещо, сглобено от детето ви на десетия ген от карантината. Но всъщност опростените линии позволяват много лесно да се добавят допълнителни брони. Задвижва се от 2.8-литров турбодизел от Fiat със 150 коня, но в бъдеще се предвижда и електрическа версия.

ROLLS-ROYCE PHANTOM EXTENDED WHEELBASE

Този шефовър, чиято цена уверено надхвърля 400 000 евро, няма да ви предложи кой знае каква защита от въоръжени тълпи. Но е чудесен при епидемии - климатичната му система има най-добрите възможни филтри, звукоизолацията поглъща и най-досадните външни шумове, а при желание можете да си го поръчате и със стъклена презграда между вас и шофьо-

ра, така че препоръката на Световната здравна организация за максимум по един човек в кола тук е безсмислена.

Но най-хубавото е, че в хладилника се изстудява бутилка шампанско, а чашите от елегантен кристал само чакат да ги напълните. Само защото е настъпил краят на света, не означава да се откажем от всичко хубаво в този живот.

SONO MOTORS SION

Всички машини дотук имат един много сериозен недостатък: те разчитат, че след Апокалипсиса в удобна близост до вас ще останат работещи рафинерия и бензиностанция.

Електрическият Sion, дело на германския стартап Sono Motors, няма нужда от бензин. Той се задвижва с електричество, което благодарение на фотоволтаичните си панели може да произвежда и сам.

Bulgaria ON AIR имаше възможност да тества прототипа миналото лято в Хановър и хареса повратливостта и ускорението на тази количка със 160 коня максимална мощност и 250 км пробег с едно зареждане на литиево-йонната батерия. ■

APOCALYPSE ON WHEELS

Armor, wings or 200-liter gas tanks in the tires:
the best 15 vehicles for when the world ends

By KALIN NIKOLOV / Photography ARCHIVE

Until recently we believed the end of the world could only be caused by some catastrophic but very unlikely event, like a meteor strike, a super volcano or a climatic cataclysm. However, the world's currently quite inadequate reaction to the coronavirus serves to remind us how fragile the global economy and how vulnerable social order are. Instead of stockpiling on flour and toilet paper, here are 15 vehicles that could help us better face any possible turmoil.

SHERP ATV

The work of a Russian company, the weird looking "Sherp" won't blow your mind away with its dynamic performance. It only goes up to 40 km/h. On land. Unlike almost all remaining vehicles on wheels, its abilities go well beyond terrestrial performance.

Thanks to its enormous tires, the "Sherp" can move on water at the decent speed of 6 km/h. It can overcome almost any obstacle on land quite effortlessly thanks to its 59 cm clearance. On top of that, the wheels play the role of extra gas tanks that can hold up to 290 liters of fuel.

MERCEDES-BENZ G550

A few all-terrain vehicles come to mind when things seem to be going south, but most of

them are experiencing temporary difficulties - Hummer is currently not being manufactured, we haven't had the chance to get to know the new Land Rover Defender yet, and the Toyota Land Cruiser offered on the European market has a weak diesel engine that is incapable of going through a road block. This leaves us with the good old G-Class, which has released a new generation after decades of waiting. It has not lost its off-road capabilities, while becoming significantly more comfortable.

PAL V LIBERTY

Escape on water significantly increases one's chances of survival, but what's even better is the ability to escape by air. On land, this Pal V Liberty is a sports car with a decent performance. It accelerates from 0-100 km/h in 8 seconds and reaches a top speed of 180 km/h. The interesting part comes next. The Pal V needs around 4 minutes to transform itself into a gyrocopter capable of flying at an altitude of up to 1,300 meters with a range of over 530 km on a single charge. The V Liberty has not yet received all necessary permits and approvals and is expected to be launched on the market sometime next year. The price, according to its Dutch creators, will be around 400,000 euro.

INKAS RIOT CONTROL VEHICLE

INKAS Armored is a Canadian company manufacturing special purpose armored vehicles. The Riot Control Vehicle is exactly what its name implies - a vehicle to counter riots. The two water cannons operate at a pressure of 17.5 kg/square cm and can disperse the angriest of crowds. Or help you convince certain people in the need to wash their hands, as the epidemiologists prescribe.

Otherwise, this vehicle can take machine gun fire and close-proximity explosions. It is also equipped with a special automated fire-fighting system, in addition to the front-mounted obstacle clearance system.

BMW X5 PROTECTION VR6

Here's a vehicle that gives the notions of reliability and security a whole new meaning. This factory armored version of the X5 is capable of surviving a blast from 15 kg of TNT from a distance of 4 meters. The explosion won't even break the glass, although it may crack it. An armored roof is offered as an extra that can protect the occupants from a drone attack. Of course, so much armor increases the weight drastically, which is not that big of an issue for the 4.4-liter 530 hp V8 engine. The tires are ►

► special run-flats, which can be safely driven for some 50 km after they're punctured.

OUTSIDE VAN SPRINTER

The regular Mercedes-Benz Sprinter is a practical unimpressive van. One can always hand it over to the specialized Outside Van workshop and get back the perfect vehicle for surviving the times after Armageddon. With a reliable 4x4 system, adjustable suspension and special off-road tires, there are very few places this machine can't reach.

In addition to a means of transportation, it can also function as a home. Outside Vans can equip the vehicle with beds, a bathroom, a heater, along with a number of other amenities. It can also come with 200W photovoltaic roof-mounted panels, which can guarantee an electricity supply off the grid.

AVTOROS SHAMAN 8X8

The 4x4 drive is for amateurs. True professionals use the 8x8. Like almost all other interesting all-terrain vehicles, this one also comes from Russia. It is obvious from its size - it is 6.3 meters long and weighs 4.8 tons. At first sight, the Iveco 170 hp diesel engine seems too weak for a beast of these proportions, but the idea is to ensure at least some degree of fuel efficiency. A gasoline engine would probably get 30 liters/100 km if mounted on this giant. The diesel engine, however, only gets 20 liters/100 km. The good news is that the fuel tank can hold 270 liters, so one can easily have a range of 1,350 km per tank.

GIBBS QUADSKI AMPHIBIOUS 4WD

Here's an ATV that can get you out of pretty much any situation. With its 175 hp, the Gibbs all-terrain vehicle can reach almost 75 km/h on land and is capable of facing even the snowiest and muddiest of terrains. It is powered by a 4-cylinder engine by BMW and has a 56-liter fuel tank. Its main advantage, however, is that in just 5 seconds, this vehicle can turn into a motorboat. Its only disadvantage is the USD 40,000 price tag, which is almost three times the cost of a typical ATV.

TORSUS PRAETORIAN

The first off-road bus in the world is not the creation of Russians, as one would immediately assume. Actually, it is made by Ukrainians, based in Prague. The Praetorian fits up to 35 people on board, has a ground clearance of 40 cm and can wade through 70 cm of water. In addition to that, it is not overly cumbersome with its 6.9-liter turbo diesel MAN engine, which cranks out 240 hp. Its torque is monstrous at 925 Nm, while the top speed is 120 km/h. The front-mounted winch comes standard.

ARIEL NOMAD

If you're looking for a sturdy armored cockpit, look somewhere else. The Nomad is the first

off-road model made by the creators of the Ariel Atom and does not offer any protection whatsoever. You would not need any either, because no one can really catch you with this angry wasp of a vehicle. Nomad has a Honda K24 supercharged engine with 300 hp, reinforced suspension, developed to ensure high speeds on any terrain, and negligible weight of just 790 kg.

TECHNOIMPULSE ROCKET Z

This is yet another creation of the country where paved roads are still not the norm. This Russian "rocket" is actually quite slow, as its 2.5-liter turbo diesel engine only has 82 hp. This, however, is all compensated by its off-road worthiness. Its approach and departure angles stand at 52 degrees, while the ground clearance is the astounding 60 cm. The most valuable feature is its capability to automatically inflate and deflate the tires according to the terrain.

JEEP GLADIATOR RUBICON

The company responsible for the mass-produced off-road vehicle, with its Willys military Jeep, can not offer something much more solid. Rubicon is the toughest version of the Gladiator pick-up, which itself is based on the legendary Wrangler. It has everything, ranging from high-strength steel skid plates, locking front and rear differentials, to special shock absorbers and heavy-duty axles. At the same time, it is not too lumbering on paved roads. This Jeep will surely be much more practical than the Wrangler in a new world, where everyone will have to fend for themselves. The cargo section can be loaded with up to 540 kg. You can do the math how many rolls of toilet paper that would be.

PARTISAN ONE

As you have probably already guessed, Partisan Motors are also the product of Russia's vast open space. The company's founder, Dr. Yuri Postnikov, is not short on confidence - his vehicles come with a factory warranty of not 3, not 5 and not even 9, but a whopping 100 years. The simple outlines significantly facilitate the fitting of additional armor. It is powered by a 2.8-liter turbo diesel from Fiat, with 150 hp. An electric version is planned for the future.

ROLLS-ROYCE PHANTOM EXTENDED WHEELBASE

This masterpiece, whose price tag easily exceeds 400,000 euro, won't offer much protection from armed crowds. However, it is a wonderful vehicle to have during epidemics, because its climate system has the best possible filters, it absorbs all of the annoying noise from the outside, and one can order it with a glass partition between the passenger and driver, which renders the World Health Organization's recommendation for one person

Ariel Nomad

Sherp ATV

per car obsolete. The best part is that a bottle of champagne is being cooled in the refrigerator, while the crystal glasses are waiting to be filled. The fact that the end of the world has come does not mean that the good things in life must be sacrificed as well.

SONO MOTORS SION

All of the above-mentioned vehicles have a serious disadvantage - they would need a working oil refinery and a gas station in relative proximity to their owners even after the Apocalypse. The electric Sion, the work of the German startup Sono Motors, does not need fuel. It is powered by electricity, which it can produce itself thanks to its solar panels.

Bulgaria ON AIR had the opportunity to test drive the prototype last summer in Hanover and liked the vehicle's agility and acceleration, made possible by 160 hp and a 250 km range per a single charge of its lithium-ion battery. ■

ТВОРЕНИЕ В ЧЕРНО

Rolls-Royce Cullinan Black Badge има само един недостатък - за нещастие фатален

By КОНСТАНТИН ТОМОВ / Photography КОЛЕЛА, BMW

Вече над сто години Rolls Royce пише във визитката си: най-добрата кола в света. И даже конкурентите му не го оспорват. Ако животът е благосклонен към вас и преуспее в онова, с което се занимавате, този автомобил е най-добрият начин да го покажете. И да му се насладите.

ИМА САМО ЕДИН МАЛЪК ПРОБЛЕМ. И той е, че като видите такава кола, инстинктивно очаквате от нея да слезе 80-годишен джентълмен. Или дубайски шейх. Има доста хора, които искат колата, но не и да създават такова впечатление. За тях е Black Badge.

Другите, по-пролетарски компании си имат собствени тунинг ателиета, които се опитват да направят моделите им по-бързи и по-спортни. Black Badge няма нищо общо с това. Неговата цел е просто да направи Rolls Royce малко по-зъл.

ГОЛЯМАТА РАЗЛИКА между Cullinan Black Badge и обикновената кола не е толкова в технологията, а в стила. Най-близката аналогия е в едновременната фотография: това е негативен образ на обикновената кола, в който бялото става черно. Черни са джантите, черна е еблемата, черен е и Духът на екстаза върху предния капак. Даже колосалната предна решетка е от специално затъмнен хром.

Като казваме това, не си представяйте, че в Rolls Royce просто са посегнали към боята, и после са надули цената. Black Badge има и доста технологични новостии.

ДВИГАТЕЛЯТ Е СЪЩИЯТ като в обикновения Cullinan - ако въобще може да използваме думата обикновен за тази кола - V12 с 48 клапана и 6.75 литра обем. Но тук мощността е малко по-голяма - 600 конски сили вместо 571, а въртящият момент е вече 900 нютонметра. Което е чудовишно.

Трийсет коня разлика може и да не изглежда ►

► много в наши дни - докато не си спомним, че легендарният първи Silver Ghost на Rolls Royce имаше общо 40. Колкото го нютонметрите, тук те са повече, отколкото при Dodge Challenger Hellcat, Ford Mustang Shelby и даже McLaren Senna.

Но целта, естествено, не е високи спортни постижения. Защото тази кола все пак тежи малко над 2.66 тона, без да смятаме шофьора. Целта е да се справя с още по-малко усилие даже от обикновения Cullinan.

ТОЗИ АВТОМОБИЛ ПОЛЗВА новата, изцяло алуминиева архитектура на Rolls Royce, и това смъква госта от тежлото. Но разликата веднага е наваксана с повече лукс в интериора - като например въздуховодите от истинска полирана стомана. Окачването също е госта пипнато. Не се е загубило усещането за вълшебно килимче, което очакваме от един Ролс. Но този Black Badge завива госта по-охотно от обикновения Cullinan. Показателно е, че за пръв път в цялата 116-годишна история на тази марка неин автомобил е получил червени спирателни апарати.

ДРУГАТА РАЗЛИКА с обикновения Cullinan е в бутона Low на скоростния лост. При стандартната кола той просто задържа на първа предавка, за да изпълзите през хлъзгав терен. Тук променя, или по-точно скъсява, предавателните числа, което е госта удобно за планински изкачвания. Бутонът за офроуд режим си остава, както и солидният просвет. Но до момента нито един Cullinan не е забелязван да газува в калта, и не очакваме да се случи.

Това е автомобил, в който удоволствие гостава пътуването, а не шофирането. Интериорът е получил точно това маниакално внимание към детайла, което очакваме. Достатъчно доказателство са плоскостите от така наречения Technical Carbon - косо подрязани въглеродни влакна,

които се лакират на шест слоя, след това съхнат в продължение на 72 часа, след което започва епичният процес по полирането им, отнемаш 21 дни. Естествено, всичко се прави на ръка.

В BLACK BADGE КЛИМЕНТИТЕ могат да имат и знаменития звезден тапан, познат от Phantom. И да организират неговите 1344 оптични влакна във всякакви възможни конфигурации.

Предлага се също и стъклена разделителна презграда от шофьора, което вероятно би се харесало на националния щаб по коронавируса. Нашата тестова машина я няма, но пък компенсира с други глезотии. Не са много автомобилите например, в чиито технически данни пише колко килограма може да носи... седалката за пикник. 210 килограма, ако случайно се чудите. Това е екстра, която напълно ще оцените сред пейзажите на Прованс. Особено ако в хла-

дилника между задните седалки блажено се изстудява бутилка Chablis.

САМО МЕЖДУОСИЕТО НА ТАЗИ кола е почти колкото цялата дължина на Fiat 500, така че няма да страдате от липса на място. Килимчетата от овча вълна са приятно дебели. Седалките са от ръчно ушита, свръхкачествена кожа. Изброденият върху тях символ за безкрайност е вдъхновен от великия сър Малкълм Кембъл, постигнал някои от рекордите си за скорост през 30-те години именно с двигатели на Rolls Royce.

Отвътре вратите се затварят автоматично с бутон, а в тях удобно са разположени и чадъри. Вратите са така конструирани, че да пазят праговете и да не окалват панталона или роклята си, когато слизате.

И двете задни места си имат собствена развлекателна система. От Rolls Royce дори са надмогнали себе си и са направили екрана на мултимедията сензорен - въпреки дълбоката си отвореност към отпечатаците от пръсти.

Иначе колата има head-up дисплей, адаптивен круиз контрол, асистент за автоматично паркиране и нощно зрение с разпознаване на пешеходци и животни.

КОГАТО СТАВА ДУМА за Rolls Royce, за цената обикновено не се пита - ако се налага да питате, значи не можете да си я позволите. Все пак ще ви кажем: цената на Cullinan Black Badge е 314 500 евро, с няколко десетки хиляди над обикновения модел. Тестовата ни кола, с шепна приятни допълнения, вдига летвата до 361 хиляди евро. Чували сме най-различни критики към този автомобил: от естествено до недоволство, че не е предвидено свързване с Android Auto или Apple Car Play. Ние обаче намерихме само един недостатък на Rolls Royce Cullinan Black Badge. И той е, че наистина не можем да си го позволим. ■

Rolls Royce Cullinan Black Badge

600

к. с. максимална мощност
hp max power

900

Нм максимален въртящ момент
Nm max torque

5.2

секунди 0-100 km/h
seconds 0-100 km/h

A WORK OF ART IN BLACK

Rolls-Royce Cullinan Black Badge has only one disadvantage - unfortunately a fatal one

By KONSTANTIN TOMOV / Photography WHEELS

For over 100 years now, Rolls Royce has been seen as the best car in the world - something even its competitors would not deny. If life has been good to you and you've excelled in what you do, this car would be the best way to show it. And enjoy it.

THERE'S ONLY ONE SMALL PROBLEM.

Upon seeing such a car, one would instinctively expect an 80 year-old gentleman or a Sheikh from Dubai to step out of it. There are quite a few people out there who desire the car, but not the impression that comes with it. The Black Badge is for them. The remaining more proletarian companies have their own tuning shops, which try to make their models sportier and faster. Black Badge has nothing to do with this. Its goal is merely to make the Rolls Royce a little more sinister.

THE BIG DIFFERENCE between Cullinan Black Badge and the regular car does not lie in the technology, but in the style. The best analogy would be vintage photography - it is a negative image of the regular car, where the white becomes black. The rims are black, the emblem is black, the Spirit of Ecstasy bonnet ornament is also black. Even the colossal front grille is made of specially darkened chrome. Given all of this, keep in mind that Rolls Royce have not just focused on the paint, only to inflate the price afterwards. Black Badge has quite a few technological innovations.

THE ENGINE IS THE SAME as in the regular Cullinan, although the world "regular" is not suitable for this car. The 6.75-liter, 48 valve V12 engine has a little more power, boasting 600 hp instead of 571 hp, with a torque of 900 Nm, which is monstrous.

Thirty horse-power may not seem like a lot nowadays, but that is until we remember that Rolls Royce's legendary first Silver Ghost had a total of 40 hp. As far as torque goes, it has more if it than the Dodge Challenger Hellcat, Ford Mustang Shelby and even the McLaren Senna.

The goal, of course, is not sports performance, because after all, this car weighs a little over 2.66 tons, without the driver. The purpose here is to be able to drive it even more effortlessly than the regular Cullinan.

THIS CAR USES Rolls Royce's new completely aluminum body, which significantly reduces its weight. The difference is immediately compensated with the more luxurious interior, like the air vents made of polished steel. The suspension has also been tweaked, without compromising the "flying carpet feeling", which is expected ►

► from a Rolls Royce. This Black Badge, however, handles much better than the regular Cullinan. The fact that red brake calipers have been installed on a Rolls Royce for the first time in its 116 year-long history is indicative.

THE OTHER DIFFERENCE between the Black Badge and the regular Cullinan is the "Low" button on the gear shift lever. In the standard car, it merely keeps first gear engaged, so that one can drive through slippery terrain. On the Black Badge, it offers a more aggressive shift logic, improving the car's ability to drive up mountain roads. The off-road mode button and the solid clearance remain, although so far no one has seen a Cullinan driving in the mud, nor is such a sight expected in the future either. This is a car, where pleasure is derived from travelling and not driving. The interior has received the meticulous attention to detail one would expect. Sufficient proof of this are the Technical Carbon panels, which are repeating three-dimensional geometric shapes. The panels get six coats of lacquer, then they are dried for 72 hours and hand-polished over the course of 21 days, before being fitted. All of this, of course, is done by hand.

THE BLACK BADGE OFFERS CUSTOMERS the famous Starlight headliner, known from the Phantom, which allows its 1,344 fiber optic lights to be arranged in endless configurations. A glass partition separating passengers from

the driver is also offered, which would be useful against the spreading coronavirus right now. The test car we used did not have it, but it made up for it with numerous bells and whistles. There are not many cars whose technical specifications include the weight limit of the... picnic chairs. It's 210 kg, in case you're wondering. This is an extra that would be very much appreciated while enjoying the Provence scenery, while a bottle of Chablis is being cooled in the refrigerator between the rear seats.

THIS CAR'S WHEELBASE ALONE spans almost the full length of a Fiat 500, eliminating any concerns pertaining to room. The lamb's wool carpets are pleasantly thick. The seats are made of handsewn super-high-quality

There are not many cars whose technical specifications include the weight limit of the... picnic chairs. It's 210 kg, in case you're wondering

leather. The infinity symbol adorning them is inspired by the legendary Sir Malcolm Campbell, who broke some of his speed records in the 1930s with Rolls Royce engines.

The doors, which conveniently hold umbrellas, can be closed from the inside with the push of a button. They are built in such a way that the door sills are protected, preventing passengers from getting mud on their clothes when disembarking the car.

Both rear seats have their own entertainment system. Rolls Royce have even outdone themselves by making the multimedia with a touchscreen, despite their deep disgust by fingerprint marks.

Otherwise, the car features a head-up display, adaptive cruise control, automatic parking assistant and night vision for detecting pedestrians and animals.

WHEN IT COMES TO Rolls Royce, the price is usually not asked, as this would imply that one cannot afford it. Here's the price, anyway - it's 314,000 euro for the Cullinan Black Badge - a few dozen euro above the regular model. Our test car raises the bar to 361,000 euro with its handful of pleasant extras. We've heard all kinds of criticisms pertaining to this car, ranging from the realm of aesthetics, to the fact that it lacks support for Android Auto or Apple Car Play. We only found one disadvantage in the Rolls Royce Cullinan Black Badge and that is the fact that we really cannot afford it. ■

102 |

ЧАЙ В ПУСТИНЯТА

TEA IN THE DESERT

96 | **ВИРУСЪТ НА САМОТАТА**
THE VIRUS OF LONELINESS

110 | **ОТ РУСИЯ С ЛЮБОВ**
FROM RUSSIA WITH LOVE

АФИШ

Събитията
и нещата, за
които ще се
говори през
април

СЕРИАЛ

КАКВО ПРАВИМ В СЕНКИТЕ // Сериал, посветен на вампири – едва ли бихме му обърнали внимание, ако не беше режисьорът. Таика Уайтти получи „Оскар“ за най-добър адаптиран сценарий на „Джоджо Заека“, а „Какво прави в сенките“ е базиран на късометражен филм по негов сценарий от 2005 година. Историята е за трима съквартиранти вампири в Стейтън Айленд, които трябва да изпълнят поръчението на командира си барон Афанс и да „завземат“ Новия свят.

От 2 април по HBO

ОПЕРА

МЕТ ОПЕРА // Престижната Метрополитън опера в Ню Йорк прекрати предсрочно сезона си, но за сметка на това показва онлайн най-популярните си постановки. През април сред тях са „Ловци на бисери“ на Бизе под диригентството на Джанандреа Нозега и с участието на Диана Дамрау и Матю Поленцани, „Макбет“ на Верди под диригентството на Фабио Луизи с Ана Нетребко и Йозеф Калеха, „Норма“ на Белини под диригентството на Карло Рици със Сондра Радваноски и Джоис ди Донато.

3, 4 и 5 април на metopera.org

ИЗЛОЖБА

CATS IN ART HISTORY // Домашен любимец, символ на злото, свещено животно, обожавано същество - котките са част от човешката история още от зората ѝ. На това е посветена и изложбата на парижкия Universal Museum of Art в колаборация с Réunion des Musées Nationaux-Grand Palais, които обединяват усилия за това виртуално развлечение. Експозицията поглежда към мястото на котката в изкуството, като събира на едно място 75 творби от Древен Египет до наши дни.

На the-uma.org

EN

SERIES

WHAT WE DO IN THE SHADOWS // A series about vampires. We would not have paid attention to had it not been for the director. Taika Waititi received an Oscar for best-adapted screenplay of Jojo Rabbit and What We Do In The Shadows is based on a 2005 short film on his script. The story is about three vampire roommates from Staten Island who must fulfil the orders of their commander Baron Afanas and take over the New World.

From 2 April on HBO

OPERA

MET OPERA // The prestigious Metropolitan Opera in New York ended its season early, but is showing its most popular productions online. Some of the April shows include Bizet's Les p cheurs de perles, conducted by Gianandrea Nosedà, with the participation of Diana Damrau and Matthew Polenzani, Macbeth by Verdi under the baton of Fabio Luisi starring Anna Netrebko and Joseph Calleja, Norma conducted by Carlo Rizzi with Sondra Radvanovsky and Joyce DiDonato.

3, 4 and 5 April at metopera.org

EXHIBITION

CATS IN ART HISTORY // A pet, a symbol of evil, a sacred animal, or a loved creature - cats are part of human history. They are featured at an exhibition of Paris' Universal Museum of Art in collaboration with the Réunion des Musées Nationaux-Grand Palais, which join forces over this virtual entertainment. The exposition looks at the cat's place in art, displaying 75 works from ancient Egypt to date.

At the-uma.org

Events and
things that
will be
discussed in
April

POSTER

КНИГА

ИЗХВЪРЛЕНИ В АМЕРИКА // Книгата, която успя да разгневи много хора в САЩ, излиза на български само два месеца след премиерата си. Авторката ѝ Джанин Къминс чрез художествена измислица описва живота на семействата, които са прекуите и косвени жертви на мексиканските наркокартели. В центъра на историята са Лудия и 8-годишният ѝ син Лука, принудени да бягат от родния си Акапулко, за да оцелеят.

Издателство ICU Publishing

BOOK

AMERICAN DIRT // This book, which angered many people in the US, is released in Bulgarian just two months after its premiere. Its author, Jeanine Cummins, describes, through fiction, the lives of families, which are direct and indirect victims of Mexican drug cartels. The story centres around Lydia and her 8-year-old son, Luca, forced to flee their native Acapulco to survive.

ICU Publishing

МУЗИКА

LISTENER'S DIGEST // С прекъснати концерти, отложени турнета и отменени фестивали, на музикалната сцена привидно не се случва нищо. В същото време много изпълнители използват социалните си канали, за да правят импровизирани концерти от вкъщи. The Guardian пък започват новата си образователна рубрика – в нея всеки ден се представя музикант от световната поп, рок и джаз история с най-известните му албуми, както и значението му за световната музика. Началото беше поставено от Kraftwerk.

На theguardian.com/music/series/listeners-digest

MUSIC

LISTENER'S DIGEST // With interrupted concerts, delayed tours and cancelled festivals, nothing seems to be going on on the music scene. Meanwhile, however, many performers use their social channels to make impromptu concerts from home. The Guardian in turn is launching a new daily educational section, featuring a musician from the world of pop, rock and jazz history with his most famous albums, as well as his importance to world music. It started with Kraftwerk.

At theguardian.com/music/series/listeners-digest

ПРИРОДА

EXPLORE.ORG // Един от начините да пътуваме, макар и виртуално, в настоящата обстановка, са уебкамерите на различни места по света. Explore събират на едно място повечето системи за мониторинг в резервати, природни паркове или други убежища за диви животни. Можем да иззираме между резервати в Кения, Конго, Южна Африка, наблюдаване на мечки в Аляска, панди в Сечуан, кондори в Калифорния, подводни камери край Каймановите острови, както и множество, разположени във ветеринарни клиники с кучета и котки – последните се оказват най-зеганите.

На explore.org

NATURE

EXPLORE.ORG // One of the ways to travel, although virtually in this setting, is to have webcams around the world. Explore brings together most monitoring systems in reserves, nature parks or other wildlife sanctuaries. We can choose from reserves in Kenya, The Congo, South Africa, bears watching in Alaska, pandas in Sichuan, condors in California, underwater cameras near the Cayman Islands, as well as a host of veterinary clinics with dogs and cats, which are the most watched.

On explore.org

Текст: КРИСТИНА НИГОХОСЯН / Фото: КРИСТИНА НИГОХОСЯН

ВИРУСЪТ НА САМОТАТА

Социалната изолация може да ограничи разпространението на коронавируса, но има тежък ефект върху психиката

By КРИСТИНА НИГОХОСЯН / Photography SHUTTERSTOCK

Подготвен съм повече за лошото, защото мисля, че то се случва по-често". "Колко често през последните две седмици сте усещали, че не можете да контролирате важни неща в живота си?". "По-добре да ме няма и да не преживявам това, което сега е около мен".

Това са част от въпросите и твърденията във въпросника на Института за изследване на населението и човека към Българска академия на науките. Целта му е да проучи реакциите на стрес и различните начини за справяне с него в условията на коронавирсната епидемия. Защото отсега е ясно, че дори онези, които не се заразяват с вируса, ще пострадат от предпазните мерки срещу него на психологиче-

ско ниво. И най-вече от самоизолацията.

ЕДВА ЛИ ИМА ЧОВЕК НА ПЛАНЕТАТА, който да е наясно с всички последици от пандемията. Независимо дали става дума за здравните системи, икономиката, политиката и глобалния ред, или отношенията между хората – светът няма да е същият. А най-масовият пострадал ще се окаже човешката психика. "В ситуация на криза всеки изпада в своята собствена криза. Светът навън се разпада, става враждебен и това за много хора е ужасно, защото досега им е действало спасяващо – да имаш работа, да бъдеш навън с други хора е било вид защита, за да не останеш сам с проблемите си или с връзките, в които има проблеми – сега това принудително затваряне в този свят идва

в повече," казва психотерапевтът Людмила Величкова пред „Свободна Европа“. Писателят Дейвид Кеслър, съавтор на книгата *On Grief and Grieving*, сравнява потиснатото чувство, което много хора изпитват от затварянето у дома, със скръбта. Според него това е скръб за променилия се свят, който никога няма да бъде същият, за загубата на нормалност, за загубата на свързаност. „Скърбим колективно. Не сме свикнали на това усещане за колективна тъга,“ допълва Кеслър.

В РЕЖИМ НА ОЦЕЛЯВАНЕ виждаме единствено заплахата и търсим първосигнални начини да се справим с нея. Първата ни реакция вероятно е паниката. Тя е и обяснението за презапасяването и препълне-

ните колички с тоалетна хартия и брашно след обявяването на извънредно положение. Паника се смесва с отричането на ситуацията ("Аз няма да се разболея", "Не ни казват истината", "Този вирус е изкуствено създаден"), гняв ("Нарочно ни карат да стоим вкъщи"), тъга ("Всичко, което става, е ужасно", "Не знам кога ще приключи") и приемане ("Ако си стоим вкъщи, нещата някога ще се оправят", "Наистина се случва, но ще намеря начин да се справя"). За да се справим психологически със ситуацията, е важно да осъзнаваме тези фази и да си даваме ясна сметка за чувствата, през които преминаваме. Така имаме контрол над това, което ни се случва, без да се чувстваме като жертви, от които нищо не зависи.

БЕЗВЪЗМЕЗДНО ОНЛАЙН КОНСУЛТИРАНЕ

Няколко дни след обявяването на извънредно положение в България във връзка с разпространението на коронавируса, Българската асоциация по психотерапия публикува на сайта си списък на психотерапевтите, които предлагат безплатни дистанционни консултации за всеки, който не може да се справи сам. Самите терапии стават след предварителна уговорка на посочените телефони или мейли и са безплатни само за времето на извънредното положение.

БАЛАНС НА НЕЩАТА, ЗА КОИТО МИСЛИМ - това е тактиката, която Дейвид Келсър препоръчва, когато сме изпълнени с тревожност. Няма как да прогоним от главата си мислите за това какво ще стане, ако родителите ни се разболеят, ако останем без работа, ако някой близък страда и не можем да му помогнем. Трябва обаче да им противопоставим реални факти – никой от семейството ми не е болен, взимаме всички мерки, на които сме способни като общество, за да се преборим, имам храна и подслон, мога да говоря с приятелите си по телефона. „Това е временно положение – от полза е да си го напомняме. Ще оцелеем. Нужно е да сме супер предпазливи, но не е необходимо да преиграваме,“ съветва Келсър. ■

THE VIRUS OF LONELINESS

Social isolation may limit the spread of coronavirus,
but it has a severe effect on the psyche

By CRISTINA NIGOHOSEYAN / Photography SHUTTERSTOCK

I am more prepared for the worse, because I think it happens more often." "How often have you felt in the last two weeks that you cannot control important things in your life?" "Better not live through what is going on around me."

These are some of the questions and statements in the questionnaire of the Institute for Population and Human Research at the Bulgarian Academy of Sciences. Its purpose is to study the responses to stress and the various ways of dealing with it in the midst of a coronavirus epidemic. Because it is clear that even those who are not infected with the virus will suffer on a psychological level from precautionary measures against it. And especially from self-seclusion.

THERE IS HARDLY ANYBODY ON THE PLANET who may be aware of all the consequences of a pandemic. Whether it is health systems, the economy, politics and global order, or human relations, the world will not be the same. And the psyche will suffer the most. "In a crisis situation, everyone falls into their own crisis. The world outside is falling apart, becoming hostile, and this is a terrible thing for many people. So far, it has been lifesaving. To have a job, to be out with other people has been a kind of protection against staying alone with your problems or relationships and their own problems. Now this forced seclusion in this world is too much," psychotherapist Lyudmila Velichkova told Radio Free Europe. Writer David Kessler, co-author of the book *On Grief and Grieving*, likens the oppressed feeling that many people experience from being locked up at home to grief. He claims this is grieving for the changed world that will never be the same again, for the loss of normality and relationships. "We grieve

FREE ONLINE CONSULTATION

A few days after the imposition of a state of emergency in Bulgaria to check the coronavirus, the Bulgarian Psychotherapy Association published on its website a list of psychotherapists who offer free remote counselling for anyone who cannot cope alone. The sessions are subject to prior arrangement by phone or email and are free only during the state of emergency.

collectively. We are not used to this sense of collective sadness," Kessler adds.

IN SURVIVAL MODE, we only see the threat and look for the immediate ways to deal with it. Our first reaction is probably panic. It is also the explanation for the stocking and overcrowded carts of toilet paper and flour after a state of emergency is imposed. The panic is mixed with the denial of the situation ("I will not get sick", "They don't tell us the truth", "This virus is artificially created"), anger ("They make us stay home deliberately"), sadness ("Everything happening is awful", "I don't know when it will end") and acceptance ("If we stay indoors, things will work out some day", "This is really happening, but I'll find a way to handle it"). In order to deal with the situation psychologically, it is important to be aware of these phases and have a clear understanding of the feelings we are going through. This way we have control over what happens to us without feeling like victims, on whom nothing depends.

A BALANCE OF THINGS WE THINK ABOUT:

David Kessler recommends this tactic when we feel anxiety. There is no way to banish from our minds what will happen if our parents fall ill, if we lose our job, if a loved one is suffering and we cannot help him. However, we have to confront these with real facts - none of my family is sick, we take all the precautions we are capable of as a society to get over it, I have food and shelter, I can talk to my friends on the phone. This is a temporary situation, and it is helpful to remember it. We will survive. We need to be very watchful, but we do not need to overreact," Kessler holds. ■

**ВДЪХНОВИ СЕ
ЗА ЛЯТОТО.**

За повече информация
и резервации:

+359 888 77 33 44
office@campinggradina.com
reservation@campinggradina.com
www.campinggradina.com

1.

2.

3.

4.

СЪВСЕМ НЕ СРЕДНА ХУБОСТ

Започнал скромно от село, туидът вече столетие си остава по върховете на световната мода

Според една от теориите на модата, когато предстои криза, дължините се увеличават, раменете стават по-изразени, а коланите – стегнати. В светлината на последните световни новини тенденцията на това лято изглежда съвсем закономерна – средно дългите към дълги поли и рокли се завръщат с пълна сила.

ДОБРАТА НОВИНА Е, че този тип дължина е подходяща за всяко време на деня и по всеки повод. И понеже абитуриентските баловете са след по-малко от месец, започваме с това, че така наречената "миди" рокля може да бъде и парти рокля. Вариантът за този случай е да изберем блясък, по-провокативна кройка или забелязващ се цвят. Ежедневието ни това лято може и госта да се различава от летните дни на 2019, но това не означава да жертваме стила. Фееричните дълги рокли от естествени

материи са подходящи както за навън, така и за у дома. Те могат да са на романтични цветя и волани, в стил „сафари“ от памук или прав модел в землести цветове. Вървят добре с кошници и аксесоари от рафия, равни сандали или чехли.

МИДИ РОКЛЯТА е идеалният модел и за офиса. Там обаче забравяме воланите и пъстрите цветове и избираме по-изчистени кройки, по-приглушени тонове и обрани аксесоари. Втората добра новина е, че миди роклята лесно може да се трансформира от офисно облекло в такова, подходящо за вечерта. Най-лесният начин да го направим е, като изберем прословутата малка черна рокля, на която само сменяме аксесоарите. Златни бижута и обувки с отворена пета на нисък ток – особено актуални в идните месеци, са идеалният ѝ компаньон. ■

1. Reformation
2. The Vampire's Wife
3. Gabriela Hearst
4. Isabel Marant

5.

6.

7.

8.

NOT SO MIDDLING

Medium length dresses are the model of summer 2020 - practical, bohemian and very chic, they are suitable for any occasion

According to one of the theories of fashion, when a crisis is looming, the lengths increase, the shoulders become more pronounced, and the belts are tightened.

In light of the latest world news, this summer's trend seems to be quite natural - mid-length to long skirts and dresses are coming back in full swing.

THE GOOD NEWS IS that this type of length is suitable for any time of the day and any occasion. Since proms are less than a month away, we start with the idea that the so-called "midi" dress can also be a party dress. The option for this occasion is to choose glamour, a more provocative cut or a noticeable colour.

Our daily routine could be quite different from the summer days of 2019, but that

does not mean sacrificing style. Fancy long natural-fabric dresses are suitable for outside and at home alike. They can be in romantic flowers and flounced, in a safari cotton style or straight in earthy colours. Go well with raffia baskets and accessories, flat sandals or slippers.

THE MIDI DRESS is also the perfect model for the office. There, however, forget the flounce and the telling colours and choose cleaner cuts, more muted tones and modest accessories. The other good news is that the midi dress can easily be transformed from office wear into one that is appropriate for the evening. The easiest way to do this is by choosing the famous little black dress that we only change accessories for. Gold jewellery and low-heeled open-toe shoes - especially up-to-date in the coming months - make it the perfect companion. ■

- 5. Saint Laurent
- 6. Rixo
- 7. Dolce & Gabbana
- 8. Alex Perry

ЧАЙ В ПУСТИНЯТА

Открити случайно и дълго ползвани като лекарство, днес листенцата на *Camellia Sinesis* са малкото нещо, които сплотяват цялата планета

By ЯСЕН БОРИСЛАВОВ / Photography SHUTTERSTOCK

През следващите десетилетия кафето може чувствително да поскъпне и да стане луксозна стока. Тази мрачна прогноза е направена в последния доклад на ООН за промените в климата. Анализът е госта обемист, прецизен и се прави веднъж на седем години, като обединява усилия на учени от цял свят. Заради климатичните промени производството на кафе в някои водещи страни като Мексико и Етиопия е спаднало значително. Ако прогнозата наистина се сбъдне, в бъдеще може да се очаква засилен интерес към чая.

МИСТИЧНАТА ИЗТОЧНА НАПИТКА, приготвена от фините листенца на чаения храст (*Camellia sinensis*) със сигурност заслужава това внимание - не само заради ободряващия си вкус и многобройните здравословни ползи, но и заради нейната дълга и интересна история, обилно напастена с религиозни и светски ритуали, култура, икономика и политика. Като всеки продукт с дълга история и обширна география, произходът на чая

е обгърнат от различни легенди. Според най-популярната той е открит случайно преди около 5000 години от китайския император Шен Нун. По време на някакво пътуване, докато преварявал вода за пие-не, в чашата му паднали някакви листенца. Императорът харесал новия вкус. Така бил открит чаят и през следващите векове му било писано постепенно да се настани в бита и културата на Изтока и Запада, да стане източник на вдъхновение, на естетически и философски прозрения или повод за войни и политически външения.

ИЗПОЛЗВАН ПЪРВОНАЧАЛНО КАТО ЛЕКАРСТВО, около II - I век преди Христа той вече е бил търговска стока, а след VIII век станал широко разпространена напитка в Китай. По същото време бил познат в Корея, Индия и Япония, но оставал затворен сред социалния слой на будистките монаси. Разпространението му на запад явно е било необратим процес. В Западна Европа се е появил към края на XVI век и неговите първи медиатори били холандски и португалски моряци. В Англия стигнал

около средата на XVII век, но тук му предстояло да играе важна роля в живота на държавата. Той твърде бързо завладял не само високите социални слоеве, но и прос-толудиято. Между 1699 и 1708 вносът се увеличил шест пъти - от 40 000 на 240 000 фунта годишно, което предопределило не само ритуалното му присъствие във всекидневието, но и сериозната му роля в икономиката и политиката.

"Тази възхитителна напитка примирява мъжете с трезвеността", отбелязва английският свещеник Джон Овингтън (XVIII век). "Щастлив съм, че не съм се родил преди чая", казва неговият колега и съвременник Сидни Смит. Вероятно без него Англия щеше дълго да тъне в онова безметежно пиянство, познато от някои картини на Уилям Хогарт. "Какъв довереник стана чайникът, откакто това нежно растение навлезе сред нас, колко треперещи устни са се успокоявали от него", пише Уилям Текери.

КАТО ВСЯКО НОВОВЪВЕДЕНИЕ чаят освен възторжени почитатели имал и своите противници. През 1756 английският

пътешественик Джоунас Хенуей публикувал "Есе за чая, разглеждан като вреден за здравето, пречка за индустрията и водещ до осиромашаване на народа", в което пише, че от него мъжете губят откъм осанка и привлекателност, а жените - откъм красота. Тази странна оценка едва ли би се запомнила, ако същият човек не беше свързан с още нещо типично британско. Твърди се, че точно той е занесъл първия чадър в Лондон от Персия.

За кралица Виктория се разказва как, преди да навърши пълнолетие, трябвало да спазва пуританските капризи на някаква гувернантка, която смятала чая и четенето на вестник "Таймс" за сатанински занимания. Миг след коронацията си младата кралица си поръчала чаша чай и последния брой на вестника. Първите ѝ гуми след това били: "Сега знам, че наистина управлявам."

"Колкото и странно да звучи, до днес човечеството си е дало среща само в чашата чай. Това е единствената азиатска церемония, която заслужено се радва на всеобща почит. Белият човек се надсмива

ва над нашата религия и нрави, но без колебание е приел кафеникавата течност", пише преди един век японецът Какудзо Окакура в своята "Книга за чая". Според него чаизмът (култът към чая) представлява истинския дух на източната демокрация, а церемонията около неговото приготвяне, поднасяне и пиене е израз на една морална геометрия, доколкото определя нашия усет за пропорция спрямо вселената. Чаят, допълва Окакура, е лишен от арогантността на виното, от стеснителността на кафето и престорената невинност на какаото.

ИСТИНСКАТА ЧАЕНА ЦЕРЕМОНИЯ (чаго) в Япония продължава около четири часа и освен пиене на чай включва и хранене. Самата церемония носи дух на смирение и насочва вниманието на гостите върху красотата на прости неща като светлината, звука на водата, пламъка на дървените въглени, изработката и рисунките върху чайника или чашите. Разговорите се въртят около такива теми. Приказки за политика или разни битови грами са изключени. Мистичната съзерцателност, която определя аурата на чая на изток, на запад е подменена от рационалност и прагматизъм.

Така чаят е станал универсална напитка, към която Изтокът и Западът с течение на времето са се оказали еднакви привързани, но са разтворили в него своето различно отношение към света и живота. В Китай и Япония той е център на една многопластова култура, натоварена с философско-религиозни и етико-естетически внушения. В Англия той дава ритъм на деня чрез ясно разграничаване на интервалите между сутрешния, обедния, следобедния (five o'clock) и вечерния чай. Освен това е превърнат в център на една социална координатна система и мярка за дистанция според това къде си поканен и къде няма да бъдеш поканен на чай. Употребата му е обвързана с капризна етикеция - чайникът се държи с три пръста, чашата се вдига заедно с чинийката, разбърква се безшумно, първо се налива чаят, а после мляко, но преди това се слага захарта и то на бучки, лимонът се нарязва на тънки филийки и така нататък. Спазването или нарушаването на тези правила влияе върху посоката на движение и скоростта на социалния асансьор.

В Русия чаят е родил самовара като битов знак не просто на семейната и душевна хармония, но и на онази неподвластна на точни дефиниции психическа нагласа, която писателите наричат руска гуша. В Ориента чаят е мярка за гостоприемство и благополучие.

ТАКА НАРЕЧЕНИТЕ "ОПИУМНИ" ВОЙНИ между 1840 и 1860 всъщност са били чаени войни. По това време британската икономика вече е била силно зависима от тази китайска стока, а търговията препологала пренасяне на огромни суми по море, което от една страна било рисковано, а от друга, можело да предизвика финансов колапс. Източноиндийската компания намерила решение, като създала плантации за опиум в Индия и превърнала този продукт в разменно средство при търговията с чай. Китайските императори опитали да предпазят своите поданици от коварството на европейските "дяволи", но опитите им ги изправили пред дулата на английски и френски оръдия.

По време на Опиумните войни се ражда и британският ритуал five o'clock. Това е станало в салоните на Ана, гукесата на Бедфорд. Следобед благородната гама оглаждавала и чаят със сандвичи и сладки бил нещо като предмостие към вечерята. Първоначално го поднасяли в четири, а не в пет часа.

Заради чая Англия загубила своите колонии в Америка. Известното "Бостънско пиене на чай" през декември 1773 е прелюдия към Войната за независимост. Тогава гневните бостънски потопили 227 тона чай в пристанището заради непосилно високите мита, наложени от Лондон. Така пред перспективата да пие скъп чай Америка избрала свободата.

УДОВОЛСТИЕТО ОТ ЧАЯ Е СВЪРЗАНО с няколко правила. Първото е хубав чай. Има десетки разновидности според произхода, времето за бране, технологията на производство и характера на бленда. За удобство са систематизирани в няколко групи. При зеленения чай листенцата са изсушени, без да ферментират. При черния характерът на вкуса е постигнат чрез ферментация. Има и частично ферментирани междинни видове като oolong, жълт, червен и бял. Понятия като Darjeeling, Assam и Orange рекоме означават произход, а English breakfast, Princes of Wales, Earl Gray са наименования на блендове. Правилният избор е въпрос на вкус. Посветлите чайове имат по-фини аромати, а хубавият черен чай всъщност е светъл, както и при хубавия зелен листенцата стоят като поръсени с бял прахец.

Второто условие е порцеланов чайник с капаче и обем около 500 милилитра, ако сам ще си го пиете. За всяка чаша се поставят около 2 грама (чаена лъжичка и половина) чай. Водата трябва да е прясна, като температурата е от особено значение. При зелените чайове подходящата е между 70 и 80 градуса, а при черните - около 90. Времето за запарване - около 2-3 минути. ■

TEA IN THE DESERT

Discovered by chance and used as a medicine, today the leaves of *Camellia Sinesis* are one of the few things that unite the whole planet

By YASEN BORISLAVOV / Photography SHUTTERSTOCK

It is possible that coffee will become considerably more expensive in the next decades and a luxury product. This gloomy prognosis was made in the last UN report on climate change. The analysis is quite large, precise and is completed once every seven years by uniting scientists from all over the world. Due to climate change, coffee production in some leading countries, such as Mexico and Ethiopia, has decreased considerably. If the forecast really is true, we might expect a growing interest toward tea in the future.

THE MYSTICAL EASTERN DRINK, prepared from the fine leaves of the tea plant (*Camellia Sinesis*) surely deserves this attention – not only because of its refreshing taste and numerous health benefits, but also because of its long and interesting history, its abundant use with religious and secular rituals, and its place in culture, economics and politics.

Like any other product with an ancient history and extensive geography, there are different legends about the origin of tea. According to the most popular legend, it was discovered by chance about 5,000 years ago by the Chinese Emperor Shen Nung. During a journey, while boiling potable water, some leaves fell in his cup. The emperor liked this new taste. Thus, tea was discovered and in the following centuries it became part of the life and culture of the East and West, and has become a source of inspiration, of aesthetic and philosophical insights, and the reason for wars and political unrest.

INITIALLY USED AS MEDICINE in the 2nd - 1st century BC, it was already a commercial good and after the 8th century it became the most wide-spread drink in China. At the same time, it was known in Korea, India and Japan, but remained a secret in the social circle of the Buddhist monks. Its distribution toward the West was obviously an irreversible process. In Western Europe it arrived at the end of the 16th century and its first mediators were Dutch and Portuguese sailors. It came to England around the middle of the 17th century, but here it was going to play an important role in people's lives. It quickly conquered not only the high social circles, but also the common people. Between 1699 and 1708, import increased six fold, from 40,000 to 240,000 pounds annually, which predetermined not only the ritual presence in everyday life, but also its serious role in economy and politics.

"This delightful drink reconciles men with sobriety", the English chaplain John Ovington (18th century) pointed out. "I'm happy I wasn't born before tea", his colleague and contemporary Sydney Smith said. Without it, England would probably live in that uneventful drunkenness, known from some paintings by William Hogarth, for a long time. "The teapot has become such a trusted friend since this tender plant started living with us. So many tremulous lips have been calmed by it", William Thackeray wrote.

LIKE ANY OTHER INNOVATION, besides enthusiastic fans, tea had its opponents as

well. In 1756, the English traveler Jonas Hanway published "Essay on Tea", where he wrote that tea was "harmful to health, an obstacle for the industry and leading to people's impoverishment". He also thought that it was the reason that men lost their figure and attractiveness, and women lost their beauty. This strange evaluation would hardly be remembered if the same person were not connected to something typically British. It is claimed that he took the first umbrella to London from Persia.

They say that Queen Victoria, before coming of age, had to observe the Puritan whims of a nanny who considered tea and reading The Times satanic activities. A moment after her coronation the young Queen asked for a cup of tea and the last issue of the newspaper. Her first words after that were, "Now I really know I'm ruling".

"As strange as it may sound, to this day mankind has met only in a cup of tea. This is the only Asian ceremony that deservedly enjoys universal respect. White man mocks our religion and manners but without hesitation has accepted the brownish liquid", the Japanese Kakuzo Okakura wrote a century ago in his "Book of Tea". According to him, teaism (cult of tea) is the real spirit of Eastern democracy and the ceremony around its preparation, serving and drinking is an expression of a moral geometry, as far as it defines our sense of proportion toward the universe. Tea, Okakura added, is derived from the arrogance of wine,

the shyness of coffee and the pretended innocence of cocoa.

THE REAL TEA CEREMONY (Chado) in Japan lasts about four hours and besides drinking tea, it includes eating as well. The ceremony brings a spirit of humbleness and directs the guests' attention to the beauty of simple things like light, the sound of water, the flame of the charcoal, the make and drawings on the teapot or the cups. Conversations revolve around these topics. Talk of politics or everyday life are not permitted. Mystical contemplativeness that defines the aura of tea in the East, in the West it is replaced by rationalism and pragmatism.

Thus, tea became a universal drink that the East and the West, as well, gradually became equally fond of over time, but with their different attitude toward life and the world. In China and Japan it is the center of a diverse culture loaded with philosophical-religious and ethical-esthetic suggestions. In England it gives the rhythm of the day through a clear distinction of the intervals between morning, lunch, 5 o'clock and evening tea. Besides, it has been turned into the center of a social coordinate system and a measurement of distance in accordance to where you would and would not be invited to tea. Its consumption is linked with a whimsical etiquette: the teapot is held with three fingers, the cup is lifted together with the saucer, it is stirred quietly, tea is poured first, then the milk, but

before that sugar is added – lump sugar – the lemon is cut in thin slices and so on. Observing or breaking those rules influences the direction and the speed of the social lift. In Russia, samovar was born as a life sign, not only of the family and spiritual harmony, but also of the mental state, free of definitions, known as Russian Soul. In the Orient, tea is a measurement of hospitality and prosperity.

THE OPIUM WARS between 1840 and 1860 were, in fact, tea wars. At that time, the British economy was significantly dependent on this Chinese good and trade suggested transporting huge amounts by sea, which was risky on the one hand, and could cause a financial collapse on the other. The East India Company found a solution by making opium plantations in India and turned this product into a medium of exchange in tea trade. The Chinese emperors tried to protect their subjects from the insidiousness of the European “devils”, but their attempts left them at the gun point of English and French cannons.

During the Opium Wars, the British 5 o'clock tea ritual appeared. It happened in the sitting-room of Anna, the Duchess of Bedford. In the afternoon the noble lady felt hungry and tea with sandwiches and pastry was something like a bridgehead to dinner. Initially they served it at 4 o'clock, not at 5 o'clock.

England lost its colonies in America because of tea. The famous Boston Tea Party in December 1773 was a prelude to the American

Revolutionary War. The then furious Bostonians threw 227 tons of tea in the harbor in protest of the impossibly high taxes imposed by London. Thus, America chose freedom over drinking expensive tea.

THE PLEASURE OF TEA IS CONNECTED to a few rules. The first rule is good tea. There are dozens of kinds with different origins, picking times, production technology, and the nature of the blend. For the sake of convenience, they are systemized in several groups. For green tea, the leaves are dried without fermentation, while black tea's taste is achieved by fermentation. There are partially fermented kinds, such as oolong, yellow, red, and white. The terms Darjeeling, Assam and Orange Pekoe refer to origin, and English Breakfast, Princes of Wales, Earl Gray are the names of blends. The right choice is a matter of taste. Lighter teas have a finer aroma and a good black tea is actually light, just as the leaves of the good green tea look as if they were covered with white pollen.

The second rule is you must have a China teapot with a lid and a volume of about 500 milliliters, if it is just for one person. About 2 grams (teaspoon and a half) of tea are added for each cup. The water must be fresh and the temperature is essential. For green tea the suitable water temperature is between 70 and 80 degrees Celsius, but for black teas it should be 90 degrees. It takes about 2-3 minutes to make that perfect cup. ■

ЧЕРНО И БЯЛО

Как да се ориентирате по-лесно в стресиращото изобилие от чайове

БЯЛ: най-слабо обработеният от всички. Произхожда от Китай. Бере се само в рамките на няколко дни през годината. Листенцата и нежните пъпки се оставят да съхнат, без да се допуска ферментация. Вкусът е деликатен, с нотки на свеж бамбук и бадем.

ЗЕЛЕН: най-популярният тип в Азия. Листенцата минават топлинна обработка (печене в Китай или на пара в Япония),

за да се премахне ензимът, отговорен за ферментацията. Вкусът зависи от типа обработка - по-скоро цитрусов при китайския метод, наситено тревен при японския. Сред най-прочутите сортове са китайският Lung Ching и японските Sencha и Matcha

УЛУН (Oolong): произлиза от Китай, името означава "черен дракон". Прави се от пораснали листа, които се сушат, фер-

ментират и накрая се подгряват. Степените на ферментация варират от 10 до 80 процента, заради което при този тип чай има най-голямо разнообразие от аромати.

ЧЕРЕН: също произхожда от Китай (там се нарича червен чай), но в наши дни най-популярните сортове идват от Индия (Assam и Darjeeling) и Шри Ланка. Прави се от листа, които се изсушават, навиват и после ферментират изцяло.

Може да е от цели листа, с по-мек аромат, или от натрошени, когато чаят е по-силен и освобождава повече кофеин.

ПУ ЕР (pu erh): идва от китайската провинция Юнан. Прави се от сушени и навити листа, които се остават да ферментират напълно и после могат да отлежават с години (до 35), включително да развият различни плесени. Някога този тип чай е бил предназначен само за износ, но днес е

много популярен и сред самите китайци. Пу Ер е сравнително беден на кофеин, вкусът е землист и мек. Някои изследвания сочат, че помага за понижаване на холестерола.

АРОМАТИЗИРАН: Вкусът и ароматът на всеки от споменатите дотук сортове може да се обогати с добавянето на други съставки. Сред най-прочутите такива смеси са "Ерл Грей" (с добавено масло от цитрусовия плод бергамот), изключително популяр-

ният в Китай жасминов чай и индийският Масала (с подправки като гдинджифил, канела, черен пипер, ананас или дафинов лист).

БИЛКОВ: строго погледнато, би трябвало да наричаме "чай" само отварата от листата на чаеното растение - *Camellia sinensis*. Напук на това чай се приготвя от най-различни други растения - от популярните в България липа, лайка и шипка до южноафриканския роибос и парагвайското мате. ■

BLACK AND WHITE

How to find your way about in the amazing abundance of teas

WHITE: the least processed of all teas. Cultivated in China, it is picked only during a few days of the year. The leaves and tender shoots are left to dry to prevent oxidization. White tea has a delicate flavour, with hints of fresh bamboo and almond.

GREEN: the most popular type of tea in Asia. The leaves are heat processed (roasting in China or steaming in Japan), to eliminate the enzyme responsible for oxidization. The flavour depends on the type of processing – citrus-like with the Chinese method, deeply vegetal with the Japanese method. The most famous varieties are the Chinese Lung Ching and the Japanese Sencha and Matcha.

OOLONG: originates in China, the name means “black dragon”. It is made of mature leaves that are picked, dried, oxidized and then fired. The leaves can be allowed to oxidize between 10% to 80%, due to which this type of tea has the widest array of flavours and aromas.

BLACK: also originates in China (where it is known as “red tea”), but nowadays the most popular varieties come from India

(Assam and Darjeeling) as well as Sri Lanka. It is made of leaves that are dried, rolled and fully oxidized. It can be full leaf, with a gentler flavour, or broken leaf, when the tea is stronger and releases more caffeine.

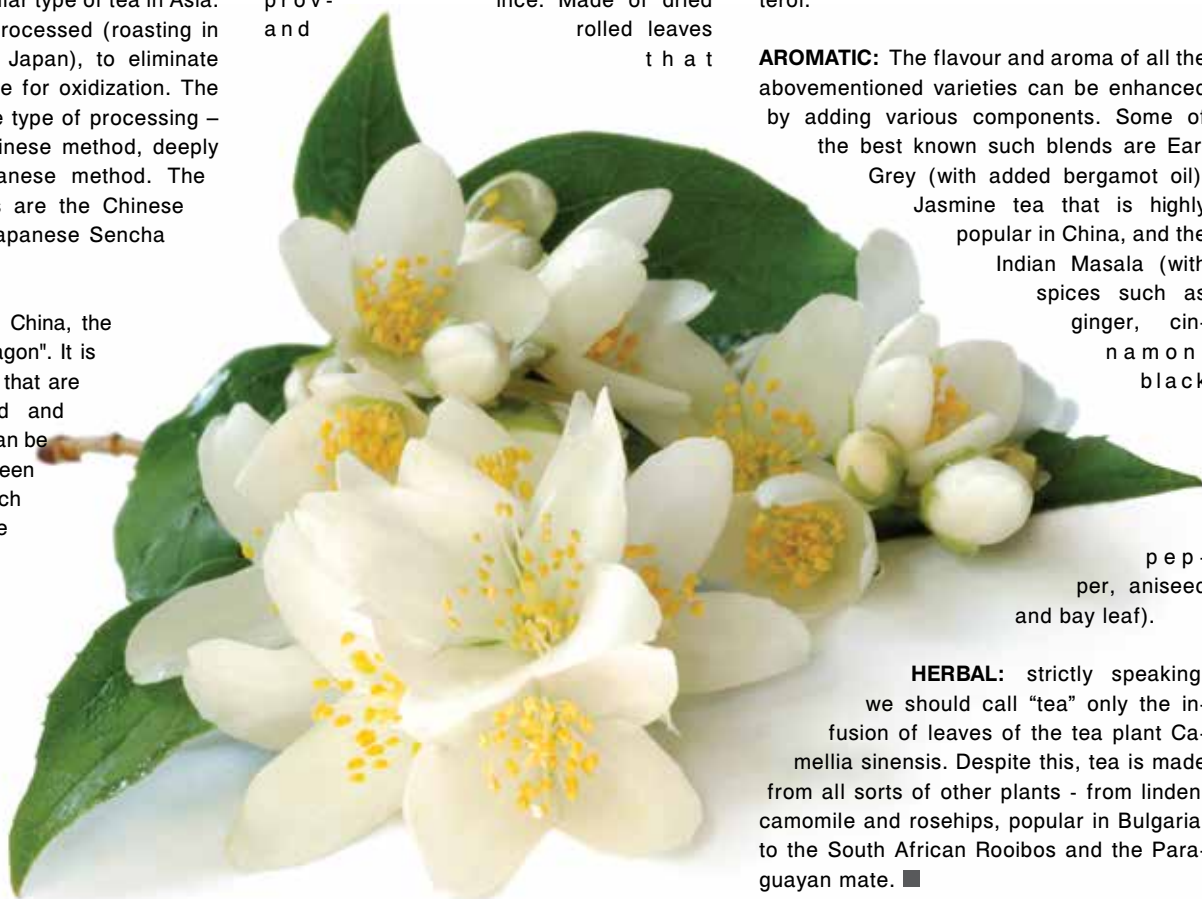
PU-ERH: comes from China's Yunnan province. Made of dried rolled leaves that

are left to fully ferment, after which they can age for years (up to 35) and also develop a light dusting of mould. In the past this type of tea was intended only for export, but today it is very popular among the Chinese themselves. Pu-erh is relatively low in caffeine, the flavour is earthy and mellow. Some studies suggest that it helps to reduce cholesterol.

AROMATIC: The flavour and aroma of all the abovementioned varieties can be enhanced by adding various components. Some of the best known such blends are Earl Grey (with added bergamot oil), Jasmine tea that is highly popular in China, and the Indian Masala (with spices such as ginger, cinnamon, black

pepper, aniseed and bay leaf).

HERBAL: strictly speaking, we should call “tea” only the infusion of leaves of the tea plant *Camellia sinensis*. Despite this, tea is made from all sorts of other plants - from linden, camomile and rosehips, popular in Bulgaria, to the South African Rooibos and the Paraguayan mate. ■

ОТВАРЯМЕ НОВ ОФИС, КЪДЕТО СИ ПОИСКАШ. УДОБЕН ЛИ ТИ Е?

GET IT ON
 Google Play

 Download on the
App Store

ОТ РУСИЯ С ЛЮБОВ

Най-голямата страна на планетата е несравнима с никоя друга –
което напълно важи и за кухнята ѝ

By МАРГАРИТА СПАСОВА / Photography АРХИВ

Не е ясно каква е причината: дали страната, толкова необятна, сурова и същевременно богата и разточителна; дали съдбата, осигурила толкова срещи и раздели с най-различни други народи. Но е факт, че руснаците са хора с необикновен характер – смес от латинската страст, интелектуалната изтънченост на северноевропейците, детинската щедрост на бедуините и спокойната мъдрост на азиатците. Удивителен комплект от противоречия, които са се пренесли и върху руската храна.

ХАЙВЕРЪТ. Руснаците оценяват какъв деликатес е черният хайвер още преди 300-400 години. Първоначално "постна храна", заместваша месото в 200-дневните православни пости, той се превръща в любимо лакомство на аристократите. Петър Велики проявява предприемачески дух и разполага петдесет специално обучени рибари на брега на Каспийско море, гарантиращи постоянна доставка. Едва-що поприключили с революцията, строгите большевики обявяват добива на хайвер за държавен монопол... каквото на книга остава до днес ►.

► Руснаците са убедени, че хайверът е здравословна, богата на протеини амброзия, която зарежда със сексуална енергия, подобрява зрението и забавя въздействието на алкохола. Руските лекари неизменно предписват на пациентите "светата троица" - хайвер, минерална вода и нарове...

Есетрата - едно от най-древните живи същества на планетата, най-голямата и дълголетна сладководна риба - хвърля хайвер само между осмата и петнайсетата си година. В известен смисъл не хвърля яйца, а направо злато, или долари... Тя, заедно с близките си роднини - моруна и пъстругата, хвърля хайвер само три пъти в живота си. Стойността му варира според качеството, а то се определя от прастария икономически закон за недостига - колкото потрудно получаващ нещо, толкова повече го искаш. Най-едрият хайвер, наричан белуга, е най-скъп и се добива от най-едрите женски. Най-висококачествената белуга почти не е позната извън Русия, което отново ни навежда на мисълта за самобитния руски аристократизъм.

ОСЕТРА Е ИМЕТО на средно едрия хайвер, а най-дребният се нарича севруга. Колкото го цвита, познавачите знаят, че истинският черен хайвер не е черен... Напротив, колкото по-светло е зрънцето, толкова по-ценно е то. Най-желаният трябва да бъде кехлибарен, със съвсем лек аромат на риба, зърната трябва да са блестящи, еднакви по размер и да не стоят слепени. Хайверът никога не се замразява, затова заводите за преработката му се намират само по крайбрежието, където се добива, експерт-дегустатор опитва всяка партида, за да я класифицира и да определи колко сол да се добави.

Лошото е, че този деликатес скоро ще влезе в червената книга на застрашените видове. Ужасяващата статистика сочи, че през последните 15 години популацията на есетра в Каспийско море е намаляла 40 пъти... Но да не бъдем чернозледи - сега сме на руска територия, затова сме длъжни да почетем най-бележитата владетелка на всички времена, Екатерина Велика (1729-1796), която всяка сутрин закувала чай с водка и омлет с хайвер... Тази германска принцеса, омъжена още съвсем млада за руския престолонаследник - великия херцог Петър - намерила начин да се избави от смотания си съпруг. Коронована за императрица на Русия, тя царувала половин век с желязна ръка в кадуфена ръкавица. Говорела четири езика, интересувала се от изкуство и философия, имала цял куп официални любовници начело с напетия Потомкин, и безчет кавалери за една нощ. И понеже великите исторически фигури повлякоха крак, ще бъде грехота да пропуснем увековечения в десетки романи и филми...

Хайверът е здравословна, богата на протеини амброзия, която зарежда със сексуална енергия, подобрява зрението и забавя въздействието на алкохола. Руските лекари неизменно предписват на пациентите "светата троица" - хайвер, минерална вода и нарове...

БЪОФ СТРОГАНОВ. Историята на прочутото ястие ни връща в края на XIX век, когато готвачът на прочутия руски генерал граф Павел Александрович Строганов (1795-1891), измисля рецептата за едно кулинарно състезание в Санкт Петербург (макар че рецептите за задушено в сос от заквасена сметана са типични за средновековната руска кухня). След падането на Руската империя ястието става популярно в китайските хотели и ресторанти. Руски и китайски имигранти, както и американски военнослужещи, пратени в предкомунистически Китай, пренасят няколко варианта на ястието в САЩ, което вероятно е причина за популярността му през 50-те години. Руският Бъоф Строганов се сервира обикновено с юфка, елдена каша или в краен случай с картофи.

ЗА ГЕНЕРАЛИТЕ, ШАШЛИКА И ПЕЛМЕНИТЕ. И понеже стана дума за генерали, трябва да споменем, че неуморните имперски набези в Централна Азия, Сибир и Кавказ са се отразили благотворно на руската културна традиция. Кухнята на кавказките владения (Грузия, Армения и Азербайджан) внася шипка екзотика на безхитростната руска трапеза, начело с шашлика (от шашка, тоест сабя), приготвян от Мариновани късове месо, опечени на шиш. Руският шашлик

съхранява грузинския обичай да се приготвя от говеждо филе. Типичната марината е от червено вино, лук и чесън, черен пипер и сол. Колкото до сибирския принос, той се изразява най-вече в този толкова необичаен еквивалент на италианските тортелини - пелмените.

Домакините от мразовития Север се стараели да извлекат все някаква полза от кошмарния климат и приготвяли стотици парчета наведнъж, съхранявайки ги навън в естествения природен фризер. Днес в цяла Русия има лавки и сергии за пелмени, които могат да се мерят по популярност с американския хот-дог и италианската пица на парче... Тестото е просто - брашно, вода, яйца и сол, пълнежът обикновено е от кайма с много лук. Лакомството върви неизменно с динамичното руско дуо заквасена сметана и копър.

РУСКАТА БАНЯ. Построяването на тази руска красавица е трудоемък и сложен процес. Традицията повелява външните стени да са от кръгли борове или елхи, за предпочитане от северните райони. Там дървото расте бавно и притежава по-голяма плътност, така че не отгеля толкова смола при нагряването. Следващият важен елемент е нажежената до червено печка или т. нар. "каменка", която създава особена зареждаща топлина на руската баня. Автентичната руска баня не се нуждае от допълнителна вентилация - достатъчно е едно малко отворче на тавана, откъдето влагата бързо се изпарява, а дървените стени ѝ позволяват да "диша", без да натоварва сърцето и белите дробове като сауна. Казват, че вътре се чувствате като в майчината утроба, готови да изхвърлите заедно с потта всички огорчения и разочарования на битието.

Навремето тук се случвали всички значими събития в живота на човека - раждането, "сватбеното" къпане на младоженците (руската поговорка гласи, че ако двоицата се изпоти заедно, ще остарее заедно) и онова последното... Брезовите и хвойните метлички, с които къпещите се налагат смело по плещите, правят приятен масаж с етерични масла в чист вид, които деликатно полепват по кожата и насищат въздуха с изпаренията си. Така преживяването е едновременно релаксиращо и енергизиращо. Да не забравяме съпътстващите удоволствия - щом излезете възродени от банята, ви очаква царско угощение с водка и сельодка, киевски котлети, есетра, борш, солянка, пелмени и блини, обилно полети със силен чай от пеещия самовар... Кое то ни подсеща, че руснаците са пиели чай много преди мистър Туайнинг да отвори прочутото си лондонско магазинче и да въведе на британците традицията на 5 o'clock tea! ■

FROM RUSSIA WITH LOVE

The world's largest country is incomparable to any other –
and this also holds true for its cuisine

By MARGARITA SPASOVA / Photography SHUTTERSTOCK

It is unclear whether it is due to the country, which is so vast and harsh, yet at the same time rich and lavish, or because of fate, which has ensured the comings and goings of so many peoples. But it is a fact that Russians are people with an unusual disposition - a mixture of Latin passion, Northern European intellectual sophistication, Bedouin childlike generosity and Asian serenity and wisdom. And an amazing set of contradictions also extended to Russian food.

CAVIAR. Russians have appreciated black caviar for more than 300-400 years. Originally a “food during fasting” that served as a meat substitute during the 200-day Orthodox fasts, it became the favorite delicacy of aristocrats. Peter the Great showed his entrepreneurial spirit and stationed fifty specially trained fishermen on the coast of the Caspian Sea to ensure a constant supply. And when the revolution was barely over, the Bolsheviks declared production of caviar a state monopoly... as it still is today, at least on paper. The Russians are convinced that caviar is a healthy, protein-rich ambrosia that gives you sexual energy, improves your eyesight and delays the effects of alcohol. Russian doctors invariably prescribe the “holy trinity” for their patients of caviar, mineral water and pomegranates...

Sturgeon – one of the most ancient living creatures on earth and the largest freshwater fish – only spawns when it is between eight and fifteen years old. And in a certain sense, you could say that it doesn't lay eggs, but rather gold or dollars... Like its close relatives – the hausen and starred sturgeon – it only spawns three times during its lifetime. Its value varies according to quality and the age-old economic law of deficit – the more difficult it is to obtain, the more you want it. The largest caviar, Beluga, is the most expensive and comes from the biggest sturgeons. The best Beluga is almost unknown outside Russia, which again suggests Russian aristocracy.

OSETRA IS THE NAME of the medium-sized caviar, and the smallest is called Sevruga. As to color, connoisseurs know that real black caviar is not black... To the contrary, the lighter the grain, the greater the value. The most coveted caviar is amber in color and has only a slight fish aroma; the grains must be shiny, equal in size and should not stick together. Because caviar is

never frozen, the processing factories are always located on the coast where the fish are caught. Once caught, an expert taster samples each batch to grade it and to determine how much salt to add.

The bad news is that this delicacy will soon enter the Red Book of Endangered Species. The appalling statistics show that the sturgeon population in the Caspian Sea has decreased by a factor of 40 in the last 15 years... But let's not be pessimistic – we are now on Russian territory and obliged to honor the grandest female ruler of all time, Catherine the Great (1729-1796), who had tea with vodka and a caviar omelet for breakfast every morning... This German princess, who was married at a very young age to the Russian heir to the throne Grand Duke Peter, found a way to rid herself of her awkward husband. Crowned Empress of Russia, she reigned for half a century with an iron hand in a velvet glove. She spoke four languages, was interested in art and philosophy, had a whole string of official lovers headed by the dashing Potemkin, and also had countless one night stands. And given all the great historical figures, it would be unforgivable not to mention the following names that have been immortalized in dozens of novels and films...

BEEF STROGANOFF. The story of this famous dish takes us back to the late 19th century, when the chef of the famous Russian General, Count Pavel Alexandrovich Stroganoff (1795-1891), invented the recipe for a culinary competition in St. Petersburg (this despite the fact that recipes for stews in sour cream sauce were typical for medieval Russian cuisine). After the fall of the Russian empire the dish became popular in Chinese hotels and restaurants. Russian and Chinese immigrants, as well as American servicemen sent to pre-communist China, brought several variations of the dish back to the States, which probably explains its popularity in the 1950s. The Russian Beef Stroganoff is usually served with noodles, buckwheat gruel, or, in the worst case, with potatoes.

OF GENERALS, SHASHLIK AND PELMENI. And speaking of generals, we should mention that the constant imperial incursions into Central Asia, Siberia and the Caucasus had a favorable influence ►

► on Russian culinary tradition. The cuisine of Caucasian Georgia, Armenia and Azerbaijan introduced a hint of the exotic to the otherwise unsophisticated Russian table, headed by shashlik (from the word shashka, meaning sword), which is made from marinated pieces of meat baked on a skewer. In keeping with the Georgian custom, the Russian shashlik uses beef fillet. The typical marinade is made from red wine, onions, garlic, pepper and salt. The main contribution from Siberia is the unusual equivalent of the Italian tortellini – the pelmeni.

The hosts from the icy North tried to derive some benefit from the dreadful climate and prepared hundreds of portions at once, keeping them outside in nature's freezer. Today there are shops and stands throughout Russia that sell pelmeni, the popularity of which rivals the American hot-dog and the Italian slice of pizza... The dough is simple – flour, water, eggs and salt – and the filling usually consists of minced meat with plenty of onions. The treat is invariably served with the dynamic Russian duo of sour cream and dill.

THE RUSSIAN BATH. The construction of this Russian beauty is a difficult and complex process. The external walls are traditionally made from round pine trees. Ideally, these trees come from the northern regions, where they grow more slowly and are thus more dense and release less resin when heated. The other important element is the red-hot stove or "kamenka," which creates the particular and exhilarating warmth of the Russian bath. An authentic Russian bath doesn't need any additional ventilation – a small opening in the ceiling is enough to let the moisture evaporate rapidly, and the wooden walls allow it to "breathe" without putting the strain of a sauna on your heart and lungs. It is claimed that being inside the bath makes you feel like being inside a womb, ready to sweat out any and all of your troubles and disappointments in life.

In the past, all important human life-cycle events took place here – births,

the "wedding" baths of newlyweds (a Russian proverb says that if a couple sweats together, they will grow old together), and that other thing... The birch and juniper brushes used by bathers make for a pleasant massage with natural and essential oils that stick delicately to the skin and fill the air with fragrance. This makes the experience both relaxing and energizing at the same time. But let's not forget the other accompanying pleasure: the minute you step out, revived from the bath, a royal feast awaits you, which is complete with vodka and herring, Kiev-style cutlets, sturgeon, borscht, solyanka, pelmeni and blini, which is all lavishly washed down with strong tea from the singing samovar... reminding us that Russians drank tea long before Mister Twining opened his famous London shop and introduced the British to the tradition of 5 o'clock tea! ■

Галерия ГРАФИКАРТ

София, ул. "Златовръх" № 50
e-mail: grafikart@grafikart.bg
тел.: + 359 894 54 34 34

Казват, че изкуството преди всичко, не засяга ума на човека, а неговите емоции. В галерия Графикарт се възползват точно от това и създават емоции. Ако търсите място, където да се откъснете от шума на града и да се отгледате на изкуството на графиката – това е вашето място. Галерия „Графикарт“ е пространство за изложби и събития, които презентират фокусирано графично изкуство – в спектъра от неговите класически форми до съвременните изразни средства. Пространство за среща на любителите на графиката с утвърдени автори, но и с артисти, които са избрали работата с печатната преса за свое призвание през XXI в., такива, които търсят нови идейни и пластични посоки, прекрачват съществуващите граници на тази стара медия. Ако сте изкушени от изкуството, със сигурност тук можете да му се отгледате в пълния смисъл на думата и да организирате своите малки празници и работни срещи, потопени в артистична атмосфера.

ГРАФИКАРТ Gallery

Sofia, 50 Zlatovrah Str=
e-mail: grafikart@grafikart.bg
Tel.: + 359 894 54 34 34

It is said that art, above all, does not affect the mind of a human, but their emotions. The Grafikart Gallery takes advantage just of this and creates emotions. If you are looking for a place where you want to get away from the noise of the city and indulge in the art of graphics - this is your place.

The Grafikart Gallery is a space for exhibitions and events that presents focused graphic art - in the range from its classical forms to contemporary means of expression. Space for meeting graphic lovers with established authors, but also artists, who have chosen to work with the print press for their vocation in the 21st century - seeking new ideas and plastic directions, that cross the existing boundaries of this old media. If you are tempted by art, you can certainly indulge in it in the full sense of the word and organize your own small festivals and workshops immersed in an artistic atmosphere.

Медицински комплекс „Доверие“

1632 София ж.к. Овча Купел 2, ул. Фридрих Грюнгер 2
1756 София, ж.к. Изток, ул. Лъчезар Станчев 5
тел.: 02 40 36 100; 02 40 36 143
www.mbal.doverie.bg, info@mbal.doverie.bg

МК „Доверие“ е модерен медицински комплекс, разделен функционално на диагностично-консултативен център и многопрофилна болница за активно лечение.

МБАЛ „Доверие“ вече се сдоба с най-новата апаратура за анализ и изработване на индивидуални стелки 100 % по мярка, моделирани за 10 минути - FootBalance.

Основната цел на този тип стелки е да коригират вредните позиции на стъпалата. Те осигуряват индивидуален комфорт и удобство при ходене, като по този начин намаляват болките и на хора с плоскостоп.

Ако страдате от подобен проблем или желаете да се сдобите със стелки FootBalance, можете да посетите болница „Доверие“. Тя е една от първите частни болници в България. Създадена е в края на 2005 г. и вече над 10 години е част от Доверие Обединен холдинг АД. Тя е модерна, европейска болница, различна от стандартните български болници във всяко отношение, като предлага много по-съвременно обслужване, апаратура и леглова база.

На разположение на пациентите на МК „Доверие“ са:

- Медицински център, разполагащ със собствени лаборатории и високотехнологично диагностично оборудване;
- Многопрофилна болница за активно лечение с 8 специализирани отделения за болнична помощ;
- 4 операционни зали и стационар от над 100 легла.

Освен високотехнологично оборудване и специализирани отделения, Медицински комплекс „Доверие“ може да предложи на своите пациенти оперативно лечение с единствената в София система за роботизирана хирургия „Да Винчи“. Над 80 % от всички диагностични и лечебни процедури се извършват чрез прилагане на минимално инвазивен (безкръвен) метод от високоефективни екипи чрез съвременна ендоскопска апаратура.

MC "Doverie" is a modern medical complex functionally divided into a diagnostic-consulting center and a multiprofile hospital for active treatment.

MC Doverie has acquired the latest equipment for analyzing and developing individual 100% in-person insoles, modeled for 10 minutes - FootBalance.

The main purpose of this type of insole is to correct the foot's injuries. They provide individual comfort and walking comfort, thus reducing the pains of people with flatfoot.

If you suffer from a similar problem or want to have FootBalance insoles, you can visit Doverie Hospital.

Doverie Hospital is one of the first private hospitals in Bulgaria. It was established at the end of 2005 and has been part of Doverie United Holding AD for more than 10 years. It is a modern, European hospital, different from the standard Bulgarian hospitals in every respect, offering much more modern service, equipment and bed base.

The patients of MC "Doverie" are at the disposal of:

posol of:

- A medical center with its own laboratories and high-tech diagnostic equipment;
- Multi-profile Active Treatment Hospital with 8 specialized hospital care units;
- 4 operating halls and more than 100 beds.

In addition to high-tech equipment and specialized departments, Doverie Medical Complex can offer its patients an operative treatment with the only Da Vinci robotic surgery system in Sofia. Over 80% of all diagnostic and treatment procedures are performed by applying a minimally invasive (bloodless) method by highly qualified teams using modern endoscopic equipment.

Ендопротезиране БЕЗ преливане на кръв

Частна малка болница - по-малко риск от вируси!

Търсите ли болница с високо световно ниво на ортопедична помощ, където да направите ендопротезиране на Вашата става?

Ортопедична болница „Витоса“ е специализирана в ендопротезиране на тазобедрена и колянна става.

- Ендопротезиране без кръвопреливане
- Лечение в спокойна обстановка, където липсва стресът на голямата болница и пациентът се чувства уютно
- По договор с НЗОК
- Възможност за ВИП-пакет

Прилагаме нов метод за ендопротезиране, без загуба на кръв. Методът позволява бързо раздвижване и минимален риск от усложнения. След операцията, само нашите пациенти могат да извършват това, което е забранено в други болници:

- Могат да се движат без ограничения
- Могат да седят на ниско(!) Не е необходимо да повдигат с 20 см мебелите и wcs-инията в къщи, както ги задължават в други болници!
- Могат да лежат на една страна.

Ендопротезиране без кръвопреливане. Помислете - когато се прави секс се ползва презерватив за предпазване от 2-3 мл семенна течност, а какъв е рискът ако ви прелеят 500 мл чужда кръв, и то директно във вените!

Главен лекар е Д-р Орлин Филипов, г.м., специалист по ендопротезиране и реконструктивна ортопедия; има специализации по ендопротезиране и е работил в Израел. Автор е на книга „Surgical treatment of femoral neck fractures“ (изд. Nova science publ., NY, USA, 2019); автор е на десетки научни трудове, много от които публикувани в топ-5 реномирани ортопедични списания в света, JAAOS (САЩ); Injury (Великобритания); AOTS (Германия) и др..

Д-р Филипов е член на 4 международни ортопедични асоциации: AO Trauma; SICOT; Kuntscher society; AAOS (American Academy of Orthopedic Surgeons) и BOTA.

Joint replacement WITHOUT blood transfusion in Bulgaria

Private small hospital - less risk of viruses!

Are you looking for a hospital with a high world-class level of orthopedic care where you can have a joint replacement?

Vitoshka Orthopedic Hospital specializes in hip and knee joint replacement.

- Joint replacement without blood transfusion
- Treatment in a relaxed environment where the stress of a large hospital is lacking and the patient feels more comfortable
- Option for VIP package

We apply a new method without blood loss. The method allows rapid recovery and minimal risk of complications. Immediately after surgery, only our patients can perform what is prohibited in other hospitals:

- They can move without restriction
- They can sit low (!) It is not necessary to lift furniture and toilet plates by 20 cm at home, as they are required in other hospitals!
- Can lie on one side

Total hip replacement without blood transfusion! Think about it - when people have sex, they use a condom to protect themselves from 2-3 ml of semen, and what is the risk for you if you pour 500 ml of foreign blood directly into your veins!

The senior surgeon is Dr Orlin Filipov, MD, PhD, specialist in hip and knee joint replacement and reconstructive orthopedics; he has specialised in orthopedics for over 18 years, working in Bulgaria and around the World. He is the author of the book "Surgical treatment of femoral neck fractures" (ed. Nova science publ., NY, USA, 2019); he has written many scientific papers which have been published in the world's top 5 renowned orthopedic journals, JAAOS (USA); Injury (UK); AOTS (Germany), etc. Dr. Filipov is a member of 4 international orthopedic associations: AO Trauma; SICOT; Kuntscher society; American Academy of Orthopaedic Surgeons (AAOS) and BOTA.

ПРАВИЛА ЗА ПРЕВОЗ НА БАГАЖ ПО ПОЛЕТИТЕ НА БЪЛГАРИЯ ЕР

Всички пътници на „България Ер“ имат право на превоз на безплатен ръчен багаж 10 kg + дамска чанта/лаптоп в салона, а в зависимост от избраната класа и тарифа и на регистриран багаж (в багажника на самолета). Превозът на багаж по редовните линии е съобразен и с някои общи правила и политиката на „България Ер“ които трябва да имате предвид. Авиокомпания „България Ер“ спазва системата **PIECE CONCEPT**, базирана на броя, теглото и размерите на чекирания багаж.

BAGGAGE ALLOWANCE ON BULGARIA AIR FLIGHTS

All passengers of Bulgaria Air are entitled to free carriage of cabin baggage 10 kg + personal item/laptop, as well depending on the chosen class of service and fare to a checked baggage (in the luggage compartment of the airplane). Baggage transportation on regular flights is based on some general rules and the policy of Bulgaria Air, which you should consider. Bulgaria Air baggage policy complies with the **PIECE CONCEPT** system based on the quantity, weight and dimensions of the checked-in baggage.

ТАРИФИ БЕЗ РЕГИСТРИРАН БАГАЖ

Всеки пътник, закупил билет по тарифа с включен само ръчен багаж, има право да превози в кабината на самолета безплатен багаж, както следва:

ИКОНОМИЧНА КЛАСА

1 брой ръчен багаж до 10 kg и размери 55x40x23 cm (сумарна дължина* до 118 cm) + дамска чанта/лаптоп

ТАКСИ ЗА РЕГИСТРИРАН БАГАЖ

Първи брой регистриран багаж до 23 kg и до 158 cm*:

- Вътрешни полети – 15 евро на посока;
- Международни полети – 20 евро на посока**.

- > В случай на по-тежък, по-обемен или допълнителен чекиран багаж, се прилагат стандартните условия на „България Ер“.
- > Регистриран багаж може да бъде закупен преди полет на летище или чрез издателя на билета.
- > Притежанието на карти CCB Club, карта Visa Platinum от ЦКБ, кобрандирана карта от ЦКБ и „България Ер“, както и златна карта FLY MORE не дава право на безплатен чекиран багаж по тарифа без багаж.

* Сумата от външните размери на дължината, височината и широчината на багажа /l+h+w/.

** За пътуване от Лондон – 20.00 GBP, от Цюрих – 20 CHF, от Тел Авив – 20 USD.

ТАРИФИ С РЕГИСТРИРАН БАГАЖ

Всеки пътник, закупил билет по тарифа с включен регистриран багаж, има право да превози в багажника на самолета безплатен багаж, както следва:

По международни и вътрешни линии:

БИЗНЕС КЛАСА

- 2 броя ръчен багаж с общо тегло до 15 kg (размери до 55x40x23 cm всеки) + 1 дамска чанта/лаптоп;
- 2 броя регистриран багаж до 32 kg и до 158 cm* всеки.

ИКОНОМИЧНА КЛАСА

- 1 брой ръчен багаж до 10 kg и размери 55x40x23 cm (сумарна дължина* до 118 cm) + 1 дамска чанта/лаптоп;
- 1 брой регистриран багаж до 23 kg и до 158 cm*.

Изключения

- **ЗЛАТНА КАРТА FLY MORE**
- **БИЛЕТИ, ЗАПЛАТЕНИ С КАРТА VISA PLATINUM ОТ ЦКБ**
- **БИЛЕТИ, ЗАПЛАТЕНИ С КОБРАНДИРАНА КАРТА „БЪЛГАРИЯ ЕР И ЦКБ“**
- **ЧЛЕНОВЕ НА ПРОГРАМАТА CCB CLUB**
- **МОЛЯЩИ*****

2 броя по 23 kg и до 158 cm* всеки, за полети, при които опериращ превозвач е авиокомпания „България Ер“.

• БЕБЕТА ОТ 0-2 ГОДИНИ

В случай че тарифата, по която е издаден билетът на възрастния, придружаващ бебето, позволява 1 брой чекиран багаж до 23 kg, то бебето има право на 1 брой чекиран багаж до 10 kg. Превозът на бебешки колички се извършва безплатно, но те следва задължително да се предават и получават непосредствено при качване/слизване на/от самолета. Авиокомпанията не носи отговорност за щети в резултат на транспортиране по багажните ленти, в случай че количката не е предадена/получена на/от самолета.

* Сумата от външните размери на дължината, височината и широчината на багажа /l+h+w/. Пътникът може да превозва и повече от безплатната норма багаж срещу допълнително заплащане. Трети багаж се таксува по максималната сума за трети свръхбагаж.

** Ако билетите Ви са заплатени в сайта на компанията, както и в случаите на: притежание на златна карта FLY MORE, членство в програмата CCB Club или за билети, заплатени с кобрандирана карта от ЦКБ и „България Ер“ или карта Visa Platinum от ЦКБ, е необходимо да се свържете с нас на тел.: +359 2 4020 400 или на e-mail: callfb@air.bg за преиздаване на билета с право на 2 броя безплатен багаж.

TARIFFS WITHOUT CHECKED BAGGAGE

Each passenger who bought a ticket in a tariff that includes only a hand baggage carriage, is allowed to transport in the cabin free baggage allowance as follows:

ECONOMY CLASS

1 piece of hand baggage up to 10 kg and with dimensions 55x40x23 cm (total length up to 118 cm)* + 1 personal item / laptop bag

FEES FOR CHECKED BAGGAGE CARRIAGE

First piece of checked baggage up to 23 kg and up to 158 cm*:

- Domestic flights – EUR 15 per direction;
- International flights – EUR 20 per direction**.

- > In case of heavier, above volumes or additional piece of checked baggage, the standard conditions of Bulgaria Air apply.
- > Checked baggage can be purchased before the flight at the airport or through the issuer of the ticket.
- > Possession of CCB Club card, Visa Platinum card from CCB, co-branded card from CCB and Bulgaria Air, and FLY MORE gold card does not entitle free checked baggage on tariff without baggage.

* The maximum allowed volume is the sum of the external length, height and width of the baggage /l+h+w/.

** For travel from London – 20.00 GBP, from Zurich – 20 CHF, from Tel Aviv – 20 USD.

TARIFFS WITH CHECKED-IN BAGGAGE

Each passenger with a ticket purchased in a tariff that includes checked baggage is allowed to transport in the luggage compartment of the airplane free baggage allowance as follows:

International and Domestic flights

BUSINESS CLASS

- 1 piece of hand baggage up to 10 kg and with dimensions; 55x40x23 cm (total length up to 118 cm)* + 1 personal item / laptop bag;
- 2 pieces of checked baggage up to 23 kg or 1 piece up to 32 kg, up to 158 cm* each.

ECONOMY CLASS

- 1 piece of hand baggage up to 10 kg and with dimensions 55x40x23 cm (total length up to 118 cm)* + 1 personal item / laptop bag;
- 1 piece of checked baggage up to 23 kg and up to 158 cm*.

Exceptions

- **GOLD CARD FLY MORE**
- **TICKETS PAID WITH VISA PLATINUM CARD BY CCBANK**
- **TICKETS PAID WITH CO-BRANDED CARD BULGARIA AIR / CCBANK**
- **MEMBERS OF THE CCB CLUB PROGRAM**
- **SEAMEN*****

2 pieces of 23 kg and up to 158 cm each* for flights operated by Bulgaria Air.

• INFANTS 0-2 YEARS OF AGE

If the fare of the ticket of the adult who is accompanying the baby allows 1 piece checked baggage up to 23 kg, the baby is entitled to 1 piece checked baggage up to 10 kg. Transportation of baby carriages is free of charge, but it is mandatory to hand them over / to receive them immediately before embarkation / disembarkation of the aircraft. The aviation company shall not be responsible for damages resulting from transportation on baggage belts, in case the carriage has not been handed over / received at the aircraft.

* The maximum allowed volume is the sum of the external length, height and width of the baggage /l+h+w/. The passenger may carry more than the free of charge baggage allowance for an additional fee. Third piece is charged as third excess baggage.

*** If your tickets are paid in the company's website, as well as in the cases of: possession of gold card FLY MORE, membership in CCB Club, or tickets paid with co-branded card from CCB and Bulgaria Air or Visa Platinum card from CCB you need to contact us by phone +359 2 4020 400 or e-mail callfb@air.bg to reissue the ticket entitled to free 2 pieces of luggage.

Притежанието на карти CCB Club, Visa Platinum от ЦКБ, кобрандирана карта от ЦКБ и „България Ер“, както и златна карта FLY MORE не дава право на безплатен допълнителен чекиран багаж по тарифа без багаж.

*** За да се възползвате от условията ни за превоз на моряци, е необходимо билетът да бъде издаден в по-специална морска тарифа. За повече информация и резервация можете да се обърнете към Центъра за обслужване на клиенти на тел.: +359 2 4020 400 или на e-mail callfb@air.bg, бюрата на авиокомпанията в страната и чужбина, както и чрез агентската мрежа.

ПЪТНИКЪТ МОЖЕ ДА ПРЕВОЗВА И ПОВЕЧЕ ОТ БЕЗПЛАТНАТА НОРМА БАГАЖ СРЕЩУ ДОПЪЛНИТЕЛНО ЗАПЛАЩАНЕ *

Такси за свръхбагаж МЕЖДУНАРОДНИ ЛИНИИ

За тегло на багажа между 23 kg и 32 kg * – 50 евро;
За големина на багажа между 158 cm и 203 cm – 70 евро;
Допълнителна бройка – втори багаж до 23 kg до и 158 cm – 50 евро;
Допълнителна бройка – трети багаж до 23 kg до и 158 cm – 100 евро.

ВЪТРЕШНИ ЛИНИИ

За тегло на багажа между 23 kg и 32 kg * – 20 евро;
За големина на багажа между 158 cm и 203 cm – 30 евро;
Допълнителна бройка – втори багаж до 23 kg до и 158 cm – 20 евро;
Допълнителна бройка – трети багаж до 23 kg до и 158 cm – 50 евро;
*Багаж с тегло над 32 kg може да се превозва само като карго.

Специални категории багаж СПОРТНА ЕКИПИРОВКА

Превозът на спортна екипировка не влиза в нормата на безплатния чекиран багаж. Таксува се 50 евро в посока, като допълнително парче чекиран багаж. Максимални размери до 23 kg и до 203 cm сумарна дължина.

Изключение: За всички директни полети, оперирани от „България Ер“:
• Безплатен превоз на един чифт ски/сноуборд екипировка

ВЕЛОСИПЕДИ

Приемат се за превоз в специална опаковка (картон или специален калъф). Максимални размери на опаковката 160 x 90 x 25 cm. Изисква се предварително потвърждение на услугата в резервацията.
Международни линии: 70 евро в посока. **Вътрешни линии:** 30 евро в посока.

ОРЪЖИЕ

Превозът на огнестрелни оръжия и боеприпаси се извършва съгласно изискванията на Международната асоциация за въздушен транспорт /IATA/. Не се потвърждава на codeshare полетите на „България Ер“. Превозът на огнестрелни оръжия не може да бъде потвърден в случаите, когато авиокомпания „България Ер“ е партньор по полет. Превозът на огнестрелни оръжия и боеприпаси, различни от спортно оръжие и боеприпаси, е забранен. В някои случаи превоз на огнестрелни оръжия и боеприпаси за ловни и спортни цели може да бъде разрешен. Пътникът трябва да се свърже с „България Ер“ и да предостави информация за вида на оръжието, серийния му номер и припасите, които се внасят в резервационната система. Всички огнестрелни оръжия и боеприпаси се приемат само като багаж за транспортиране в багажниците на самолета и в никакъв случай в салона с пътниците. Трябва да са разделно и подходящо опаковани, като теглото на мунициите не бива да надвишава 5 kg. Пътникът трябва да има всички документи, изисквани от закона и подзаконовите актове, приложими за превоз за съответната държава. „България Ер“ си запазва правото да откаже превоз на огнестрелни оръжия и боеприпаси.

- Ловни пушки и патрони – комплект до 15 kg: такса 50 евро в посока;
 - Ловни пушки и патрони – при общо тегло над 15 kg: такса 70 евро в посока;
 - Късо огнестрелно оръжие (пистолет): такса 20 евро в посока.
- Ловната пушка и патроните се считат за едно парче регистриран багаж и се таксуват с еднократна такса за обслужване. Този вид багаж не се включва в безплатната норма и таксата се прилага независимо от това дали пътникът има друг чекиран багаж.

ДОМАШНИ ЛЮБИМЦИ В ПЪТНИЧЕСКАТА КАБИНА /PETC/

- Максимално тегло на животното и клетката – до 8 kg*;
- Максимални размери на клетката – 48 x 35 x 22 cm;
- Не се включва в безплатната норма багаж и се заплаща такса от 50 евро в посока.

ДОМАШНИ ЛЮБИМЦИ В БАГАЖНИКА /AVIH/

- Без ограничение в теглото на животното;
- Максимални размери на клетката – 110 x 65 x 70 cm;
- Не се включва в безплатната норма багаж, заплаща се такса: при тегло на животното и контейнера до 32 kg - 80 евро в посока при тегло на животното и контейнера над 32 kg - 120 евро в посока**

Важни уточнения за превоза на домашни любимци:

- Превозът на домашни любимци задължително подлежи на потвърждение от Авиокомпанията. За потвърждение е необходимо да се свържете с Центъра ни за обслужване на клиенти на телефон: +359 2 402 0400 или по e-mail callfb@air.bg;
- Приемат се за превоз само кучета и котки;
- „България Ер“ не приема за превоз животни до и от Великобритания;
- Бойните и опасни породи се приемат за превоз само като карго (напр. Американски питбул териер, Стафордширски бултериер, Американски стафордширски териер, Бултериер, Американски булдог, Дого Аржентино, Кангал (Анатолийска овчарка), Кавказка овчарка, Ротвайлер, Родезийски риджбек, Доберман, Кане Корсо и др.)

*за полети FB1431/1432 до и от Париж, където опериращ превозвач е Air France, максималното тегло за превоз на PETC е 6 kg.

** Животни с тегло с контейнера над 32 kg не се приемат за превоз до/от Брюксел.

* За смесени превози с участието на „България Ер“ и други партньорски авиокомпани в маршрута могат да бъдат прилагани други условия за багаж

Possession of card CCB Club, Visa Platinum CCB, co-branded card from CCB and Bulgaria Air, and Gold Card FLY MORE does not entitle the additional free checked baggage on tariff without luggage.

*** In order to take advantage of our conditions for the transportation of seamen, the ticket must be issued at a special seaman fare. For more information and reservations, please contact the Customer Service Center at +359 2 4020 400 or e-mail callfb@air.bg, any of the Bulgaria Air offices or through the travel agent network.

THE PASSENGER MAY CARRY MORE THAN THE FREE BAGGAGE ALLOWANCE AT ADDITIONAL COST *

Excess baggage fees

INTERNATIONAL FLIGHTS

Baggage weight between 23 kg and 32 kg* – EUR 50;
Baggage dimensions between 158 cm and 203 cm – EUR 70;
Extra piece – second bag up to 23 kg x 158 cm – EUR 50;
Extra piece – third bag up to 23 kg x 158 cm – EUR 100.

DOMESTIC FLIGHTS

Baggage weight between 23 kg and 32 kg* – EUR 20;
Baggage dimensions between 158 cm and 203 cm – EUR 30;
Extra piece – second bag up to 23 kg up to 158 cm – EUR 20;
Extra piece – third bag up to 23 kg up to 158 cm – EUR 50;
* Baggage with weight over 32 kg may only be carried as cargo.

Special categories of baggage

SPORT EQUIPMENT

Transportation of sport equipment is not included in the quota of checked baggage. It is charged as an extra piece of checked baggage – EUR 50 in direction.

The equipment must be of maximum weight and total dimensions 23 kg and 203 cm.

Exception: for all flights operated by Bulgaria Air:

- Free carriage of 1 piece of ski / snowboard equipment.

BICYCLES

Accepted for carriage in special packaging (cardboard or a special case). Maximum size of package 160 x 90 x 25 cm. This service requires pre-confirmation in the reservation.

International flights: EUR 70 per direction. **Domestic flights:** EUR 30 per direction.

FIREARMS

Carriage of firearms and ammunition is carried out according to the requirements of the International Air Transport Association /IATA/. It is not confirmed on codeshare flights of Bulgaria Air. Carriage of firearms and ammunition other than sport weapons and ammunition is prohibited. In some cases, carriage of firearms and ammunition for hunting and sporting purposes may be permitted. The passenger should contact Bulgaria Air and provide information on the type of weapon, its serial number and the ammunition, which will be entered into the reservation system. All firearms and ammunition will be accepted only as baggage and must be transported in the luggage compartment of the airplane and under no circumstances in the passenger cabin. They must be suitably packed separately and the weight of the ammunition should not exceed 5 kg. The passenger should have all documents required by law and regulations applicable to carriage for the particular state. Bulgaria Air reserves the right to deny carriage of firearms and ammunition.

- Hunting rifles and cartridges – total weight up to 15 kg: fee EUR 50 per direction;
- Hunting rifles and cartridges – total weight over 15 kg: fee EUR 70 per direction;
- Short-barrel firearms (pistol): fee EUR 20 per direction.

Hunting rifles and cartridges are regarded as one piece of registered baggage and are charged with one-time fee for service. This type of baggage is not included in the free allowance and the fee is applied regardless of whether the passenger has other checked-in baggage.

PETS IN THE PASSENGER CABIN /PETC/

- Maximum weight of the animal and the cage – up to 8 kg*;
- Maximum dimensions of the cage – 48 x 35 x 22 cm;
- The pet is not included in the free baggage allowance, and a fee of EUR 50 per direction applies.

PETS IN THE HOLD /AVIH/

- No limitation in the weight of the animal;
- Maximum dimensions of the container – 110 x 65 x 70 cm;
- The pet is not included in the free baggage allowance, and the following fees apply:

At the weight of the animal and container up to 32 kg – EUR 80 per direction;

At the weight of the animal and container over 32 kg – EUR 120 per direction.

Important information for live animal transportation:

- Pets transportation (both PETC and AVIH) is a subject to compulsory confirmation from the Airline. For confirmation please contact our Customer Service Centre at +359 2 402 0400 or by e-mail: callfb@air.bg;
- Only dogs and cats are accepted for transport;
- Bulgaria Air does not accept animals to and from Great Britain;
- Fighting and dangerous breeds are accepted for carriage only as cargo (example: American Pit Bull Terrier, American Staffordshire Terrier, Staffordshire Bull Terrier, Bull Terrier, American Bulldog, Dogo Argentino, Karabash (Kangal), Anatolian Shepherd Dog, Caucasian Ovcharka (Caucasian Shepherd Dog), Rottweiler, Rhodesian Ridgeback, Doberman, Cane Corso, etc.).

* For flights FB1431/1432 to and from Paris where operating carrier is Air France, the maximum weight of PETC is 6 kg.

** Animals weighing over 32 kg together with the container are not accepted for carriage to / from Brussels.

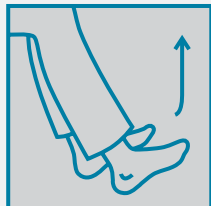
* For partner flights involving Bulgaria Air and other partner airlines, other luggage conditions may apply.

ГОТОВИ ЗА ПОЛЕТ

Предлагаме ви няколко полезни съвета за това как да се чувствате добре по време на полета и след него. Изпълнявайте упражненията бавно и дишайте равномерно.

FIT TO FLY

These handy exercises enable you to stay in top form – both during and after the flight. Perform each move with steady, even breathing.

ХОДИЛА

10 пъти

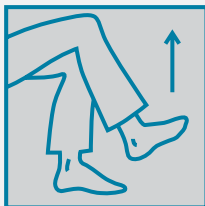
Поставете петите на пода и повдигнете нагоре пръстите на краката. После опрете пода с пръсти и повдигнете петите.

ГЛЕЗЕНИ

15 пъти

Правете кръгови движения първо с единия крак, а после с другия.

КОЛЕНЕ

30 пъти

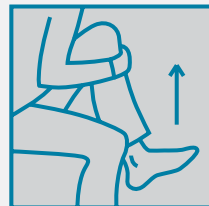
Повдигнете единия крак, докато не усетите напрежение в бедрото.

РАМЕНЕ

5 пъти

Поставете ръцете на бедрата и започнете да описвате кръгови движения с раменете.

КРАКА

10 пъти

Наведете се леко напред. Обгърнете с ръце коленете и ги повдигнете на нивото на гърдите. Задръжте така 15 секунди.

ГРЪБ И РЪЦЕ

15 пъти

Поставете и двете стъпала на пода и стегнете корема. Навеждайте се напред, докато ръцете Ви не опрат пръстите на краката.

FEET

10 times

Placing your heels on the floor, stretch your toes upwards. Then, keeping your toes on the floor, raise your heels upwards.

ANKLES

15 times

Rotate your foot – first in one direction and then the other.

KNEES

30 times

Raise your legs, tensing the muscles in your thighs.

SHOULDERS

5 times

With your hands on your thighs, rotate your shoulders in a circular motion.

LEGS

10 times

Bend forward slightly. Wrap your hands around one knee and raise it to your chest. Hold for 15 seconds. Repeat with the other knee.

BACK AND ARMS

15 times

Place both feet flat to the floor and hold your stomach in. Bend forward, moving your hands down your legs.

ДА СЕ ЛЕТИ НЕ Е СТРАШНО

Статистиката сочи, че летенето със самолет е далеч по-безопасно от много други дейности. Екипажът на Вашия самолет е висококвалифициран и с богат опит. Самолетите на „България Ер“ са с безупречна поддръжка и могат да устоят на всякаква турбуленция.

Опитайте да се отпуснете – вдъшвайте дълбоко през носа и задръжте въздуха няколко секунди, преди да го издишате.

RELAX!

Statistics show that flying is much safer than many situations in daily lives. The crew in control of the plane is highly trained and experienced. Bulgaria Air aircrafts are thoroughly maintained and designed to withstand various forms of turbulence

Try to relax – breathe in deeply through your nose, hold for three seconds before exhaling slowly.

ПО ВРЕМЕ НА ПОЛЕТ

Усещате болка в ушите? Запушете носа, затворете устата и започнете да преглъщате или да се опитвате да изкарате въздуха, без да отваряте уста. Дъвченето на дъвка също помага.

Стимулирайте кръвообращението си, като се разходите по пътеката в самолета. Избягвайте да седите с кръстосани крака, защото това може да ограничи кръвообращението. Може да се почувствате по-удобно, ако свалите обувките. Пийте повече вода и по-малко алкохол, чай или кафе.

DURING THE FLIGHT

Ear pain? Pinch your nose shut, close your mouth and swallow or blow out against your closed mouth. Alternatively, chew some gum.

Stimulate your circulation by walking around the cabin and stretching. Avoid sitting with your legs crossed as this restricts circulation. Removing your shoes may provide you with more comfort. Drink plenty of water and not too much alcohol, tea or coffee.

КАК ДА СЕ ПРИСПОСОБИМ ПО-БЪРЗО КЪМ ЧАСОВИТЕ РАЗЛИКИ

Опитайте се да настроите биологичния си часовник към времевата зона на бъдещата Ви дестинация, като вечерта преди полета си легнете един час по-рано или по-късно.

Не прекалявайте с тежката храна и не пийте твърде много алкохол или кафе вечерта преди полета. Яжте богати на протеин храна в подходящи за новата часова зона отрязъци от нощието.

Когато пристигнете на избраната от Вас дестинация, направете си кратка разходка. Прекарайте поне 30 минути на дневна светлина.

REDUCING JETLAG

Begin adjusting your body clock to the time zone of your destination the night before departure by going to bed earlier or later.

Don't consume too much food the night before you leave, or drink too much coffee or alcohol. Eat protein-rich meals at times that are normal for your new time zone.

At your destination, take light exercise – such as a walk. Spend at least 30 minutes in daylight.

УДОБСТВО И БЕЗОПАСНОСТ ВЪВ ВЪЗДУХА

„България Ер“ Ви желае безопасен и удобен полет. Висококвалифицираните ни летци, стюардеси и стюарди са обучени да осигурят безопасността Ви. Ето някои основни моменти от безопасността, с които може да се запознаете, докато почивате и се наслаждавате на полета с „България Ер“.

ВАШЕТО ЗДРАВЕ

Ако имате притеснения за здравето си, свързани с пътуването, и особено ако страдате от дихателни или сърдечно-съдови заболявания, посетете лекаря си преди заминаване. Аптеките могат да Ви предложат лекар- ства без рецепта, но нашият съвет е винаги да се консултирате с лекар кои са най-подходящи за Вас

ВАШИЯТ БАГАЖ

Избягвайте тежкия ръчен багаж. Носенето му може да претовари организма Ви. Да седнеш в креслото уморен и изтощен, означава да започнеш пътуването си зле. В ръчния багаж носете само основното, което ще Ви трябва по време на полета.

СРОКЪТ ЗА ЯВЯВАНЕ НА ЛЕТИЩЕТО

Опитайте се да пристигнете на летището рано. Оставете си достатъчно време за формалности, пазаруване и отвеждане към самолета. Времето за регистриране на пътниците е различно на различните летища и може да варира според дестинацията. Добре е да се информирате предварително за часа, в който трябва да сте на летището.

ВАШАТА СИГУРНОСТ

Запознайте се с изискванията за сигурност и ги спазвайте. Не се съгласявайте да пренасяте чужд багаж. Не оставяйте багажа си без надзор. Слагайте ножове, ножици и остри предмети в куфара, който предавате за транспортиране в багажника на самолета. Ако са в ръчния Ви багаж, летищните служби за сигурност ще Ви забранят да ги качите в самолета.

ВАШИЯТ РЪЧЕН БАГАЖ

Сложете тежките предмети под седалката пред Вас, а леките – в багажните отделения над седалките. Не блокирайте с багаж пътя към аварийните изходи и пътеките между креслата. Отваряйте багажниците над седалките внимателно – ако съдържанието им е разместено по време на полета, при отваряне от тях може да паднат предмети.

ПУШЕНЕТО

Пушенето в самолета е опасно. Забранено е на всички полети на „България Ер“. На кабинния екипаж е наредено да следи за изпълнението на забраната. Не пушете в тоалетните, които са оборудвани с датчици за дим.

УПЪТВАНИЯТА ЗА БЕЗОПАСНОСТ

Преди заминаване и пристигане кабинният състав на „България Ер“ ще Ви запознае с правилата за безопасност в самолета. Упътването включва сведения за предпазните колани, кислородните маски, изходите, аварийното напускане на самолета, спасителните жилетки. Молим за Вашето внимание по време на демонстрацията. Разгледайте инструкцията за безопасност в самолета, която е в джоба на седалката пред Вас.

КАБИНЕН ЕКИПАЖ

Кабинният екипаж на „България Ер“ се грижи да Ви обслужва отлично и да осигурява безопасността по всяко време. Не се притеснявайте да повикате стюардесите и стюардите, като използвате разположения над креслото Ви бутон, да споделяте коментарите си с тях и да ги уведомявате за потребностите си.

ПРИ ПРИСТИГАНЕ

Пазете багажите си купони, за да намерите лесно багажа си. Отделете малко време, за да се аклиматизирате след пристигането си.

YOUR COMFORT AND SAFETY IN THE AIR

Bulgaria Air wishes you a safe and comfortable journey. Our highly trained flight deck and cabin crews are here to take care of your safety. While relaxing and enjoying Bulgaria Air's inflight service, you may consider the basic points that follow.

YOUR HEALTH

If you have any medical concerns about making a journey, or if you suffer from a respiratory or heart condition, see your doctor before traveling. There are over-the-counter medicines available, but we recommended always to consult a doctor to determine which are suitable for you.

YOUR LUGGAGE

Try to travel light. Carrying heavy bags can cause considerable stress you may not be used to. Arriving at your sit exhausted and perspiring is not a good start to your journey. In your hand luggage, carry only essential items which you will genuinely need during the flight.

YOUR CHECK IN DEADLINE

Arrive early at the airport. Give yourself plenty of time to check-in, shop and board. Check-in times vary from airport to airport and from destination to destination. Please, inform yourself well in advance to avoid delays/cancellations.

YOUR SECURITY

Do read and follow the security requirements. Do not agree to carry other people's items with you. Never leave your luggage unattended. Store personal knives, scissors and other sharp objects safely inside your suitcase or hold luggage. If you do not, airport security staff will stop you taking them aboard in your cabin luggage.

YOUR HAND LUGGAGE

Please store heavy items underneath the seat in front of you. Stow lighter items in the overhead luggage racks. Please ensure you do not block access to the emergency exits, and do not block the aisle. Please open the overhead lockers with caution: items there may have become disturbed and may fall onto the seats below.

SMOKING

Smoking onboard is dangerous. All Bulgaria Air flights are non-smoking and cabin crew are under strict instructions to monitor observance. Please do not smoke in the lavatories; they are equipped with smoke sensors.

THE SAFETY BRIEFING

Before departure and on approach, Bulgaria Air cabin crew will demonstrate the rules of safety on board our aircraft. The briefing includes information on your seatbelt, how to use your oxygen mask, how to locate exits, how to leave the aircraft in an emergency, and how to use your lifejacket. Please spare a moment to watch their demonstration. Please also consult the illustrated Safety on Board leaflet in the seat pocket in front of you.

YOUR CABIN CREW

The Bulgaria Air flight attendants are on board to provide you with top class inflight service and ensure your safety at all times. Please do not hesitate to use the overhead attendant call button and share comments or request service from your flight attendant.

AT THE DESTINATION AIRPORT

Have your luggage identification tags ready to help you find your luggage. Give yourself some time for initial acclimatisation with the weather and environment of your destination.

От 6 ноември 2006 г. в Европейския съюз са в сила нови мерки за сигурност, които ограничават количеството течности в ръчния багаж. Те трябва да са в самостоятелни опаковки до 100 мл всяка и общо до 1 л, поставени в самозапечатващ се прозрачен плик, който подлежи на проверка от служителите по сигурността. Ограниченията се отнасят за следните течности: вода, напитки, супи, сиропи, кремове, кремовете, лосиони, гелове, парфюми, дезодоранти, спрейове, паста за зъби, лъна за бръснене и не включват медикаменти и бебешки храни за ползване по време на пътуването, но те подлежат на проверка.

Списъкът посочва някои от забранените за пренос предмети, без да бъде изчерпателен. Моля, консултирайте се с летищния персонал за по-пълна информация.

Уважаеми пътници,

В съответствие с директива на Европейската комисия 68/2004 от 15 януари 2004 г., в охраняемите зони на летищата и в ръчния багаж не бива да се слагат предмети, с които е възможно или изглежда да възможност да се причини нараняване. Сред забранените предмети са:

всякакви видове огнестрелно оръжие / катапулти и харпуни / имитации на огнестрелно оръжие, в това число детски играчки /оръжейни части, с изключение на уреди за телескопично вихждане / пожарогасители / електрошокови уреди / брагви, секири, сатъри, томахаки / лъкове, къси копия / всякакви заострени метални предмети, които могат да послужат за нараняване / ножове, независимо от предназначението им /саби, мечове / бръсначи, скалпели / ножици, с режеща част, по-дълга от 6 см / бормашини, отвертки, клещи, чукове / кнки за лед / всички видове спортни стикове, бухалки, щетки и тоязи / всички видове оборудване за бойни спортове / амуниции, гранати, мини, военни експлозиви / детонатори / газ и газови контейнери / всякакви пиротехнически средства / хлор, парализиращи спрейове, съзотворен газ / терпентин, разредител и аерозолна боя / напитки с над 70% съдържание на алкохол.

From November 6, 2006 the European Union adopted new security rules that restrict the amount of liquids you can take through security checkpoints, in addition to other prohibited articles. These liquids must be in individual containers with a maximum capacity of 100 ml each, packed in one transparent, resealable plastic bag (with a capacity of no more than one litre). The restrictions apply to liquids such as water, drinks, soups, syrups, make-up, creams, lotions, gels, perfumes, deodorants, sprays, tooth paste and shaving foam. Liquid foods for babies and any medication a passenger may need during a flight are exempt from the above restrictions but must be presented at security checkpoints.

This is not an exhaustive list. If in doubt, please, consult the airport staff who will be happy to provide you with more detailed information.

Dear passengers,

In keeping with European Commission Regulation № 68/2004 of 15 January 2004, any object capable, or appearing capable of causing injury should not be carried into the security restricted areas of the airports and into the aircraft's cabins. These include, but are not limited to:

all types of firearms / catapults and harpoons / replica or imitation firearms, toy guns /component parts of firearms (excluding telescopic sighting devices) / fire extinguishers / stun or shocking devices / axes, hatchets, meat cleavers; machetes / arrows and darts / any type of sharpened metal objects, which could cause injury / all types of knives / sabers, swords / open razors and blades, scalpels / scissors with blades more than 6 cm in length / drills, screwdrivers, crowbars, hammers / ice skates / any type of sport bats, clubs, / sticks or paddles / any martial arts equipment / ammunition, grenades, mines, explosives and explosive devices / detonators / gas and gas containers / any pyrotechnics / chlorine, disabling or incapacitating sprays, tear gas / turpentine and paint thinner, aerosol spray paint / alcoholic beverages exceeding 70% by volume.

ДОМАШНИ ЛЮБИМЦИ
FLYING WITH PETS

Защото знаем, че те са част от Вашето семейство – възползвайте се от услугата ни за превоз на домашни любимци!

При превоза на домашни любимци в пътническата кабина /PETC/ максималното допустимо тегло на животното и клетката е 8 кг,

а размерите на клетката 48 x 35 x 22 см. За услугата се заплаща такса от 50 евро в посока.

При превоз на домашни любимци в багажното отделение /AVIH/ няма ограничения в теглото на животното, а максималните размери на клетката са 110 x 65 x 70 см. При общо тегло до 32 кг се заплаща такса 80 евро, а над 32 кг – 120 евро в посока.

Превозът на домашни любимци задължително подлежи на потвърждение от Авиокомпанията.

Могат да бъдат превозвани само кучета и котки, като единствено до и от Великобритания не се предлага услугата превоз на животни.

Бойните и опасни породи се приемат за превоз само като карго.

Because we know they are part of your family – take advantage of our service for animal transportation!

When transporting pets in the luggage compartment /AVIH/ there are no limitations in the weight of the animal. The maximum dimensions of the container are 110 x 65 x 70 cm.

At the weight of the animal and container up to 32 kg, a fee of EUR 80 per direction applies, if the weight is over 32 kg – EUR 120 per direction applies.

When transporting pets in the luggage compartment /AVIH/ there are no limitations in the weight of the animal. The maximum dimensions of the container are 110 x 65 x 70 cm.

At the weight of the animal and container up to 32 kg, a fee of EUR 80 per direction applies, if the weight is over 32 kg – EUR 120 per direction applies.

Pets' transportation is a subject to compulsory confirmation from the Airline.

Only dogs and cats are accepted for transport. Animal transportation to and from Great Britain is not allowed.

The fighting and dangerous breeds are accepted for carriage only as cargo.

UPGRADE TO BUSINESS CLASS
UPGRADE DO BIZNES KLASA

Upgrade до бизнес класа, за да е перфектно

„България Ер“ Ви дава възможност да повишите комфорта на своето пътуване благодарение на услугата Upgrade до бизнес класа.

Upgrade може да бъде закупен от 24 часа до 40 минути преди излитане, при наличие на свободни места. Освен удобство и комфорт, услугата Ви носи още редица предимства

камо приоритетни чекиране и качване в самолета, допълнителен багаж, достъп до бизнес салоните на летищата и бизнес класа кетъринг. Ако сте член на програма FLY MORE, печелите и повече точки.

Важно е да се отбележи, че при полет с прекачване трябва да се спазва разрешението за превоз на багаж и на другия превозвач. Съветваме Ви да заявите UPGRADE минимум 2 часа преди излитане на полета от София, за да се насладите и на кетъринга като част от

всичките предимства. Таксата за услугата Upgrade е 50 евро* в посока по вътрешни линии и 100 евро* в посока по международни линии.

Можете да закупите Upgrade чрез Центъра за обслужване на клиенти на тел.: +(359) 2 40 20 400 или по e-mail на callfb@air.bg, както и в офисите на „България Ер“, чрез издателя на билета или на летището преди полет.

*За отсечката Лондон – София таксата е 100 паунда.

Upgrade to business class to be perfect

Bulgaria Air gives you the opportunity to increase the comfort of your trip with the Upgrade to the business class service.

The Upgrade may be purchased from 24 hours to 40 minutes before scheduled departure in case of availability.

By choosing it you get not only comfort and convenience, but also

priority check-in and boarding in the airplane, additional baggage, access to airport business lounges and business class catering. If you are a member of our frequent flyer program FLY MORE, you earn more points as well.

Please note that in case of a connecting flight, the luggage permit of the other carrier must be checked and observed with.

We also advise you to request UPGRADE at least 2 hours before the departure from Sofia in order

to enjoy catering as part of all the benefits of the service. The Upgrade fee is EUR 50 in direction for domestic flights and EUR 100 in direction for all international flights.

Upgrade can be purchased at our Customer Service Center: +(359) 2 40 20 400 or via e-mail: callfb@air.bg, and also in the Bulgaria Air offices, through the ticket issuer or at the airport before the flight.

SKY SHOP
SKY SHOP

Удоволствието да пазаруваш във въздуха

Спестете време и разнообразете пътуването си. Само на борда на нашите самолети ще откриете любимите си аромати, модни артикули, както и специални подаръци за своите близки,

а за колекционерите предлагаме и специални брендуирани артикули.

Sky Shop Ви предлага и една наистина ексклузивна услуга: можете да направите поръчка на даден артикул предварително, за да сте сигурни, че тоя ще бъде

доставен на борда и запазен единствено за Вас! За целта направете своята заявка online на сайта ни www.air.bg или на e-mail: dutyfree@air.bg. Услугата не изисква предварително заплащане и е безплатна, като е желателно поръчката да бъде направена до 24 часа преди полета.

The pleasure of shopping in the air

Save time and diversify your trip. Only on board of our aircrafts you will find your favourite fragrances, fashion items and special gifts for your beloved ones from world-famous brands.

For collectors we also offer special branded items.

Sky Shop also offers you an exclusive service: you can order an item in advance to make sure it will be delivered on board and reserved only for you! Just order it online at www.air.bg or via e-mail

at dutyfree@air.bg. The service does not require a prepayment and is free of charge. It is preferable to make the order up to 24 hours before the flight.

ПОВЕЧЕ КОМФОРТ
MORE COMFORT

Добавете повече удобство към Вашето пътуване!

Как? Като запазите своето място с допълнително пространство и повече комфорт срещу такса от 20 евро на посока, или запазете своето предпочитано място, близо до изхода за всички типове самолети на България Ер срещу такса от 10 евро на посока. Услугата е налична за всички директни полети, изпълнявани от авиокомпанията!

Можете да заявите и

заплащате своето предпочитано място чрез Центъра за обслужване на клиенти на тел.: +(359) 2 40 20 400 или по e-mail на callfb@air.bg, както и в офисите на „България Ер“, чрез издателя на билета и на летището преди полета. Съветваме Ви да заявите услугата предварително, за да си гарантирате налично място и да спестите време на летището. Следва да се има предвид, че има пътници, които не могат да бъдат настанявани на аварийни изходи (някои от

местата с повече пространство се намират до тях), например хора с физически, психически и слухови увреждания, възрастни хора, деца и бебета (със или без придружител) и пътници с наднормено тегло.

*** За Тел Авив таксата е в шатски долар, за Лондон в паунда, за Цюрих в швейцарски франка.**

Travel even more comfortable

Bulgaria Air gives you the opportunity to guarantee more in-flight comfort!

How? Just book your seat with extra leg space and more comfort for the price of 20 EUR per flight or book your preferred seat near the exit for all types of Bulgaria Air airplanes for the price of 10 EUR per flight. The service is available for all direct flights operated by the

airline!

You can request and prepay your preferred seat by contacting our Customer Service Center at +(359) 2 40 20 400 or via e-mail: callfb@air.bg, as well as in the Bulgaria Air's offices, through the ticket issuer and at the airport prior the flight. We recommend you to request the service in advance to make sure we have an available seat for you and to save time at the airport. It should be considered that

here are passengers who cannot be seated in an emergency exit row (some of the seats with extra leg space are situated next to these exits) such as people with physical, mental and hearing impairments and limitations, elderly people, children and babies (including unaccompanied minors (UMNR) and overweight passengers.

*** For Tel Aviv the fee is in USD, for London in GBP, for Zurich in CHF**

ПРЕВОЗ НА НЕПРЕПРЪЖЕНО ДЕТЕ
UNACCOMPANIED MINOR

Пътуване на деца без придружител

Доверете се на услугата на „България Ер“ за превоз на непридружени деца и бъдете спокойни за своето дете по време на полет!

• За деца на възраст между 3 и 5 г. осигуряваме ескорт – стюард, който да посрещне детето от изпращача на отправното летище, да го придружи по време на всички летищни процедури до качване в самолета, да се погрижи лично за спокойното му пътуване и да го предаде на посрещача при пристигане. За детето се заплаща пълната тарифа без детско намаление, плюс 50%

от еднопосочната тарифа в М класа и двупосочни летищни такси за стюарда-придружител.

• За деца между 5 и 11 г. се осигурява служител, който да посрещне детето от изпращача на отправното летище, както и такъв, който да го предаде на посрещача при пристигане. За детето се заплаща пълната тарифа без детско намаление, плюс UM такса в размер на 40 евро на отсечка за международни полети и 20 евро за вътрешни полети. За София – Лондон таксата е 50 евро, а за Лондон – София е 50 паунда.

• По желание на родителите, деца от 12 до 18 г. могат също да се възползват от услугата

срещу заплащане на UM таксата. На тях се предоставя същата услуга като за деца между 5 и 11 г. За да се възползвате от услугата, е необходимо да отправите запитването си поне 2 седмици преди полета на callfb@air.bg.

Детето Ви задължително трябва да носи със себе си валиден паспорт.

Една стюаргеса може да придружава две деца от едно семейство – братя и сестри, които пътуват заедно. За тях се заплаща една UM такса.

Unaccompanied minors flying

Trust the Bulgaria Air service for unaccompanied minors and let them flying without any worries!

• For children between 3 and 5 years old we provide an escort – flight attendant who will pick up the child from the person who is escorting him/her at the departure airport, will be next to the child during all airport procedures until boarding the plane, personally take care of the child's safe journey during the flight and will hand him/her over to the welcoming person at the arrival airport. The full ticket fare is payable for the child (without a child's discount), plus 50% of

the one-way fare in the M class and two-way airport taxes for the escort flight attendant.

• For children between 5 and 11 years old a staff member is provided to welcome the child from the escorting person at the departure airport, as well as a person to hand him over to the welcoming person at the arrival airport. The full ticket fare is payable for the child (without a child's discount), plus a UM fee of EUR 40 in direction for international flights and EUR 20 in direction for domestic flights. For Sofia – London the fee is EUR 50 and for London – Sofia is GBP 50.

• Per parents request, children between 12 and 18 years old could also take advantage of

the service, against payment of the UM fee. They are provided the same service as for children between 5 and 11 years of age.

In order to take advantage of the service, you should make your inquiry at least two weeks prior the flight at callfb@air.bg

Your child must carry a valid passport with him/her. One flight attendant can accompany two children from the same family – brothers and sisters who travel together. For them is paid a single UM fee.

THE FACE OF

Bulgaria Air

National Carrier **www.air.bg**

Airbus A320-214

Airbus A319-112

Boeing 737-300

Embraer 190-100

CODESHARE PARTNERS

Codeshare partnerships are an integral part of Bulgaria Air route portfolio. They enable the airline to provide its customers more frequencies to a particular destination as well as to widen its destinations list at facilitated booking procedure.

SOFIA – MOSCOW
VARNA / BURGAS – MOSCOW

SOFIA – PARIS / VARNA
PARIS – NICE / LYON / BORDEAUX

SOFIA – ROME / MILAN / VARNA / BURGAS
ROME – MILAN / TURIN / FLORENCE / GENOA / NAPLES
/ PIZA / VENICE / BOLOGNA / TRIEST / VERONA /
CATANIA / BARI / PALERMO / LAMECIA TERME /
BRINDISI / REGGIO CALABRIA / MADRID / BARCELONA /
AMSTERDAM / LONDON / PARIS / BRUSSELS / PRAGUE /
GENEVA / MALTA

SOFIA – MADRID
MADRID – LAS PALMAS / TENERIFE

SOFIA – AMSTERDAM

SOFIA – PRAGUE
PRAGUE – BUDAPEST / COPENHAGEN / DUSSELDORF /
HAMBURG / GÖTEBORG / REYKJAVIK

SOFIA – ATHENS / LARNACA / VARNA / BURGAS
ATHENS – BEIRUT / TEL AVIV / EREVAN / NICE / TBILISI
LARNACA – TEL AVIV

SOFIA – LARNACA / PRAGUE / ZÜRICH / VARNA /
BURGAS
LARNACA – BEIRUT / TEL AVIV

SOFIA – BELGRADE / TEL AVIV / LARNACA / VARNA
BELGRADE – KIEV / NICE / HELSINKI

SOFIA – BUCHAREST

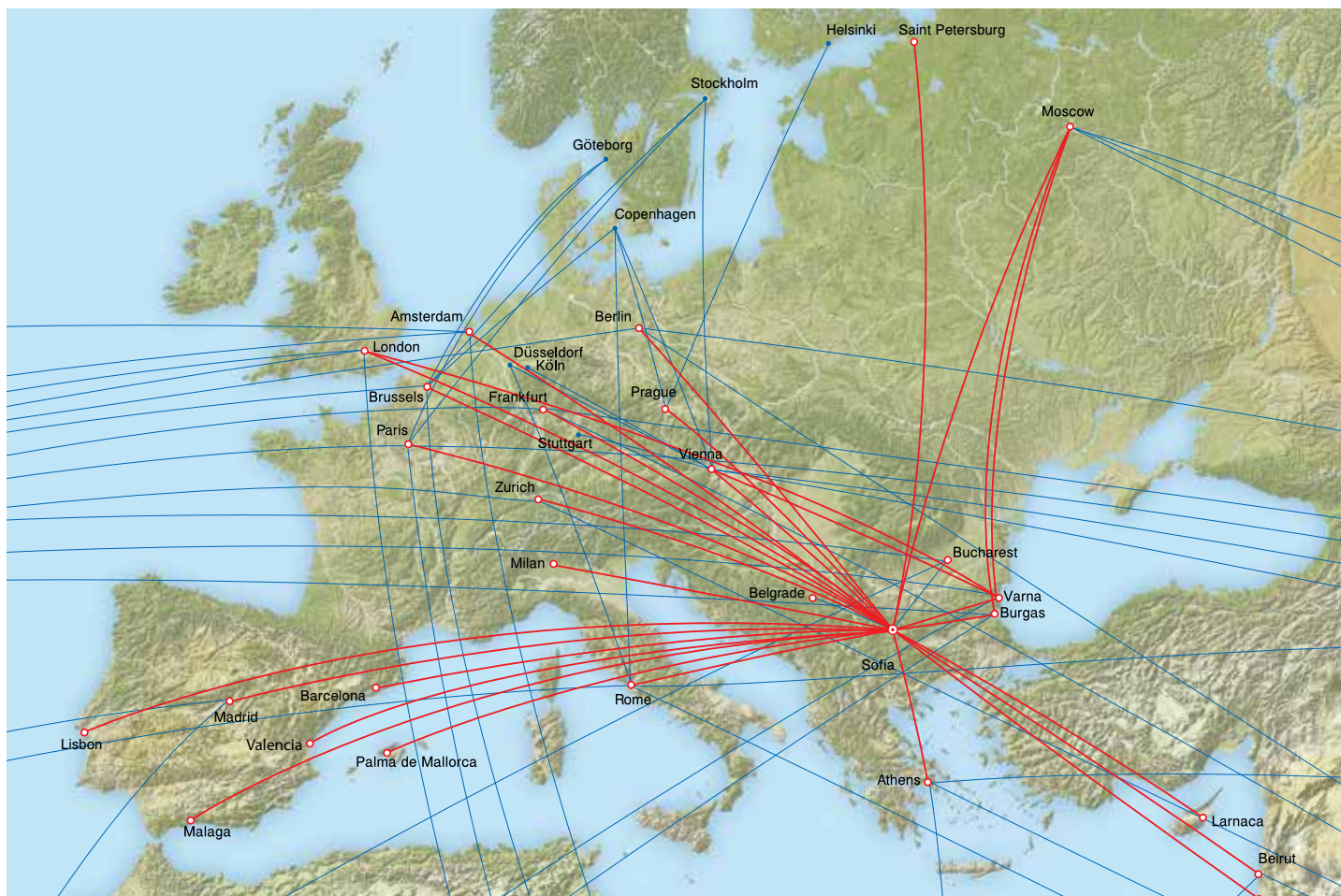

SOFIA – DOHA / VARNA / BURGAS

SOFIA – KIEV / VARNA

Дестинации Destinations

CODESHARE PARTNERS

Code share партньорството позволява на авиокомпаниите да предлагат на своите пътници повече полети до дадената дестинация при облекчена процедура за резервация, както на собствените полети, така и на полетите на партньора по маршрута.

The Code share partnership enables airlines to provide for their valuable customers more frequencies to each particular destination at facilitating booking procedure, on every own operated or marketing flight en route.

SPA PARTNERS

Special prorate agreement е сред основните търговски договори, предоставящи на партньорските авиокомпани изключителната възможност да увеличат броя на предлаганите дестинации през даден пункт и да отговарят на търсенето на клиентите с приемливи цени.

The Special prorate agreement is among the basic commercial agreements, giving partner airlines a significant opportunity to enlarge number of global beyond destinations offered in response to customer demands at reasonable prices.

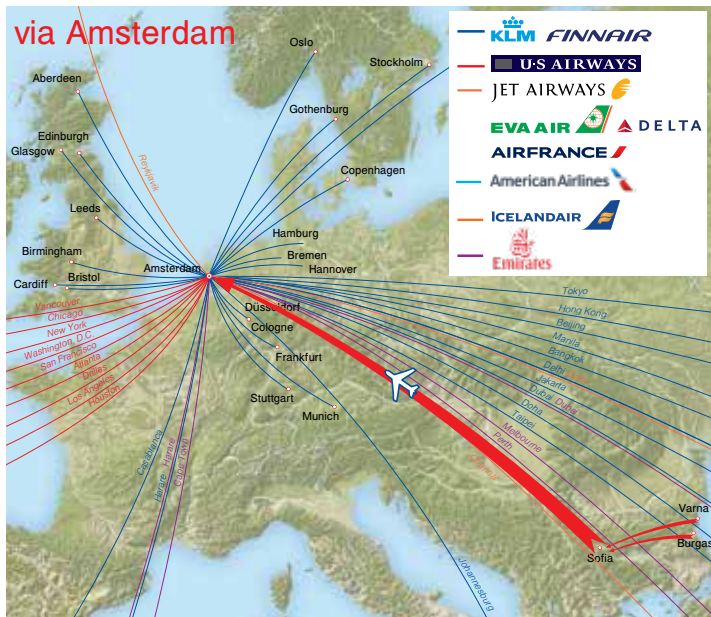
INTERLINE PARTNERS:

Interline agreement позволява взаимното признаване на билетите и по този начин съществено допринася за това двамата авиокомпани да могат да предлагат продукта на партньора по редовни линии.

The Interline agreement permits the acceptance of each other's airtickets and that way contributes significantly both airlines to be able to offer customers reciprocally their product on schedule services.

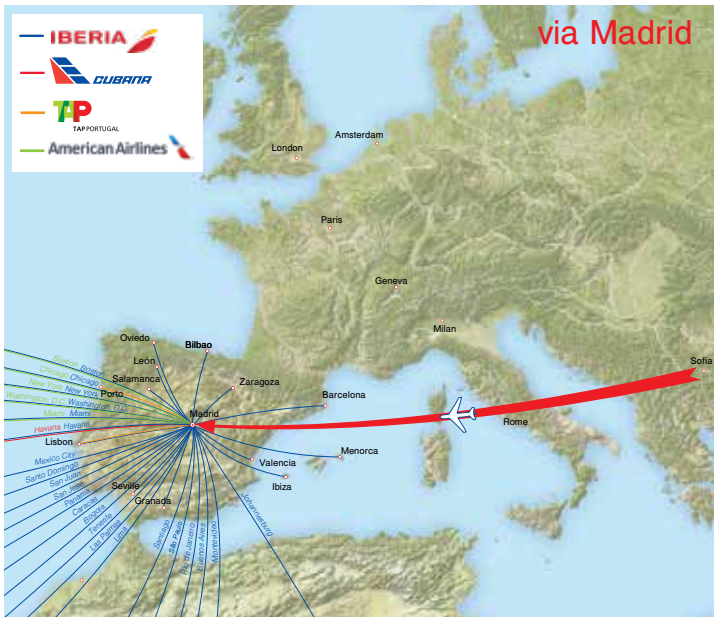
Летете до всяка точка на света с България Ер и партньори.
Fly anywhere across the world with Bulgaria Air and partners.

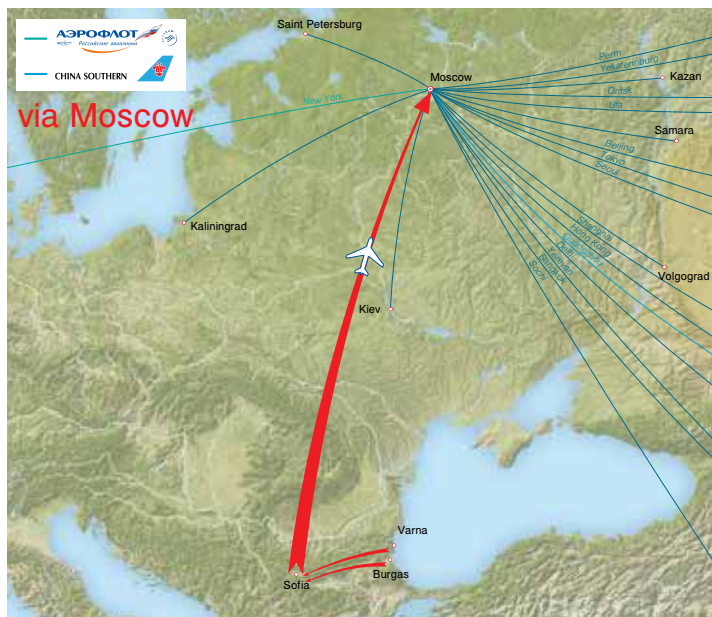
via Bucharest

Летете до всяка точка на света с България Ер и партньори.

Fly anywhere across the world with Bulgaria Air and partners.

БЪЛГАРИЯ ЕР: Къде да ни намерите?

BULGARIA AIR: Where to find us?

SOF BOJ VAR 	Customer Service Center 1, Brussels Blvd Sofia Airport, Sofia 1540 <i>Working Hours:</i> <i>Every day 08:00-22:00 Local Time</i>	phone: +359 2 402 04 00 e-mail: callFB@air.bg www.air.bg
	Head office 1, Brussels Blvd Sofia Airport, Sofia 1540 <i>Working Hours:</i> <i>Monday - Friday</i> <i>09:00-17:30 Local Time</i>	fax: +359 2 984 02 03 e-mail: office@air.bg www.air.bg
	Sofia City Office 2 Ivan Vazov Street <i>Working hours:</i> <i>Monday - Friday</i> <i>9:00-12:00/12:30-17:30 Local Time</i>	e-mail: tickets1@air.bg www.air.bg
	FLY MORE Office 1, Brussels Blvd Sofia Airport, Sofia 1540 <i>Working hours:</i> <i>Every day: 10:00 - 19:00</i> <i>Lunch time: 13:00 - 14:00 Local Time</i>	phone.: +359 888 903 943 +359 2 984 02 96 e-mail: flymore@air.bg www.air.bg
	Varna Airport Office Varna Airport Terminal 2, Departures <i>Monday - Friday and Sunday:</i> <i>07:00-21:00 Local Time</i> <i>Saturday:</i> <i>03:00-18:00 Local Time</i>	phone: +359 52 573 321 fax: +359 52 501 039 e-mail: varna@air.bg www.air.bg
	Varna City Office 55, 8-mi primorski polk blvd <i>Working Hours:</i> <i>Monday - Friday 09:00-20:00 Local Time</i> <i>Saturday 10:00-18:00 Local Time</i>	phone: +359 52 651 101 e-mail: varna_city@air.bg www.air.bg
	Bourgas Airport Office Bourgas airport, Terminal 2 Departures, floor 2 <i>Working Hours:</i> <i>Monday - Friday</i> <i>09:00-17:30 Local Time</i> <i>(between June and September)</i>	phone: +359 56 900 155 fax: +359 56 870 132 e-mail: boj@air.bg www.air.bg
BRU 	Belgium, Brussels <i>Working hours:</i> <i>Monday - Friday</i> <i>10:00-19:00 Local Time</i>	phone: +32 470 401 260 e-mail: brussels@air.bg www.air.bg

LCA 	Cyprus, Nicosia "Louis Aviation" - 11 Lemesos Avenue, 2112 Nicosia, P.O. Box 21301, 1506 Nicosia, Cyprus.	phone: +357 225 88 182 fax: +357 223 76 606 e-mail: bulgariaair@louisgroup.com www.air.bg
BER 	Germany, Berlin Bulgarian Air Tour Leipziger str 114-115, 10117 Berlin, Germany <i>Working hours:</i> <i>Monday - Friday</i> <i>09:00-18:00 Local Time</i>	phone.: +49 30 2514405 +49 30 2514460 fax: +49 30 2513330 e-mail: info@berlin-bat.de www.air.bg
LON 	United Kingdom, London Airport office Heathrow Ticket Pod 3 (Zone G) Terminal 4 Heathrow Airport TW6 3FB <i>Working hours:</i> <i>Monday - Friday</i> <i>09:30 - 17:30 Local Time</i>	phone: +44 208 745 9833 +44 788 966 4174 e-mail: LHR@bulgaria-air.co.uk www.air.bg
MOW 	Russia, Moscow City Office 3 Kuznetzkiy Most Str., Moscow, 125009, Russia <i>Working hours:</i> <i>Monday - Friday:</i> <i>09:00-13:00/14:00-18:00 Local Time</i> <i>Saturday: 10:00-14:00</i> <i>(between June and September)</i>	phone: +7 49 5789 9607 e-mail: ticketmow@air.bg moscow@air.bg www.air.bg
	Airport office Sheremetyevo airport, Terminal F, fl. 2, ticket desks 10 and 14 <i>Working hours:</i> <i>Opens 2 hours before flight</i>	e-mail: svoapfb@mail.ru www.air.bg
TLV 	Israel - Tel Aviv Open Sky LTD 25 Ben Yehuda Str. Israel 63806, Tel Aviv <i>Working hours:</i> <i>Sunday - Thursday:</i> <i>09:00-17:00 Local Time</i>	phone: +972 379 51 355 fax: +972 379 51 354 e-mail: annie@open-sky.co.il www.air.bg
USA 	Mailing Address: 1819 Polk St #401 San Francisco, CA 94109 <i>Working Hours:</i> <i>Monday - Friday 9am - 5pm,</i> <i>Saturday - Sunday 9am - 1pm (EST)</i>	phone: 1-855-FLY-TO-BG (359-8624) e-mail: tickets@bulgariaairusa.com www.air.bg
VIE 	Austria, Vienna Intervega Reisen Tiefer Graben 9, A-1010 Wien, Austria <i>Working Hours:</i> <i>Monday - Thursday</i> <i>09:00-17:30 Local Time</i> <i>Friday</i> <i>09:00-17:00 Local Time</i>	phone: +43 1 5352550 0 900 220013 (domestic line) fax: +431 5352552 e-mail: intervegareisen@aon.at office@intervega.at www.air.bg